

Приповетке, 1928.

Садржај

Предговор

Листићи

Политички противник

Посмртно слово

Добротвор

Тринаести

Класа

Једна прича састављена маказама

Кикандонска посла

Моје бистро дете

Регулација, нивелација, канализација

Аутобиографија

221. 163.

41-32

206 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 206

БРАНИСЛАВ Ђ. НУШИЋ

ПРИПОВЕТКЕ

СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА
КОЛО XXXI. БР. 206.

БРАНИСЛАВ Ћ. НУШИЋ

ПРИПОВЕТКЕ

БЕОГРАД, 1928.
ШТАМПАРИЈА „МЛАДА СРБИЈА“ АНЂЕЛКОВИЋ
Ускочка ба. Телефон 14-40

инв. Ср.
48874

БРАНИСЛАВ НУШИЋ.

Име Бранислава Нушића није непознато читаоцима Српске Књижевне Задруге. У својим ранијим издањима она је објавила три његова позоришна комада: *Пучина* и *Обичан човек* (1905.) и *Свети* (1906.). Али је Бранислав Нушић написао досада неких тридесет и осам позоришних комада и, вероватно, на томе се неће зауставити. Тај рад, међутим, није сав рад Бранислава Нушића. Није он писао само позоришне комаде. Писао је он и стихове, давно истина, још сасвим на почетку своје књижевне каријере, и којих се данас и сам одриче. Једна од тих његових почетничких песама постала је чак судбоносна за његов даљи књижевни рад и мора интересовати сваког његовог књижевног биографа, јер је због ње осуђен и отишао у затвор у Пожаревац. Писао је он, затим, и приповетке и фељтоне и козерије и путописе, и — укратко — за њега би се могло рећи оно што ни за једног другог нашег писца, а то је: да није било скоро ни једне врсте писмености на којој се Бранислав Нушић није огледао. Његовом вазда живом и радозналом духу било је увек све доступно. Њега није занимала само књижевност као таква, он је улазио и у Науку: Историја, Географија, Етнографија, Археологија, све је њега интересовало. Тако је он постао не само један од наших најплоднијих, него и један од наших најразноврснијих писаца. А његова књижевна фигура свакако је једна од најзанимљивијих у нашој књижевности.

Поред свега тога, о Браниславу Нушићу релативно је мало писано. А и када је писано, увек се остајало на појединим његовим радовима, говорило

се махом о једном његовом комаду, на пример — поводом приказивања, обично — или само о његовим фелтонима, или о његовим приповеткама, или о његовом покушају да направи ревију, — никад о свему заједно. Никад његов целокупан рад није приказан у једној опширној студији, поред све не-обичне занимљивости коју тај рад има у изгледу за свакога ко би се упустио у књижевно проучавање Бранислава Нушића. Такав исцрпан приказ, из појмљивих разлога, неће бити ни овом приликом написан. Али ће се, бар укратко, поменути целокупан рад Бранислава Нушића, да би се на крају, опет укратко, дала карактеристика приповедачког рада његовог, од кога ће један мали део читаоци Задругини имати у овој књизи.

*

Бранислав (Алкибијад) Нушић родио се 8. октобра 1864. године у Београду. Отац његов, Ђорђе Нуша, био је угледан житарски трговац, али је, одмах некако по рођењу Бранислава, пострадао у трговини и морао да се сели у Смедерево. У Смедереву Бранислав је провео детињство, свршио основну школу и два разреда гимназије. Потом је прешао у Београд, где је свршио реалку и правни факултет, 1884., пошто је, као правник, провео једну годину на студијама у Грацу. Док је затим, као ђак, био на одслужењу рока у сталном кадру, избио је, 1885., Српско-бугарски рат, у којем је и он учествовао. Ускоро по свршеном рату допао је затвора. У „Дневном Листу“ од 1887. изишла је једна његова песма која се звала „Два раба“. Један од та два раба био је мајор Катанић Михаило, прослављени херој из тада тек свршеног рата, који је, као командант баталјона у 11 пешадиском пуку, личним јунаштвом спасао отету заставу 11 пешадиског пука у боју на Нешковом Вису, и том приликом рањен на три места зрном и на пет места бајонетом. Од тих рана Катанић је по свршеном рату умро и на његовој пратњи, и сувише скромној, није било никога од високих државних функционера. У исто време,

од прилике, умрла је и мати генерала Франасовића, која, наравно, није имала никаквих заслуга сем тих да је била мати једнога генерала, који је, опет, имао ту заслугу да је био генерал и љубимац краља Милана. Њеној пратњи присуствовао је краљ, генералитет, влада, виши државни чиновници и тако даље. На младог Нушића та ствар је утицала тако да је написао песму „Два раба“, која се завршавала наравноученијем у следећим стиховима:

Српска децо, што читати знате,
Из овога поуку имате:
У Србији прилике су таке
Бабе славе, презиру јунаке.
С тога и ви не муч'те се бабе:
Српска децо постаните бабе.

За ове стихове Нушић је оптужен и изведен пред суд. Београдски Првостепени Суд осудио га је на два месеца, али је Касација казну преиначила и казнила га за увреду Величанства са две године затвора. Издржао је у Пожаревцу годину дана, па је ослобођен 1889. помиловањем које је дошло после абдикације краља Милана.

Године 1889. Нушић је ступио у државну службу; постао је чиновник Министарства Иностранних Дела и постављен је за писара у конзулату у Битољу, где се 1893. оженио. По разним конзулатима у Старој Србији и Македонији он је провео читавих десет година. Пред крај тога периода био је као вице-консул у Приштини. Године 1900. постављен је за секретара Министарства Просвете, а потом за драматурга Народног Позоришта у Београду. Године 1901. је пензионисан, и од тада до данас он је стално између државне службе и пензије: час га поставе час га пензионишу. Укратко, та његова службовања и пензионисања иду овако. Као драматург Народног Позоришта у пензији он је, 1901., реактивисан за комесара пошта и телеграфа, али, када ту службу није примио, поново је пензионисан. Године 1903. враћен је у државну службу и постао је секретар у кабинету Председника Ми-

нистарства генерала Цинцар-Марковића. После 29. маја нашао се у пензији. Године 1904. отишао је за управника Српског Народног Позоришта у Новом Саду, а 1905. напустио је ту службу, вратио се у Београд и почео се бавити новинарством.

Његова новинарска каријера, међутим, не почиње тада него много раније. Новинарством Нушић је почео да се бави још као несвршени ђак, од прилике у оно време када је почео да се активније бави и књижевношћу. Године 1883. он је од Ђ. Кимпановића купио штампарију и издавао „Смедеревски Гласник“ — „лист за трговину, обртност, новост и забаву“, који је излазио у Смедереву двапут недељно. Доцније, у приповеци „Политички противник“ он је, карикирајући их, описао те своје уредничке и провинциске дане и тај свој рад. После повратка из Новог Сада, 1905., Нушић је провео неколико година као сарадник „Политике“. Ту су постали његови познати и много читани фељтони, од којих је он после један део објавио у засебној књизи „Бен-Акиба“ (1907.). Радио је још као уредник у „Самоуправи“ и „Трибуни“, коју је и покренуо. Сем тога рада у дневним листовима, радио је, наравно, и у часописима. Већег учешћа имао је у „Звезди“, коју је, 1899., уређивао са Јанком Веселиновићем, а доцније, 1912., са Павлом Маринковићем. Године 1901. и 1902. уређивао је „Позоришни Лист“, а пре тога, са Драгутином Илићем, „Преодницу“.

Све до 1912. године Бранислав Нушић био је ван државне службе, а тада је враћен у њу, и после успешно завршеног Српско-турског рата постављен је за првог окружног начелника у Битољу, где је раније и започео своју чиновничку каријеру. Године 1913. поверено му је да организује позориште у Скопљу. Као управник позоришта и као уредник „Српског Југа“, остао је у Скопљу све до слома 1915., када је, заједно са војском, пошао у изгнанство. Од 1915. до 1918. живео је у Италији, Швајцарској и Француској. По ослобођењу, 1919., по-

стављен је за првог начелника Уметничког Одељења Министарства Просвете. На томе положају остао је до 1923. године, када је пензионисан. Пензионар, потом, упућен је у Сарајево да врши дужност управника сарајевског Народног Позоришта и тамо је остао до 1927. Од 1927. налази се у Београду, запослен око припреме целокупног издања својих дела.

*

Први, почетнички књижевни покушаји Бранислава Нушића везани су за његове младе године, за ђачку дружину „Наду“, за доба када је као ђак четвртог разреда реалке био примљен за члана дружине ђака Прве београдске гимназије, у којој је био врло активан. Прве своје радове видео је штампане у *Голубу*, „листу за српску младеж“, који је покренут 1879. године. У те његове заборављене почетничке покушаје иду и радови објављени нешто доцније, 1882., у *Нади*, „забавнику за омладину“, где се налазе две песме („Нада“ и „Два трна“) и две приповетке („Муро“ и „Фрак“). Прва његова књига, међутим, изишла је 1886. године: *Приповетке једнога кайлара из Српско-бугарског рата*. За њом су, после пожаревачког затвора, дошли *Листови*, 1889.

У тим, још младим годинама, Бранислав Нушић је написао и свој први позоришни комад. У предговору свог *Народног Посланика*, описујући своје познанство са Војиславом Илићем, свој улазак у песничку кућу Војислављевог оца Јована Илића и утицај који је та кућа имала на њега и друге младе писце из тога времена, Нушић каже: „Између мене и Војислава било је толико поверљивих, толико интимних односа да је управо сасвим природно што сам се ја њему обратио и поверио да сам написао једну шаљиву игру, и њему оставио да организује форум пред којим бих ствар прочитао. И Војислав је нашао да би тај форум најбоље био састављен из Милутина Илића, Владимира Јовановића, који је тада већ важио као признати сатиричар, и Косте Арсенијевића типографа, социалистичкога песника. Било је то с јесени 1883. године

кад сам пред означенима, и у присуству Војислављево (Драгутин није био у Београду), читао једно после подне *Народног посланика*, тамо у дубини Илићеве баште, под великим орахом. И Милутин и Влада су ме охрабрили, а социалиста-поета Арсенијевић чак је био и одушевљен.

Иако поднесен Управи Народног Позоришта, иако одмах примљен у репертоар, *Народни посланик* је ипак подуже чекао да буде приказан. У очекивању премиере свога првога комада, Бранислав Нушић је написао нове позоришне комаде: *Прва јарница*, 1886., *Сумњиво лице*, 1887., *Пројекција*, 1888. Од тада, може се рећи, позориште га има стално за себе. Од тада, највећи и најглавнији део целокупног његовог рада припада позоришту. Он пише своје комаде без обзира да ли ће и када ће они бити приказани. Из године у годину списак његових позоришних дела све више расте. Када је, 1914., прослављао четрдесетогодишњицу свога књижевног рада, у томе списку било је тридесет разних комада. Данас их већ има тридесет осам. Када буде славио педесетогодишњицу биће их, вероватно, педесет. Поред горе наведених, поред *Пучине*, *Обичног човека* и комада *Свети*, који су објављени у издањима Српске Књижевне Задруге, Нушић је написао досада за позориште још и ове ствари: *Кнез од Семберије*, *Тако је морало бити*, *Шојенхауер*, *Расшкo Немањић*, *Под сћаросћ*, *Наша деца*, *На уранку*, *Љиљан и Оморина*, *Грех за грех*, *Под облацима*, *Хаци-Лоја*, *Јесења киша*, *Иза божјих леђа*, *Данак у крви*, *Пуш око светла*, *Томаида*, *Кнегиња од Трибала*, *Велика Недеља*, *Наход*, *Два лојови*, *Туђинче*, *Светишки рат*, *Књига друга*, *Вечносћ*, *Мува*, *Дугме*, *Кирија*, *Дејо*, *Кијавица*, *Опасна игра*, *Миш*.

У овоме списку, истина, налазе се и комади чији су рукописи данас изгубљени. На репертоару Народног Позоришта некад, приказивани, и не једном, пре рата, они су остали нештампани, и за време рата њихови су рукописи пропали. Данас их нема више ни архива Народног Позоришта у Београду,

ни њихов писац. Ти некад играни, а нештампани и изгубљени комади су: *Прва јарница*, *Љиљан и Оморика*, *Иза божјих леђа* и *Јесења киша*. Али, потпуности ради, ваља рећи да у списак нису ушле мање пригодне ствари Нушићеве, писане поводом разних свечаности, на пример поводом Змајеве смрти („У српској кући“), или поводом новинарског конгреса (покушај ревије), или поводом прославе педесетогодишњице Народног Позоришта („Пред позориштем“), и тако даље. А и таквих ствари има доста. И природно да и оне допуњују слику Нушића као позоришног писца, ако не по чему другом, онда, у сваком случају, као докуменат његове невероватне активности.

После овога списка, врло речитог самог по себи, није, може бити, потребно нарочито истицати да је Бранислав Нушић наш најплоднији и најпознатији позоришни писац. Није потребно нарочито се задржавати и доказивати да је његово име постало синоним за скоро целокупан домаћи репертоар у последње четири деценије. И није потребно нарочито подвлачити да у историји наше књижевности нема примера сличног његовом, нити има писца који би се, обимношћу и чисто позоришним успехом свога дела, могао са њиме поредити. Нема примера, одиста, да је други неки наш писац написао толико ствари за позориште. Нема примера да је неки други наш писац, ако је и писао, и у колико је баш писао за позориште, био у своме раду тако разноврстан, тако невероватно инвентиван. Који је други наш писац који се огледао на свима врстама позоришног писања, на свима врстама позоришних облика? Има ли ког другог да је писао и шалу, и комедију, и друштвену и историску драму, и трагедију, и водвиљ, и провербе, и либрета за оперу, и мале пригодне сцене, и ревију? И који је други наш писац радио то са једном лакоћом која ће прећи у приповетку, са једним ретким, потпуно инстинктивним осећањем онога чисто позоришног дијалога и чисто позоришног догађања, који су Бра-

ниславу Нушићу код публике осигурали успех какав нико пре њега није имао?

Свакојако, једна од првих и главних особина Нушића као позоришног писца јесте његова инвентивна моћ. Никад он није био у оскудици сижеа. Никад њему није пало на памет да, попут кратковидих критичара и невештих позоришних писаца, уверава како се мршава драмска производња код нас, као и недостатак романа, потпуно објашњава неразвијеношћу нашег друштва и заосталошћу или примитивношћу наше средине, који не пружају правих драмских мотива ни довољно грађе за позориште или роман. Напротив. Цело његово позоришно дело стоји као непобитан доказ против те олако бачене и ничим непотврђене тезе. Нема, извесно, тога друштва, ма како примитивног, ни те средине, ма како неразвијене, у којима људи, самим тим фактом што живе, не преживљају драме и трагедије, или у којима људи, свима својим битним и споредним карактерним особинама, не пружају материјала за смех, болан и тежак или ведар и весео. И нема, значи, недостатка мотива, — душа и срце човека су неисцрпна ризница — него има само слабих или невештих писаца, који не могу или не умеју да виде, или, и кад виде, не могу или не умеју да савладају свој сиже. Браниславу Нушићу, као што је речено, никад није недостајало сижеа. Он га је видео у нашем политичком и такозваном јавном животу. Он га је налазио у устајалости наших малих вароши и у развијенијем, више диференцираном животу београдског друштва. Он га је видео у нашој народној песми, узимао га из наше старије или новије историје, налазио га у животу позоришта и глумаца, у животу наше деце. Када је дошао рат, он је био први наш позоришни писац који је у њему видео нови богати мајдан, и први који је почео да га искоришћује (*Велика Недеља, Туђинче, Свети рат*).

Сама по себи, разуме се, та особина није довољна да објасни позоришни успех Бранислава Ну-

шића. Али се њој придружује његово осећање позоришног догађања и његово познавање позоришта, који су ретки у историји наше драме. Колико су они ретки констатовање се можда кад се каже да би по њима Нушић вероватно могао да се упореди још само, у нашој старијој драми, са Јованом Стеријом Поповићем, са којим иначе има сличности рођењу. У новијој нашој драми, тај смисао за позоришно догађање, то осећање за живот на позорници код нас има још једино Иво Војновић. Иначе, непознавање позоришта, његове технике и његових могућности, скоро је правило код свих наших писаца који су се на драми огледали. Код Нушића, међутим, позоришни инстинкт представља нешто урођено, представља особину коју је он својим рођењем донео на свет, и која би била једна од његових главних, битних особина, његова *faculté maternelle*. У погледу на то карактеристични су његови почетнички ђачки покушаји, приповетке „Муро“ и „Фрак“, штампане у „Нади“.¹⁾ Врло наивне, разуме се, оне су занимљиве по томе што су замишљене на извештај чисто позоришни начин. И не само замишљене, него и вођене и решене. У приповеци „Фрак“ — да узмемо само једну од њих — млади почетник доводи целу ствар до једне потпуно позоришне ситуације: домаћин куће упознаје свој фрак на леђима посетиоца и младог удварача своје кхери и пред целим свечаним скупом, на вечерњој забави у својој кући, констатује: „А откуд вама мој фрак, а!? Срам вас било! а ја обио кућу тражећи га! Срам вас било!!!

— Шта!!! узбезекнуше се сви.“

Осећајући инстинктивно да даље решење те ситуације припада позоришној сцени а не приповеци, млади Нушић је стао, метнуо два реда цртица, па завршио: „Ја нисам још толико усавршен, да се смем усудити и овако трагичне тренутке описивати, па стога остављам овде празно место, да попуним

¹⁾ *Нада*, забавник за омладину, књ. I, Београд, 1882.

кад до савршенства дођем.“ Али, што је карактеристично, и када је дошао до савршенства, он је писао приповетке као да пише позоришне комаде. У „Бен-Акиби“ његови фељтони су врло често у дијалогу. Његове приповетке, највећим делом, представљају чисте позоришне монологе, и врло zgodне за „продукцију“. Свакако, није то само случај да су, на пример, његова *Кикандонска посла* једно време врло радо рецитована и, на већим забавама, врло радо слушана, исто онако, реците, као што се слуша какав његов шаљиви комад.

Из ове главне особине дошле су, можда као природна последица, и друге које су обезбедиле потпуно успех Нушића као позоришног писца. Из његовог осећања позоришта дошао је код њега смисао за позоришну интригу, за њен развој, заплет и решење, дошао је његов дијалог, брз, жив, често духовит. Из његовог познавања позоришта развило се код њега осећање сцене, осећање њене атмосфере, њене линије, затим развијање и искоришћавање једне ситуације и, што није мање важно, осећање оног нематериалног контакта, оне неопходне везе између позорнице и публике у дворани. Никад Бранислав Нушић није био збуњен никаквом магловитом теоријом о чистој уметности. Никад он није написао комад који публика не би радо гледала. Ни то можда није тако мала заслуга, нарочито данас, што је упорно остао доследан становишту: да кад већ један писац пише позоришни комад, онда је то свакако због тога да би тај комад био приказиван, а када се већ један комад приказује, онда је то свакако публике ради. Тако је Нушић увек мислио и на позориште и на публику. И ни позориште ни позоришна публика нису имали разлога да његовим радом буду незадовољни.

*

У најтешњој вези са позоришним стоји Нушићев приповедачки рад. Ни тај рад није мали. Поред досад штампаних књига: *Приповећке једног кайлара* (1886.), *Листини* (1889.), *Рамазанске вечери*

(1898.), *Десет прича* (1901.), *Општинско дете*, роман једног одојчета (1902.), *Бен Акиба* (1907.), 1915. — Опис народне трагедије (1921.), *Аутобиографија* (1924.), *Приче* (издање Матице Хрватске, 1912.) и неколико свезака у издању загребачке „Хумористичне Књижнице“: *Trinaest šaljivih priča*, *Maksim i druge humoreske*, *Humoreske*, *Izborne humoreske*, *Hram Sv. Luke*, *Općinsko dijete* — Нушићевих приповедака и фељтона има још много расутих по часописима и, много више, по дневним листовима.

Овде треба поменути и његове књиге у којима је, за оних десет година које је провео као чиновник Министарства Спољних Послова, описао Јужну Србију. Прва од тих књига, *Крај обала Охридског Језера*, изишла је 1894. у Београду. У предговору Нушић пише: „Из бележака, које сам водио приликом својих путовања по Старој Србији и Македонији, средио сам, за сад, задржав им облик бележака, ове у којима се описује Охридско Језеро и околина.“ Исте године, 1894., изишла је и друга књига сличних његових бележака, *С Косова на Сиње Море*, у којој је описана Албанија. Најзад, у издању Матице Српске, изишло је *Косово*, опис земље и народа (1902. и 1903.). У свима овим књигама Нушић је, са похвалним трудом, покупио врло много најразличитијих историских, археолошких, географских и етнографских података, који су се односили на крајеве које је описивао. У те податке ушли су и они који су били већ познати и које је он нашао код других писаца, а и они који су били непознати и које је он сам пронашао. Писане без већих књижевних претензија, више у једном пропагандистичком и сугестивном смеру, са очигледним циљем да изазову интересовање нашега света за крајеве које описују, за време у које су постале, ове књиге су биле корисне информативне књиге, и ту вредност прве информације, добрим делом, имају још и данас.

Ако се изузму његове *Приповећке једног кайлара*, у којима су дате занимљиве, али још доста невешто писане импресије из Српско-бугарског рата

1885., затим његове *Рамазанске вечери*, источњачке приче, посвећене „старом пјеснику“ Јовану Илићу у кога је Нушић, како сам каже, „књигу изучио“ и на кога се, у сваком случају, угледао уносећи у ово своје дело јужни диалекат и масу турских речи, да би, и на тај начин, подвукао извештан више позоришно-декоративан него стваран оријентално-локални колорит, — сав остали приповедачки рад Бранислава Нушића само је продужење, или, још више можда, само је припрема за његов позоришни рад.

Колико су они испреплетани, колико је Нушића позоришног писца у Нушићу приповедача, и Нушића приповедача у позоришном писцу, не показује само један исти начин обраде, један исти стил, један исти став према средини и личностима које се приказују, него и иста та средина, исте те личности, исти ти мотиви, најзад, који су, у великом броју случајева, и са малим ниансама, обрађени и овде и тамо. Један пример за то. *Ойштинско дете* је, очигледно, и по свему, сиже за водвиљ. Споредно је што није написано као *Путј око светја* у виду краћих позоришних сцена и слика, него као роман подељен на два дела и тридесет седам глава. По догађајима, по личностима, по тону, по духу, оно је водвиљ. Али се ствар не свршава само на томе. Има једна глава у роману, тринаеста, која се пуним својим именом, зове: „Прича г. Ристе полицаја, коју из учтивости према власти треба саслушати и ако својом садржином не припада овоме роману.“ Ту главу, дакле, која и иначе својом садржином није много припадала роману, искористио је Бранислав Нушић за свој комад у једном чину „Два лопова.“ Са извесним променама, разуме се: увођењем једне личности које у поменутој глави романа нема, а за позоришни комад, и у чисто позоришном смислу, била је и згодна и потребна. У ове примере би се могла убројати и она „несрећна практикантска створења“ на којима се Нушић прилично задржавао у својим приповеткама, а није за-

боравио да их, скоро на истоветан начин, прикаже и у својим комадима. Да не говоримо о вези сижеа из *1915* и *Велике Недеље*. И тако даље.

Тај факат, сам по себи већ, упућује на то да главне особине Нушића позоришног писца треба, можда, тражити и у Нушићу приповедача. И, одиста, све констатације до којих дођете проучавајући Нушића позоришног писца важе и за Нушића приповедача. Као и тамо, и овде ћете наћи: инвентиван дар, необичну плодност, разноврсност, занимљивост, духовитост, живост фразе и диалога, пријатну ведрину тона, лакоћу приповедања. Успех Нушића позоришног писца објашњава успех Нушића приповедача, и обратно.

Један од најважнијих елемената у Нушићевом позоришту и у Нушићевим приповеткама јесте комични елемент. Дар смеха није чест код наших писаца. Отуда можда једно објашњење успеха за оне који га имају. А Бранислав Нушић је један од тих ретких наших писаца који је умео да се насмеје на рачун својих ближњих. Он је умео да запази многе крупније и ситније мане било појединаца било заједнице, умео је да види апсурдности ситуација и односа, лажи морала, наличје установа, глупост појединих друштвених конвенција. Он је, затим, умео да их прикаже и да нас насмеје. Највећи његов успех и јест у томе.

Карактеристично је ипак да комични елемент у делу Бранислава Нушића није увек највишег степена. Оно што је најчешће искоришћено то је комика ситуације и, како би Французи то рекли, *comique matériel* комика факта као таквог. Интелектуални и морални комичан елемент, комичан елемент који би потицао из осећања, страсти и карактера, ређе се налазе у делу Бранислава Нушића. Комедија код њега најчешће прелази у фарсу и водвиљ, приповетка у козерију. А оно по чему се разликује комедија од фарсе, као што је познато, то је одсуство карактера, извесно одсуство стила, избегавање напора да се форми да солидан квалитет.

Тиме смо, говорећи што је могућно концизније, дошли и на питање недостатака Нушићевог књижевног дела. У своме раду, наравно, Нушић није био непогрешан. Има он и својих мана, и не увек малих. За те своје мане зна и он, — а и да их не зна, критичари би му досада већ толико пута рекли — а зна и публика. Али он и даље ради као да је непогрешан, и публика и даље гледа његове комаде и чита његове приповетке као да су савршене. И имају право и он и она. А што је то тако, разлоге вероватно треба тражити у факту, врло обичном и врло истинитом, што је Нушић свестан тога да не грешко не ради, и у факту што је публика увек склона да једном писцу опрости грешке од којих је велики број постао углавном ње и њених наклоности ради.

Највеће грешке Бранислава Нушића дошле су, поред те жеље да се угоди укусу публике, врло вероватно на првом месту, још и из његове велике активности, из његове невероватне плодности, од брзине и лакоће са којом он своје ствари ради. Кад се напише комад за једну ноћ, као што је, на пример, Нушић написао свога *Хаџи Лоју*, онда, природно, може и погрешити. И те погрешке могу бити врло разноврсне: стил, при таквом раду, не остаје увек коректан; композиција, у брзини, постаје аљкава, недотерана; карактери личности изгледају недорађени и површни; психологија може бити примитивна, конвенционална, а може бити и одсутна; духовитост, у тренуцима, престаје да буде духовита и постаје натегнута; тон губи боју и чистину; општа линија дела се спушта.

Други један недостатак који се односи на целокупно дело Бранислава Нушића био би недостатак извесног пречишћеног књижевног укуса. Последице тога недостатка, истина, увек више и осетније погађају књижевника него позоришног човека, ако се прими да успех једнога комада у позоришту више зависи од његове позоришне него од његове праве књижевне вредности. Последице тога недостатка, по самој својој природи, нису сметале ве-

ликом Нушићевом успеху код широке позоришне и читалачке публике, али су, с друге стране, довољне да објасне тајну његовог мањег успеха код критичара и људи истанчанијег књижевног осећања.

Кад се, на крају, све сабере, кад се још једном пређе све што је Бранислав Нушић досада написао, кад се прегледа колико је и како написао, кад се процене све врлине на једној и сви приговори на другој страни, кад се чак одбаци све оно што је слабије, — трећина? половина? три четвртине његовог дела? — остаје још увек и *много* и *добрих ствари*. И кад би се сви критичари сложили у немогућности, на пример, да дело Бранислава Нушића нема апсолутне књижевне вредности остала би два непобитна факта као примери за чудо у историји наше књижевности. Први је, да је за четири деценије Бранислав Нушић суверено владао не само српском, него и југословенском сценом. Други је, да је за четири деценије Бранислав Нушић био најпознатији и најчитанији не само српски него и југословенски писац.

Ж. Милићевић

САДРЖАЈ.

	стр.
Предговор	I
Листићи	1
Политички противник	69
Посмртно слово	77
Добротвор	86
Тринаести	92
Класа	111
Једна прича састављена маказама	121
Кикандонска посла	128
Моје бистро дете	145
Регулација, нивелација, канализација	150
Аутобиографија	154

ПРИПОВЕТКЕ.

ЛИСТИЋИ.

1.

„Das ist ein geschikter Kutscher
der in einem engen Zimmer gut
umkehren kann.“

Lamb.

Nolens volens — без обзира на Митров и Ђурђев-дан, ја сам напустио мој дојакошњи стан, који је одговарао свима санитетским условима, где нисам имао никакву цандрљиву газдарицу, где ми није никаква госпођица из суседства досађивала својим раштимованим клавиром и својом штимованом љубављу и, најпоследње, стан око кога је било толико блата, да сам, врло често, очајно узвикивао: „О, блато српске престонице, кад ће се твоја судбина решити у — општинском одбору!“ Напустио сам, велим, тај стан и дошао сам у скромно обиталиште пожаревачког казног завода, у коме на први поглед среташ све богатство природе, која је по врту овога завода расула: славује, коцкаре, чуваре, убице, новинаре, комесаре, псе, и тако даље.

„Alea jacta est!“ узвикнуо је Цезар, кад је прекорачио Рубикон. Ја сам се уздржао и нисам изрекао ни ове, ни какве друге историске речи, кад сам прекорачио апсански праг на соби број 7.

Буљубаша који ме је спровео, промумлао је нешто и, ко зна, можда је он што историски казао, али ја нисам чуо.

Боже, ето Буљубаша, баш сам искрено мислио тог човека да опишем. То би могло да изнесе

књигу од читавих десет штампаних табака, ал' како се у нас врло тешко растурају књиге које износе више од пет табака (изузимајући оне којима су писци начелници разних министарстава) то сам одустао од те искрене намере. Доста је кад вам кажем, да је од горе до доле личио на велики апсански кључ. И тај велики апсански кључ затворио је за мном врата са једним мањим од себе кључем, кад сам прекорачио праг, прећутао оне историјске речи.

Неки је, мора бити, врло знаменити писац казав ове незнамените речи: „Човек је краљ свију животиња!“ Ја додуше нисам никад себи ласкао положајем животињског краља, али сам у овом тренутку, кад се заклопише за мном врата, осетио најјасније, како човек није кадар ни то да буде. О како је мајушна та животиња, која се зове човек! Све оно, што краси човека као човека, нашли су људи већ и у животиња, и вредноћу и разум и лепоту и поштење и искреност и све, али — оно што ружи човека као човека, нису још све нашли и код животиња. И човек, таква слабостиња, хоће да се назове краљем животиња.

Ја, који у овоме свету нисам био ни стоти део оне тунчице, која западне у сат и нагони човека да га да на оправку; ја, слабостиња, помишљао сам, кад први пут кврцнуше врата за мном, да ће сад напољу све пропасти без мене; да се земљина кугла неће умети да окреће; сунце неће бити на време на небу; часовници неће избијати на време и, замислите, мислио сам толико ће све то наопако поћи, да ће најпосле и општински одбор решити питање о осветљењу и водоводу, и то ме је све поражавало и убијало.

И мал' не запевах као Давид псалмопевац, само не узех харфу, већ уз апсанске решетке: „Зар изједначих се с онима који у гроб полазе и постадох као човек без силе!“...

Али ме убрзо утеши један апсеник, који, најпосле, можда је зато и осуђен био што уме тако

лепо да теши: „Не брин'те се, господине, — поче он говорити — и ја сам мислио да ништа неће моћи без мене да буде, ал' ево већ сам две године овде у затвору, па баш пре неки дан добијем писмо да ми је жена родила. Ко ће као Бог; може, може, господине, све и без вас да буде!“ Те речи падоше као блага дажда на моју узрујану душу, ја осетих мир у души и наслоних главу као Хигов Клавдије, а мисли ми почеше да се роје. Навалише одједном уколутане, испреплетане и ја се сетих свију, свију вас који сад ово читате и испуних први лист моје бележнице.

Ох, како је то тешко размишљати стешњен измеђ четири уска зида. Некако те притискају, некако ти узме мисли и не дају маха. Тамо, на широкој, пространој пољани, покривеној снегом или цвећем, животом или мртвилом, тамо се твој дух расипа, твоје мисли развејавају као колотови дима који се, дижући се, пењу и губе. Или стреме до далеког хоризонта, прелазећи са предмета на предмет, тако хитро, тако брзо, да ни најновији секундни фотографски апарати не би били кадри да им контуре обележе. Као оно таласићи, кад се крену из оне средине где си ти камичак спустио, па се шире, разлазе и разлазе, док не наиђу на обалу, ту застану, разбију се и губе се... У природи је та обала најудаљенији хоризонт.

Мој су хоризонт — четири зида!

Јесте ли осећали који пут узак простор за мишљење? Оно човек и у маленој, здравој соби правилно дише, као и у пространој и високој сали, али сетите се како вам изгледа да лакше дише овамо него тамо.

И према томе, ви мислите ја нисам могао ни о чему да размишљам? Чини вам се. Има мисли које не захтевају простран хоризонт. Мислио сам о мојој љубави.

О љубави можете мислити ма како да је уска соба.

Ви који нисте волели, за вас и нема љубави.

Ви који нисте видели њен осмејак, ви нећете никад ни волети. Немојте ми замерити кад у песмама певам рај и блаженство, јер ви не познајете тај осмех! Њен ме је осмех научио да пишем песме, а песме — песме су ме довеле у апсу!

Сећам се баш кад ме жандар доведе пред стоправника казног завода, да ми се, као и сваком другом осуђенику, узме лични опис. Кад год је што на мени поменуо, мени се у памети јављао њен лични опис.

— Вере православне? — Но да, и она је већте исте вере.

— Година 23? — Ах, њој је тек шеснаест; њено је лице још покривено оном слатком маглицом, коју са воћа скида први ветрић а са девојачког лица први пољубац. Шеснаест година! Де-Мисеби, при помисли на те године, узвикнуо: „О, Ромео! Јулијине године!... Године кад се женска јавља тако лепа невиношћу, тако богата лепотом!“

— Очи смеђе! — Не, не, господине управниче, њене су очи црне, очи које успављују и очи које буде; очи које опеку и очи које залече.

Али... нећу више ни да мислим на њу. Она је сад можда наслонила своју лепу главу на перјан јастук и мисли — у кога ће у мом отсуству да се заљуби.

А пољубац којим ми је при расанку потврдила љубав?

Ох, пољубац је прва најискренија и последња најлажљивија реч женскиња!

2.

„Запитај стоку, научиће те!“

Књ. о Јову гл. 12.

Данас су ме преместили у собу бр. 11. Ту ћу остати стално. Соба пространа и ви сте спасени да вам пишем о љубави.

Па ипак!

О, света успомено моје најчистије љубави, опрости ми! Ја падам на колена, опрости ми!

Госпођице, ви знате колико ми је закуцало срце, кад сте ми дали онај букетић као успомену на нашу љубав; толико, толико ми је закуцало срце, да сам у том моменту поверовао Хајнеу да је у свом срцу осећао како седи читав један капел-мајстор и даје такт; поверовао сам и Шапчанину, да је у свом срцу осећао читава звона како лупају. Ох, ја сам више него то осећао, осећао сам читаву звонару са сва четири звона, и не капел-мајстора већ читавог тамбур-мајора. Па ето, ви сами знате колико су ми заиграле руке од узбуђења, кад сте ми дали тај букетић, у коме је било цвеће тако лепих боја. Црвена, прво црвена боја, боја која једино не годи биковима, калуђерима и ћуранима, али, госпођице, боја од које се гради републиканска застава и жандармска униформа. Па онда бела боја која значи у мирно доба невиност, а у ратно доба предају. Невиност и предаја! Онда би бела боја требало уједно да је и боја љубави, јер и љубав је састављена из та два појма, невиности и предаје, тим пре што се и повојнице праве од беле материје. Јел'те госпођице?

Па онда, госпођице, не само по бојама, већ и иначе је у том букетићу било такве врсте цвећа, да је само собом изговарало она три љубавна принципа „љубав, веру и надежду“, који се режу на прстењу, молују на вашарским колачима, шарају на ускршњим јајима и који су, најпосле, дубоко урезани у моме срцу.

Ја не носим, госпођице, грех на својој души што тај букетић немам више, тај грех пада на цео волујски род.

Ја сам букетић метнуо на прозор, међу решетке. Хтео сам да спојим љубав и чежњу, то је у овом моменту расположење моје душе! И заиста, ако је крст израз вере, ленгер наде, а срце љубави, то ништа лепше не може да буде израз чежње као апсанске решетке. И замислите, — јутрос је пришао

моме прозору један во. То није био обичан во, јер је, верујте, својом озбиљношћу стекао од прве моје поверење, но које је он проиграо. Кад се већ приближио моме прозору, дочепео је са највећим густом онај букетић, који је изражавао успомену на нашу вечиту љубав. И ја сам морао својим рођеним очима да гледам, како он прежива моју веру, љубав и надежду. Оно истина, то се троје често прежива, али ипак, — проклет био цео волујски род!

Ја вам се заклињем, госпођице, да никад нећу јести воловско месо — не, моја се мржња и даље простире; клетва прелази са оца на децу; ја вам се чак заклињем да нећу јести ни телетину, па макар то била и хладна телетина са сирћетом и зејтином.

Не само то. Ја ћу терати и даље. Узећу га на одговор, зашто не? Додуше, не сећам се ни једнога параграфа који забрањује јести букете, али — он је појео залогу, појео је обавезу наше љубави, дакле — уништио обавезу.

Ево превијам табак:

„Рађено у пожаревачком казненом заводу соба бр. 11.“

— Ко сте ви и како се зовете?

Во ћути. Он ћути, а то ме баца у очајање. Ко зна да ту није постојала читава волујска завера?

— Ох, воле, говори, твоје ме ћутање баца у очајање, говори! Ти нећеш бити прва животиња која је проговорила; ти нећеш бити прва животиња која ће погдешто разумети. Ено, старозаветска магарица разумела је поглед анђела изасланика божијег и притиснула је уз зид ногу Валааму, који ју је жахао; ено и мајушни црв је разумео глас Господњи, те је прогризао тикву која је израсла више главе Јону; па разуми дакле и ти, воле, разуми, тиче се моје љубави, моје најсветије љубави, управо тиче се једног букетића, који се сад налази у твојем бурагу а некад је мирисао на њеним грудима.

Овако убедљиви разлози нагнаше сивоњу да мукне и ја видех да је био спреман на одговор.

Дакле:

— Ко сте ви?

— Во.

— То је мало, кажите опредељеније ко сте ви?

— Државни во.

— Занимање?

— Во.

— И то је мало. Код нас има волова у разним занимањима, дакле каж'те опредељеније?

— Вучем воду.

— Породица?

— Мајка ми је зло прошла, отишла је на добош, мислим за порезу, а отац ми је још горе прошао. Ја не знам да л' се он мешао у политику, али знам да су му, при промени неке владе, пре три-четири године, овараклаисали рокове, намазали га црвеном фарбом, окитили га венцима и веселио се до десет сати пре подне са приврженицима нове владе, затим га убише и приврженици га са слашћу смоташе.

— Чекајте да вам узмем лични опис: висина средња, црномањаст; особени знаци, рогови који личе на писмо јоту.

— Варате се, господине, рогови нису особени знаци. То су у нас оно, што су у вас бркови. Рогови много чине хоћемо ли се допасти каквој госпођи крави. Само што је у нас симпатија госпођа крава много невинија но симпатија госпођа у вас, јер нам не доноси никакве протекције.

— Је л' вам позната администрација, кад чините примедбе?

— То је наука коју не мора нико у Србији да зна!

— Јесте ли писмени?

— Јесам, и пишем љубавне песме!

— Лепо! Али сад пређимо на ствар. Ви сте учинили једно кривично дело, уништили сте једну обавезу, појели сте један букет који је висео овде на прозору као знак моје љубави.

— Ви би ми само могли да благодарите.

— Не разумем!

— Па разумите. Вама је ваша љубав задовољавала само срце, то је погрешка. Вид'те, ваша успомена на љубав задовољила је мој стомак. Тако и ваља да буде. Не заборављајте да се осврнете око себе и за собом. Ви што сте проживели, проживели сте не осврћући се. Немојте да вам то брка рачуне што по хронологији живите у деветнаестом веку. Људи погрешно броје, они удешавају године времена, као девојка уочи удаје. Ви живите у веку кад ће вам савет једнога вола бити кориснији, но сто томова Русоа, Спенсера, Ласала и Маркса...

— Али...

— Слушајте, па ме онда прекидајте. Чим сам дорастао до снаге, наменули су ме да орем њиву мога газде, од чијег сам плода ја добивао за храну само огризину. Наметнули су ми велики јарам, који ми је грдно нажуљио врат и мало је требало па да добијем болест у грудима. Покушах да се ритам, тукли су ме; покушао сам да бодем, потсекли су ми рогове. Шта сам могао, шта сам требао, слегао сам раменима и решио се да се ничему не противим. Колики год јарам да је био, колики год терет да је требало вући, ја сам мирно увлачио главу и равнодушно теглио — па ето, видите, сад су почели да ми признају заслуге. Скинуше ми јарам; доведоше ме овде, почеше да ми доносе лепо чисто сено и ја почех да се гојим, и ево као што видите и дан данас по цео дан пасем, пишем љубавне песме и једва једанпут дневно довучем воду, али то је тако мало да ми ништа не смета гојењу.

— Али, зар вас не мучи савест, што хиљадама ваше рогате браће још носе јарам и једу огризину?

— Не, јер ми је савест притисло сало.

— Хм!

— Немојте се ишчуђавати, послушајте ме! Будите миран грађанин, скидајте капу сваком ко је ма и мало виши од вас, па макар вас и роговима престизао у висини; научите да се и дубље поклоните; научите се да помало и колена савијете, па

кад вас грбача заболи немојте се тужити, већ каж'те сваком да је то од назеба. Великим људима немојте истину у очи говорити, а најмање смете ту погрешку учинити према владоцима и женама. Власт и пуницу немојте вређати; немојте заборавити да често дарујете жену и оне који су старији од вас у служби. Кад вас ко удари песницом, ви се насмешите и чешите се тек кад одете кући. Ако се с вашом женом забавља какав велики чиновник, ви се правите као да не видите. Научите се да баш онда ћутите кад вас савест гони да говорите, па ћете се убрзо уверити да је ћутање — злато. Кад вам хоће да скину капут за какву дажбину, ви реците да имате још један код куће; кад вас ко похвали, реците да нисте заслужили, а кад вас изгрди, насмешите се. Будите увек спремни да кажете владоцу да је племенит, жени да је лепа, пандуру да је mudar, списатељу да је гениалан. У новинама читајте само огласе, а да би вам се разгалио мало дух можете читати и општинске објаве што се по угловима лепе. Ето, то вам је мој савет, радите тако и ви се нећете кајати; имаћете мира и на небу и на земљи и гојићете се!

— А не би ли се огрешио према самом себи?

— То је мањи грех но огрешити се према приликама. Човек сам себи може и да опрости а прилике, кад се о њих огрешите, не праштају!

— Хм!...

У том нам неко прекиде реч. Дође један чувар и муну ногом мог саветодавца у трбух. Он се окрете, погледа га мирно, па затим мигну мени левим оком.

— Али, то вас боли? — прошаптах ја.

— Та да, боли ме — отшапута ми он — али овај ме тера да идем у шталу, јер ми је положио лепо и чисто сено а не огризину.

Мигну ми још једанпут левим оком, замаха репом, окрете се и оде у шталу.

3.

„И ријека ће се напунити жаба, и оне ће изаћи и скакати теби по кући и по клиети гдје спаваш и по постељи твојој и по кућама слуга твојих и народа твојега и по пећима твојим и по наћвама твојим“.

Мојсеј II, књ. I, гл. 3—8.

Нешто, Боже, мислим шта ти све није кадра политика да учини од људи, да их позавађа, да их отуђи и да их омрази. Оно додуше и људи су кадри много штошта да учине од политике, као да саграде себи лепе куће, да оставе по коју парицу за дане кад се „повуку са јавног поља“ и шта све још.

Дуго сам се ја око тога борио, да л' да се бацим на политику или на књижевност. Оно и на једном и на другом пољу може се постићи крајња циљ, то јест да се влада. Зар не? Зар нису и владоци и песници у неколико једнаки, воле да су сила, воле да им се клања множина; воле да се славе и поштују, воле да им се лаже у очи; не воле нимало оштру критику и увек желе да је њихов престо највиши, а разликују се само у толико, што владоци све то постижу *силом* а књижевници *на силу*.

Али, кад се нешто човек зрело размисли, у политици кад те премлате а ти си бар премлаћен, а ако си песник, а ти лепо седнеш, па сам себи бодеш стреле у срце, крцкаш кошчицу по кошчицу и тако се целог живота патиш. Бога ми, поезија је унесрећила толико наших нараштаја. Ето, читајте наше младе песнике, читајте те јаднике, па ћете видети како један има залеђено срце, други сломљене груди, једном дрхћу руке, другом истекла сва крв што је имао у жилама, једном бучи глава, другом клечају колена, једном засенуле очи, други добио камен на срцу, а трећи и неко змијче у срцу. Кажем вам, сузе да вам наиђу на очи кад видите како су ти људи осакаћени и премлаћени.

Толико сам пута преко новина предлагао да се за те људе сагради једна болница, да им се наместе груди, да им се скине камење са срца, да им се топлим облозима раскраве срца, али нико неће да ме чује.

Верујте, ја увек плачем кад се сетим наших песника. А како и да не плачем! Није ли им судба уделила најцрњи удес. Бог је бар жене казнио породилским мукама зато, што је Ева окусила забрањен плод, али што је наше песнике казнио тим мукама, кад сам ја уверен да ни један наш песник није појео никакву забрањену јабуку.

Ама ево да их чујете само:

Један вели: „Кад уморан једва клонем
и без вере и без нада,
а туга ме обрвала
са неправде тешких јада“.

Други: „Душу ми јадну вечно нојца тишти
срце се јадно у тузи разлива“.

Трећи: „Чујеш ли како боно јече
сломљене моје груди,
видиш ли, душо, како дрхћем
ко сен кроз живот блудим“.

Четврти: „Многа суза унутарњег јада
У потаји тече ми низ лице
Кад и болест на срдашце пада
И уздаси трче на уснице“

Пети: „На моме срцу читава је стена
Ох, једва, једва дишем
Ал' сећајућ' се боних успомена,
Ја ево песму пишем.“

Шести: „Ој сад како стара туга
Ближе доћи не сме ми,
Без утиска, без полета
Љубавне су песме ми“.

Па онда тек седми:

„Хај смрти, смрти, кад ли ћеш доћ'
У црну да ме завијеш ноћ?!“

Ето, јесте ли чули?! Зар нису то несрећна створења? Не жалите ли их? А ја сам већ толико пута узвикнуо: *Ах Србијо, твоји песници — плачу!*

И нека ти је, српска мајко, (како ти ја добра желим) овде узгред препоручено, не препоручено него преклињем те, пази добро на своје дете, у интересу његове среће у животу да не пише стихове, па макар то били и рђави стихови, јер то му последње неће баш ништа сметати да буде српски књижевник. А ако то буде, веруј неће бити никад срећан.

Али кад човек помисли на наше дане који су тако бледи, црни, несрећни, да човек, и кад је весело и кад је пијан, мора да плаче, онда није, Бога ми, ни чудан плач наших песника.

Божанство хоће тако, а песници су израз Божанства; „прилике хоће тако, а песници су, ако хоћете, и израз прилика.“

Ми живимо у данима кад је Берне казао: „Свака радост је цвет што га береш на обали какве несреће. Играј где год хоћеш, свугде играш на гробовима; певај где год хоћеш, сузе су што ти песму прате; настани се са својом срећом где год хоћеш — жалост ти је комшиница!“

Ето знам по себи. Једанпут пред вече, исходао сам се доста и онда као осетих неку вољу код себе. То је била неодољива воља и ја сврнух у једну кафану, па пре но што бих прочитао данашње новине, узмем најновији број јеловника, са чистим уверењем да ћу у њему наћи много више садржине но у ма ком уводном чланку наших листова. По својој већ ранијој навици, прескочим ја уводни чланак у јеловнику, у коме је, мислим, била реч о разним чорбама и пређем тако на најновије кухињске вести и задржим се код једне тачке која је много обећавала. И заиста се нисам преварио, то је била ванредна прженица, како по спољњем облику тако и по садржини. Прелазећи ћутке преко тога, да сам после још једну појео, налијем ја то са пола литра добра црна вина и онда се кренем кући али са чуд-

ним неким расположењем. Нешто ме је тиштало у души, осећао сам како ме гњечи нека неправда, а сем неправде осећао сам како сам се почео знојити по челу.

Чим сам стигао кући, обучем папуче, седнем за сто и почнем оваку песму:

„Шта моју душу слутњом мори то
И шта притиска груд?...
Ја осећам покров поврх тела свог
И мртвачку, ледну студ.
Ах, дани су моји избројани већ.
Преда мном рака зја.
Истрошен у борби са неправдом и злом
Миру се предајем ја!“

Хтео сам да продужим ову песму и ви би је можда после читали у каквом белетристичном листу, али ја збиља почех да осећам нешто непријатно у грудима, те оставим песму, дунем у свећу, покријем се јорганом преко главе, погладим се по трбуху и кад сам се већ дубро ознојио заспим као турско дете.

Хајд баш, онако узгред, да вам испричам шта сам те ноћи снιο. Чудноват сан! Као ја седим у својој соби, а газдарица дошла да јој платим кирију.

— Господине, вели она, ово је већ други месец како не плаћате.

А ја се као дигнем са столице, пружим руке у вис и дрекнем:

„Ах, дани су моји избројани већ,
Преда мном рака зја,
Истрошен у борби са неправдом и злом,
Миру се предајем ја!“

— Знам, вели она, али веш, нисте ни за веш платили.

Ја стиснем шаку у песницу и грмнем:

„Истрошен у борби са неправдом и злом,
Миру се предајем ја!“

— Па добро, вели газдарица, а ко ће веш да плати?!

Мени нешто заигра у грудима, затресох се од узбуђења, притискох руком срце и опет као грмнух:

— Не, не, нећу ти платити, јер при последњем прању донела си ми три пара гаћа мање.

Па ваљда од тог узбуђења пробудим се и онако нерасположен, као што је обично човек после тешких снова, и не доврших ону своју тужну песму. Али ви зато немајте бриге, ја вам дајем реч да ћу је ипак довршити.

Та оно и поред расположења могао сам је и продужити, али ми не даде једна посета. Момак ми унесе визит-карту, на којој је писало: „Бранко Секулић, пише песме, продаје лозове и оправља старе амреле, све на мало и на велико“.

4.

„Нећу... нећу... нећу!“
Змај.

„...Ја бих вам говорио и о свом програму, али ми је остао код куће...“

Из говора једног посланика.

Благословена земљо шпанолска, где се само у Валенсији израђује 1,690.000 лепеза годишње, па где се ипак становници не могу да охладе од жеге бурбонскога сунца; благословена земљо немачка, где се сваке године производи 42 милиона хектолитара пива и по један закон о социјалистама; благословена земљо маџарска, где се годишње закључи 130.840 бракова, земљо, која си и сама удата и која поред свег рђавог брачног живота немаш куражи да идеш у конзисторију; благословена земљо француска, где се гради¹⁾ највећа кула на свету, али са које ти ипак нећеш сагледати твој Елзас-Лорен; благословена земљо аустриска, у којој гмижу 13.710

¹⁾ Онда се још градила, кад је ово писано.

калуђера, но које ти ни по каквој формацији нећеш моћи да претвориш у тринаест батаљона; благословена земљо турска где се владоци због рђаве политике и због много жена маказама убијају; благословена земљо руска, где су најзгодније станице одакле се може посматрати помрачење сунца; благословена земљо талијанска, која само у Напољу имаш 4500 адвоката, па ипак не смеш ни да започнеш твоју парницу са папством; благословена земљо бугарска где су тако јевтини владоци, па ипак не можеш да стечеш ни једног; и благословена земљо српска, где је ретко наћи човека, који бар једанпут није био министар или новинар, па где ипак има најмање добрих министара и новинара!

Дакле и ја да будем министар?!

Буљубаша јуче кад је обилазио собе, рекао ми је ове значајне речи: „Пази, ко је год у овој соби одлежао, постао је после министар!“ И ето, ја сад читав дан само о томе размишљам.

Боже мој, како ли би то изгледало кад бих ја био министар?! Морао бих извесно много чега да се одвикнем а на много шта да се навикнем; стекао бих извесно много пријатеља, и сазнао бих том приликом, да је моја породица врло велика, јер би врло често добијао писма која би почињала са: „Мили мој синовче, откад већ мислим да ти пишем, па све тако“... и тако даље. Јављали би ми се многи и ја бих се на сваког пријатно насмешио; почео бих да се навикавам да и сам верујем у оно што кажем, јер бих извесно имао често прилике да говорим оно што би ми било тешко веровати. О мени би се много писало; опозициони листови називали би ме „упропаститељем државе“, „државном распикућом“, „убицом“, „лоповом“ и разним другим именима која су потребна да би што китњастии били уводни чланци, а шаливи листови пртали би ме са великим носем, са огромним ушима, са танким и дугачким ногама, или како сам се као риба обесио о какву удицу или се уплео у какву паучину. Па онда, копкали би по мојој историји и

пронашли би, како се због мене нека девојка отровала, како сам ја управо крив што је неки мој далеки рођак скочио у Саву и удавио се; како сам ја умешан у неку масу, коју су тутори наследили, и ти већ Боже знај какав ти ја све не бих свету био приказан! Па још то све можда за то тричаво задовољство, да после оставке кабинета у коме сам, саградим себи кућицу, две? Не, не, Бога ми нећу! А и на што ми је?

Волим ја свој мир, свој красни мир, него она клицања кад дођем на владу и приређивања мачијих музика кад паднем с владе. Најпоследње, што кажу жене, волим ја другог да грдим, него други мене.

Али, на жалост, канда ће у нас скоро доћи време где престаје то „нећу!“ Ја то готово поуздано проричем. Доћиће време, где ће се морати бити министар и једног дана немојте да вас у закону о чиновницима грађанског реда изненади какав нови параграф, који ће можда гласити: „Нико у Србији не може добити службу, док не одслужи као министар рок од два месеца“.

Додуше, моја је породица позната као породица која је душом одана војничкој служби. Та она је, за време прошлих крвавих дана, дала Србији пет лифераната и два управника магацина, од којих је један био и болестан за време рата; али ипак, руку на срце, кад би ме регрутовали за министра у Србији, ја, иако нисам масарош, гледао бих да се извучем.

Но, то канда неће тако лако ићи и то ће ваљда овако изгледати:

Пробудим се једног дана, умијем се и сасвим невинно изађем на улицу, док тек мене неко за врат: „Стој, ти ћеш бити министар у моме кабинету!“ Ја извијем мало врат и дрекнем: „Нећу, нећу, нећу!“ Он закрвави очима и очајно викне: „Мораш!“ Ја се наново извијем, ишчупам му се из руку и нагнем где ме очи воде. Сусретнем успут добре људе, пожалим им се каква ме невоља гони, они уздахну, се-

тивши се да су и они кадгод морали бити министри и заклоне ме. Јест, ал' не лези враже. Ето после подне жандара са „кратким позивом“ и на њему превучене три штрикле: позивам се хитно у квартал. Покушам још последње средство, седнем и напишем овако писмо члану кварта: „Господине. Бадава ме зовете, ја нећу да се примим за министра. Поставите ме за татора каквој замршеној маси; огласите за моју љубав ма којој држави рат и поставите ме за лиферанта, и ето, довољно је од мене што толико попуштам. Али за министра нећу да се примам. Спасите ме и потражите, ваљда ће се когод примити!“

Пошљем ја такво писмо, али не помаже. Ево га жандар за жандаром, позив за позивом, па најпоследње, што ћу, слегнем раменима и примим се.

Најпоследње добро, примим се, примим се, али чега, кога портфеља, за Бога? Што се тиче „грађевине“, што вели покојни Ђоша Миловановић, не знам ти ни једне „черте“ повући; а што се тиче „народне привреде“, јест, био сам једне године претплатник листа „Тежака“, али како тада није тај лист плаћао хонорар, то су целе године били страшно „необделани“ чланци тако, да се једнако писало само о кромпиру. И према томе ја се од целе привреде само у кромпирима разумем.

Али, Боже мој, зар би вредило да будем малодушан?! Та код нас су и пуковници министри правде и филолози министри полиције и ђумрукције министри грађевина. Зар је ту потребно знање? Потребно је само бити министар и имати свој програм.

А враг би га знао какав бих ја програм могао имати. Уосталом и сви су политички програми као оно надгробне беседе, једнаки, само се мало крај промени.

И тако ево и мога програма.

Као министар унутрашњих дела прво бих и прво многе чиновнике истерао из службе; затим бих многе и многе чиновнике преместио. Жандаре

бих преобратио у пандуре или пандуре у жандаре, свеједно, тек ја бих ту био врло практичан, то јест дао бих да се жандарима направи и униформа и цивилно одело. Чим би опозиција дрекнула: „Нећемо жандаре!“ ја бих их обукао у цивил и то би били „укинути жандари“, а кад би опозиција дрекнула: „Докле ће ове неотесане пандурице својим буцама да прете нашој слободи?“ и тако даље — ја бих им одмах дао униформу и тако би били задовољни и ја и опозиција. У погледу одржавања чистоће, издао бих санитарски закон, којим бих забранио да грађани уопште и праве ђубре у вароши (коме се прави ђубре нек изиђе ван вароши), а у погледу одржавања реда израдио бих закон, да се у случају сваког нереда поапсе сви чланови квартова, њихови писари и цео жанлармериски одред и тако би неред увек био угушен у своме зачетку.

Као министар просвете и црквених послова, прво бих и прво многе учитеље истерао из службе, затим бих многе и многе преместио, па бих онда завео многе комисије које ће прегледати по школама, на пример, сунђере, прозоре и такве ствари. Забранио бих учитељицама да се удају, јер је то доста неморално за децу; забранио бих учитељима да воде политику, јер је то доста незгодно за средске капетане; забранио бих поповима да могу бити и учитељи, јер се ту збрка вера и наука, а у таквој прилици увек изиђе којешта. Издао би строжији закон за суђење у конзисторији, (на пример ко се двапут жени, тај је неурачунљив). Даље, да би „знање“ остало специјална својина оних који су се трудили и мучили да до њега дођу, ја бих забранио професорима Велике Школе да пишу и штампају своје предмете. Уопште у просветној струци учинио бих врло велике реформе.

Као министар финансија најпре бих истерао многе и многе чиновнике из службе, затим бих многе преместио. Уосталом као министар финансија ја бих имао „пуне руке“ посла. Од главнијих рефорама учинио бих ово: поставио бих попове за

пореске надзорнике, како бих обезбедио да пореза на време буде покупљена; ударио бих на луксузе тродуплу порезу, а дозволите, ја у Србији ово троје сматрам као луксузно: држати керове, по други пут се женити и школовати се.

Као министар спољње политике најпре бих истерао многе чиновнике из службе, затим бих многе преместио а после бих ударио у разне ноте, чувајући се оне која се у музици зове „cis“ а у политици „ултиматум“, а трудио бих се да их тако компонујем, како ни једном приликом не бих запевао ја танко.

Као министар народне привреде најпре бих истерао многе чиновнике из службе, затим бих многе преместио. Затим бих укинуо ергелу, па бих поштанске коње употребљавао и као пастуве, како би се прво облагородила раса српских коња, друго облагородила раса наших делижанаца, и треће учинила трдна уштеда. Али, разуме се, претходно бих замолио поштаре да не употребљавају државне коње на изношење ђубрета из својих авлија и на возање своје поштоване породице. Затим бих у сваку поштанску касу метнуо по једног жандара и то не толико због разбојника, колико због поштара. У телеграфској струци бих учинио неке мање измене које би се више тицале персонала, то јест забранио бих послужитељима телеграфским да се користе оном својом особином да унапред знају садржину депеше и забранио бих телеграфским чиновницима да се жене, како би се мање знале по свету садржине разних званичних и приватних депеша.

Као министар војни променио бих у војсци — капу.

И као што из свега видите, ја бих био први министар, који има тачан свој програм, иако је то иначе врло излишно.

5.

„Дрскост и смешна збиља
у бурном вртлогу своје
Све већма обалу плаве
и слабе уставе ломе,
И човек с препашћу гледи
прљавих таласа хуку,
Што здрав и чисти смисао
далеко у немам вуку.“

Војслав.

Буди Бог с нама, шта све човеку не дође на памет кад тако има и сувише времена. Тако јутрос, ни мање ни више но ми се прохте да пишем приповетку. Бива, знате, па дођу човеку и такви прохтеви.

Оно пало ми је и то на памет да можда немам дара, али се убрзо сетих да је то врло изlišно ако мислим да постанем српски књижевник. Та то је у нас врло прост посао постати књижевник и без дара. Напишем, на пример, једну рђаву приповетку, а критичари веле: нека га до ђавола; напишем затим другу рђаву приповетку, а критичари нададу ларму! „Ама ти, брате, немаш дара!“ Ја се направим као и да нисам чуо шта они кажу, па напишем и трећу рђаву приповетку, они опет: „Ама, јесмо л' ти казали, брате, да ти немаш дара!“ Ја опет као да ми нису ништа ни казали, потегнем па и четврту рђаву приповетку, и онда, они дигну руке, јер увиде да сам се ја просто острвио, а ја онда запнем, па ударим у — свеске. И, најпоследње, моја је победа.

Зато кажем, то не треба да ме женира, јер је главно да ли ће та моја приповетка, коју „будем био“ написао, занимати моје читаоце. То би био једини обзир. Али кад се човек зрело размисли, баш и тај обзир нема свог места. И наши читаоци имају погдеокоје навике које нимало не занимају наше књижевнике, па зашто се не би књижевницима опростила та малогрешна навика да својим делима не занимају читаоце. Бога ми!

Дакле, не видим зашто не бих написао приповетку.

Немојте ме питати о чему. Писаћу о ономе о чему су писали сви моји књижевни преци и о чему ће писати сви моји књижевни потомци. Писаћу приповетку о љубави.

Ево баш казаћу вам и садржину; зашто не, ја то не тајим:

Најпре ће се двоје заљубити. Она ће бити лепа а он лепушкаст, или баш обоје могу бити врло лепи. У почетку као неће знати једно за друго да се воле. Али одовуд одонуд, па се и то мора сазнати. Једно од њих двоје мораће то да каже, па сад већ ком падне у део. Елем, они ће се много пута састајати, или на играци, или пред капијом, или ма где то било, и увек ће у тим приликама говорити којешта о љубави. Он ће при једном састанку узвикнути и ове речи:

— Видиш ли како оне звезде дрхћу, управо тако дрхће моје срце кад сам далеко од тебе, а тако блистају моје очи кад сам крај тебе!

Говориће још и многе друге ствари, али тек и то ће, између осталог, рећи. После, кадгод се растану, они ће стиснути једно другом руку.

И тако ће се та љубав развијати донекле, јер нећу смети да пустим да се баш много нагло развија. Знате, моја је нарав и иначе врло жива, па ако ствар не зауставим, ко зна на што би могло изаћи.

Е кад се тако донекле развије ствар, онда је то — средина приповетке, и сад је потребан какав чвор. Управо, то се у „Теорији прозе и поезије“ не зове „чвор“, али у ствари то је чвор.

Но, дозволите, како би друкче љубав и могла бити материјал за причу до ако је несрећна?

Оно, несрећа може бити различитих, али оставите ви то мени да изаберем неку која је најужаснија; а изабраћу такву и уложићу сав труд да се баш сити наплачете.

Дакле, љубав је донекле лепо ишла и ствар

је могла лепо и да се сврши, хтели су да се узму, али — родитељи ни да чују за то. Њихови родитељи били су у завади и ни да чују. Ко ту све није ишао к њима и говорио и молио да не унесреће двоје младих, аја, родитељи ни да чују. И деца су преклињала, молила, плакала, љубила руке — аја, родитељи ни да чују.

Покушавана је ствар и посредством највештијих варошких проводацика — аја, родитељи ни да чују, јер су они међусобно крвно завађени.

Најпосле настали су за заљубљене тешки дани, они су хтели да се састану, па макар то било и на оном свету. Јест и на оном свету!

Ето видите, ту лежи тај чвор, и ту ћете ви сви који будете читали ову приповетку морати плакати, јер и ја сам, кад је будем писао, па се сетим онога света, мораћу плакати.

И једнога дана — разуме се: суморан дан, пали облаци и сунце се негде склонило. Природа сама мораће учествовати у свршетку ове приповетке. Ви знате да природа врло често учествује у приповеткама. Кад је, на пример, у приповеци неко весеље а оно „и само се небо осмејива“, кад се деси какво убиство, а оно „и само се небо натмури“, и тако даље. Само је Богу, песнику и сценаристима на позорницама остављено да скидају и намештају облаке, сунце и друге васионске декорације. Дакле, као што рекох, ја ћу употребити горњу декорацију.

Елем, суморно небо, пали облаци и сунце се склонило. Месец се помолио, тек колико да није шуто небо, јер звезда нема.

Они су се састали ван баштенске ограде, пали су једно другом у наручја и дуго, дуго су тако уздисали и љубили се, безбројно се љубили. Сад, ову сцену не смем много да продужим, јер, знате, дешава се ван баштенске ограде.

Најпосле она га кроз сузе запита:

— Јеси ли решен?

— Јесам! одговори јој он одважно.

Мали напитака... закрвављене очи... брзо ли-

хање... последњи чврст загрљај... и њихове душе одлетеше загрљене на небо.

Fait accompli!

Ама чекајте и поговор. Ја мрзим предговоре, то је већ изашло из моде, поговори се још трпе јер су ређи,

Доћиће једно поколење које ће се дивити моме добу и доћиће једно поколење које ће се смејати моме добу.

Ја ћу их дочекати, јер сам ја феникс и из мога пепела изнићиће гадна и одвратна тичурина са дугачким ноктима, са женским навикама и с пером у руци, и ја ћу онда писати — критике.

Верујте и тада — а то ће бити после пет стотина година — биће, као и сад, најлакше писати критике. Ах, то ће бити дивно доба; доба кад ће књижевници образованог потомства појмити, да то баш није никаква слава стећи „лорбер“, којим се уосталом ките и прасеће главе о Божићу.

То ће бити доба, када ће Бог опет сићи међу људе; са Давидове харфе заориће се псалми; титани ће заиграти стенама; раскалашни шум вала пратиће гласи сирена; потећиће животворне воде под палицом првог вероучитеља и бескрајни хорови анђелића и херувима заориће кроз васиону једно опште: „Осана!“ И ја ћу бити ту, у овим истим мојим старим, жутим панталонама, с овим истим шеширом, и ја ћу се шетати улицама и сретаћу се са свом децом славе и око моје главе, дакле око овог мог шешира, засијаће светитељски нимбус.

А знате ли, зашто ћу ја да живим толико?

Живећу из пакости, живећу из радозналости, најпосле, живећу само зато, да видим колико ће њих још да пишу приповетку о љубави двоје младих из Вероне?

Та шта се буните, говорим вам о љубави двоје младих из Вероне?! Долази ли вам откуд позната она моја малопређашња приповетка? Мени све долази позната.

Ево испричаћу вам своје ужасне недаће.

Ја сам већ био и написао горњу приповетку, — а то је баш било пред вече — и пун задовољства што сам један велики посао свршио, легнем мирно да спавам. Уједанпут кврцнуше врата на мојој тамници, и уђе — шта мислите — један ритер. Леп, као уписан. Дуге косе, широких плећа; мач му лупа о бедра а чизме трапају, без обзира што ја спавам.

Он седе на троножну столицу и пребаци мач преко колена.

— Познајете ли ме, господине? — отпоче разговор и скиде дебелу ритерску рукавицу.

— Не, сењоре, од свију ритера ја познајем само жандара број 134.

— Хм! хм! — учини он.

Пошто је још једанпут учинио „хм, хм!“, он отпоче овако:

— Ја сам Ромео. Ви и не можете тако брзо да ме познате, јер сте ме гледали на београдској позорници. Признајем, ту ме је тешко познати. Али, најпосле, то и не чини ништа. Главно је оно, рад чега сам код вас дошао.

— Дакле?

— Господине, вама је познато да су мене убили, да сам ја мртав?

— Јесте, сењоре.

— Ох, господе! А да ли вам је уједно познато, да мене већ вековима убијају. То је чудновато, што су писци свију народа добили неки пик на мене и сваки позчији, мислећи ваљда да ме његов претходник није довољно премлатио, убија ме понова. Ах, сењоре, ја сам вам и трован и убијан и мачем и пушком, и давлѐн, и вешан, и ја већ не знам шта хоће више писци од мене.

— Па лело, сењоре, шта хоћете ви сад од мене?

— Шта хоћу? Хоћу да ме оставите једанпут на миру.

— Ја?

— Ви, ви, јер ето и ви сте намерни да ме убијете.

— Ах, сењоре, сад вас разумем, ви ми говорите о љубави двоје младих из Вероне?

Он тресну чизмом о под а мамузе зазвонише.

— Да, него о чему вам говорим!

Мислим, баш после ових речи сам се пробудио. И сад ето само о томе размишљах и тога ради ево хоћу још да живим, хоћу још да живим.

Љубав двоје младих из Вероне! Једна бесмртна крађа, коју су толико њих „бесмртних“ учинили.

Ову је приповетку прво Бог написао у својој новели о Адаму и Еви, па се она после провлачила, један бесмртник додавао је другом, све од Масучија па ето до мене. Јер дозволите, што се те приповетке тиче, нису чистих руку (изузимајући Бога) ево ови бесмртници: Масучио, Лујиђо де Порта, Бандел, Книпије, Лујиђо де Грота, Брука, Пантер, Шекспир, Еркман-Шатријан, Матија Бан и ја.

А шта мислите, шта је тек са смртнима?

Кажем, хоћу да живим, хоћу да видим у ком ће веку ова бесмртна крађа једанпут наћи конца и краја.

Ја ћу дочекати и оно лудо и оно паметно поколење. Они ће изумирати а ја ћу живети; живећу и сакупљаћу их око себе и причаћу им старе бајке из овог нашег доба, а они ће се дивити и чудити и крстити.

Причаћу им како се у нас за проношење лажних гласова казнило до месец дана затвора, а за речену истину у једној невиној песми две године; причаћу им да је у нас било књижевника који су умирали од глади и лопова којима су ношене бакљаде; причаћу им како је у нас било смртних, врло смртних, академичара и бесмртних, врло бесмртних, полицајаца; причаћу им да су у нас официри писали љубавне песме; ђумрукције историске расправе, а психолози били команданти батаљона и, најпосле, причаћу им да је за моје доба живео професор Светозар Арсенијевић, и они ће се дивити, чудити и крстити и сакупљаће се да ме гледају као реткост.

6.

„Отварам за причу уста своја,
казаћу старе приповијетке.“

Палам 78—2.

Али ја знам, ви мислите да ја заиста не умет да напишем приповетку о љубави. О, ја који сам певао химне; ја који сам истрошио све своје осећаје на њу и принео јој на жртвеник свој мир; ја који сам јој подигао најлепшу пирамиду исписану псалмима, зар ја да не знам да напишем приповетку о љубави!

Знам, и не само обичну приповетку, већ ево и подељену на главе ако хоћете.

ПРВА ГЛАВА

Она је излазила свако јутро у престонички парк. Седела је с матером увек на једној истој клупи, под ниским, мирисавим багреном. Или је што читала, или радила какав ситан посао, а старица је увек плела, напрежући очи кроз велике уоквирене наочари. Јелена је увек била чисто одевена и њено чисто а снежно лице, чини ти се, хармонисало је и чинило једну целину са оном јутарњом свежином природе. Несташна као априлска природа, њени покрети, њени погледи изгледаху ти као вечито нестрпљење а она сама као најсветлији пролећни дан.

Биће да је прекјуче баш мати покарала са несташлука. Испустила је клупче од материна плетива, па се оно откотрљало чак до доње клупе, на завијутку стазе. И таман је Јелена скочила, али се саже једно високо и кршно момче, дохвати клупче и дође до њихове клупе, лако се и кавалерски поклони и пружајући додаде:

— Извините!

Јелена се нежно и мазно осмехну.

Младић се лако прихвати руком за шешир и одмаче.

Тај младић је и данас прошао истом стазом и

сматрао је за дужност да се јави. И мајка га и Јелена радо поздравише.

Он је и иначе увек седео на оној клупи на завијутку, али је досада увек равнодушно посматрао пространу природу, која је са тог места имала особито леп изглед, или је можда читао какве новине, или се ма чим другим забављао. Али од онога дана, откад се оно клупче докотрљало до његових ногу, скренуо је он који пут поглед и на ову стазу и тај се поглед чешће сретао са Јелениним погледом. Тај је поглед још једнако лично оном, кад човек радо гледа свог познаника, или слику или какав предео.

Прошло је још много времена, и дани су били једнако лепи и на оној клупи под мирисавим багреном Јелена још једнако није изостајала да јутарњој лепоти дана који се рађа не одузме оно што је својом лепотом додавала.

Једном, тако у јесен, деси се свадба некога професора зоологије, који се, да би окушао срећу, женио по трећи пут. Владимир (онај младић што је увек седео на клупи на завијутку дуге стазе) био је познаник професоров по првој жени, а Јеленина мајка нека нерођена тетка овој сад трећој жени.

Освануо је и весели дан свадбе професорове.

Кад су се срели на игранци беше обојема мило што ће се можда сад упознати. Он лако климну главом кад она пређе у игри крај њега, али оста закован у кућу, одакле је посматрао играче и играчице.

Међутим парови су летели у ковитлац; играчи се знојили које од услуга, које од бескрајног играња; лепезе су се грациозно њихале у дражесним рукама играчица; на седиштима око салона седеле су мајке и тетке и, разуме се, оговарале или апотекаровог зета или мајорицу или секретаричину ћерку, а музика је цео тај живот зачињавала својим лепим, таласавим тоновима.

Игранка за мало застаде и музика огласи кадрил.

Владимир погледа за један час по сали, прелете погледом све парове; прошврља очима по свима кутовима и спази Јелену крај матере, те учини два три крупна корака преко сале и поклони се пред њом.

Она се осмехну очима.

— Јесам ли толико срећан, госпођице?

— О, молим! — климну она главом и пружи своју нежну ручицу.

Још је било рано да се отпочне. Парови су се гурали, уређивали, играчи се устумарали, музиканти удешавали инструменте и све је живо узаврело.

— Ми смо непознати познаници — проговори Владимир, водећи испод руке Јелену, па јој се представи, а и она њему.

— Бојао сам се нећу вас добити за ову игру.

— И ја сам се бојала узете ме ко други — проговори она, а лака јој румен удари у образе и учини јој се да је нешто много казала.

— Како, и ви сте се бојали? — додаде он брзо. Она ућута.

— Зар вам је заиста мило, што сам вас ја узео? — настави Владимир нестрпљиво.

— Па... да... мени је увек... управо — прошапута она и прекиде.

— И бојали сте се да вас ко не узме?

— Та...

— О, кад бих ја то смео да тумачим онако како би ми то драго било — настави он са више ватре и нестрпљења.

— А како би вама било драго да то тумачите? запита она наивно.

— Како?

— Да?

У том огласи музика да се стане у редове.

— Јесте ли ви нашли ко ће с нама играти? — запита Јелена.

— Ја?... гле... да... ја сам на то сасвим и заборавио.

— Па... немојте ни тражити.

— Не морамо, је л' те, не морамо тражити?

— Па... не морамо.

— Сешћемо, ено тамо, хоћете ли, ено тамо?

— Можемо!

Кадрил већ отпочео. Они нађоше један скроман кутак и у први мах ућуташе посматрајући како се по такту кренуше збијени редови кадрилских колона.

— Ви можда врло радо играте кадрил? — упита Јелена.

— Ја, да, управо не, управо, видите сад ми се баш никако не игра.

— Или сам ја можда крива што сам вам предложила да седнемо — настави она мало обешчачки.

— Управо, ја сам предложио да седнемо — додаде он као мало збуњен. — Ја, или можда ви, не знам, али, кажем вам, мени се сад баш никако не игра.

Затим опет ућуташе. Колона је правила паузу између фигура и за све време паузе она је ћутала играјући својом лепезом а он својим шеширом. Најпосле музика опет засвира.

— Тражили сте да вам нешто објасним? — отпоче опет Владимир.

— Шта?

— Зар нећете да вам нешто објасним?

— Али... ја не знам?

— Малопре, пре но што смо сели овде, била је реч о томе како би ми било драго да протумачим оне ваше речи? — настави он живље.

— Ја... ја управо... — отпоче она збуњено, а његова се рука полако и нехотице дотаче њене; њој усне задрхтале а њега прође неки немир. Погледа им се сусретоше и остале за час непомични као да би хтели једно другом у душу да се упију; али она обори очи, стаде наглије да дише, а он јој несвесно, али топло и снажно, стиште руку.

— Ја нисам тражила да ми објасните... прошапута она тихо, нечујно, збуњено, бесмислено.

— Шта? — упита он још чудније, још бесмисленије.

Па опет ућуташе. Њене се очи заколуташе, рука јој уздрхта и поче немилостиво да чупка бело перје са лезе, а он јој приђе ближе, донесе се до самих њених очију, загледа се у њих дубоко и опет изговори, чудно, бесмислено:

— Шта?

Али у том моменту њихове су руке биле једна у другој и њихова су срца свако за се али једно исто осећала, једно исто откуцавала.

ДРУГА ГЛАВА.

Лепо!

Као што су могли поштовани читаоци још у почетку саме приповетке видети, на крају прве главе заљубило се двоје и то извесно зато, што су се једно другом допали. Све што би се томе могло овде додати, то је, да су они веома срећни у тој љубави. Али — у колико су они срећнији, у толико се ја, несрећно списатељско створење, осећам несрећнији, јер право да вам кажем, не знам како ћу да завршим ову приповетку.

Оно, могло би се донекле и терати, на пример како су се волели, како су се састајали, како су се нешто мало расрдили па се после опет помирили и већ такве ствари. Али све се то мора, брате, најпосле некако завршити.

Ја знам, драге читатељке, сад ћете ви пакосно да ми се насмејете и да помишлите у себи: „А ти, брајко, што си почињао љубав кад не умеш да је завршиш!“ Оно, драге моје читатељке, ја сам многе љубави у животу оставио несвршене, али овде видим и сам да морам до краја истерати.

А још једно извинење! Није, знате, да ја баш никако не бих умео да завршим ову приповетку, Боже сачувај! Већ сва несрећа управо лежи у томе, што се ту треба некако вешто извући, па свакоме да буде право. Има разних и читатеља и читатељки па један би волео да се цела та ствар тужно сврши,

на пример, друга жена мога покојног тече, овако каже: „Каква ми је то приповетка кад нисам ни сузу пустила!“ А други би опет волео „да се узму“: на пример, читао сам госпођици Ј** почетак једне моје љубавне приповетке, па кад сам јој, на питање, одговорио да ће на крају јунак приповетке скочити у бунар, она је уздахнула и одговорила ми: „Немојте, боље нек се узму, ја тако волим приповетку у којој се на крају он и она узму!“ Е, па сад видите и сами, да то баш није лака ствар свршити оно што сам у првој глави започео.

Али „est finis in rebus“, па и ту има излаза, то јест ја ћу написати неколико свршетака, па онда прву главу ове приповетке нека сви читаоци заједнички прочитају, а из друге главе нека свако надовеже онај свршетак, који он воли.

Дакле.....

Први свршетак.

Владимир је те вечери, после професорове свадбе, био задовољан и осећао је да му је душа испуњена неком мишином и слатким немиром.

Сутра дан већ опазио је Јелену и њезину мајку на оној истој клупи у парку, али сад им је пришао, поздравио се, љубазно се разговарао и чак их отпратио до куће.

То је после чешће бивало, јер је сад већ био добар познаник и са матером. Разуме се, био је једанпут позван и да их посети, па после је већ и то чешће бивало.

Једнога дана, баш леп пролећни дан, дакле једнога лепога дана, дође он к њима као обично у посету. Мајка је била у башти, а Јелена се забављала горе у соби, уређујући своје ноте које је тога дана добила.

Он јој приђе и рукова се топло. Проговорише две три речи збуњено; стискоше једно другом руке, загледаше се једно другом у очи; обузе их обоје неки плам, онај ватрени младачки плам и — падоше једно другом у наручје.

У самом том тренутку увидеше да је њихова љубав већ сазрела; код обојих се одједном створи чврста одлука, па, и не саопштавајући је једно другом, отрчаше узбуђени, очију пуних суза, држећи се за руку, у башту мајци.

А сирота старица! Испрва се збуни, пренерази, узневери, а затим јој ударише сузе које благосиљају...

(Примедба: Сад би се још могло овде надовезати како овај пар људи „сретно и данас живи,“ како су после годину дана добили лепо првенче које има очеве обрве а мајчине очи, и тако даље).

Други свршетак.

Владимир је те вечери, после професорове свадбе, био задовољан и осећао је да му је душа испуњена неком милином и слатким немиром.

Сутра-дан већ опазио је Јелену и њену мајку на истој клупи у парку, али сад им је пришао, поздравио се, љубазно се разговарао и чак их отпратио до куће.

То је после чешће бивало, јер је сад већ био добар познаник и са матером.

Разуме се, био је једанпут позван и да их посети, па је после већ и то чешће бивало.

Једнога дана дође он к њима као обично у посету. Мајка је била у башти, а Јелена се забављаше горе у соби.

Владимир лагано приступи вратима и отвори их. Али — он спази Јелену како се узнемири, како је обузе пламен по образу и како неспретно прикри неку слику у недра.

Он за часак застане на прагу, заиграше му ноге, замаглише му се очи, а затим се као разабра и стиснув зубе прекорачи у два три маха собу и беше — пред њом.

— Хоћу да видим! — грмну он.

Она несвесно испусти руке и чисто обамре.

Извуче јој слику, која је једним крајем вирила и — о Боже! — на слици један артиљериски ка-

петан са огромним брковима и с медаљом за војничке врлине на грудима.

— Несрећнице!... Лажљивице! — грмну он, изгужва слику и баци јој пред ноге.

Она оста непомицна, на очи јој ударише сузе, а свако парче на лепоме телу поче да јој игра.

Али он, и не обзирајући се, одлете из собе и одјури нагло као злим духом гоњен...

(Примедба: Сад би се овде могло надовезати како се он пропио и виђали га људи сваког дана трештена пијана, и како је најпосле једног дана умро пијан на снегу. Оно, могао би и на другом месту умрети, али је много жалосније кад човек умре као пас на снегу.)

Трећи свршетак.

Владимир је те вечери, после професорове свадбе, био задовољан и осећао је да му је душа испуњена неком милином и слатким немиром.

Сутра-дан већ опазио је Јелену и њену мајку, на истој клупи у парку, али сад им је пришао, поздравио се, љубазно се разговарао и чак их отпратио до куће.

То је после чешће бивало, јер је сад већ био добар познаник и са матером.

Разуме се, био је једанпут позван и да их посети, па после је већ и то чешће бивало.

Једнога дана дође он к њима као обично у посету. Мајка је била у башти а Јелена се извесно забављаше у соби. Са матером у башти седео је један омален човек великих обрва и округлих очију, који се пакосно осмехну кад спази Владимира и настави нешто брзо да доказује мајци.

Владимира већ одмах изненади врло хладан пријем Јеленин. Она му једва и пружи руку, а кад је он запита за узрок, она плакаше, горко плакаше.

Тог дана Владимир оде као опарен и целог га је дана мучило у души понашање Јеленино.

Сутра-дан кад је дошао, затекао је опет оног са великим обрвама и округлим очима. А тог дана

му је већ и старица казала у очи ово неколико речи:

— Синко, ја не бих желела да се ви са мојом ћерком састајете. Ја знам целу вашу историју и не треба ми више. Ви сте вашу стару мајку истерали из куће, ви имате дете са неком ђумрукџиком удовицом, и то дете, господине мој, учи већ други разред палилулске гимназије... и старица се код ових последњих речи горко заплака.

Владимир одјуре као бесмучан одатле и никад више није прекорачио прага...

(Примедба: А ево шта је у ствари било. Онај са великим обрвама и округлим очима направио је целу сплетку. И то би сад могло да се размрси, или како је оног са великим обрвама и округлим очима спопала грижа савести, па је признао, или како је направио нову сплетку па се извукао).

* * *

И тако, поштовани читаоци, ја сам свршио.

Из свега сте могли видети да се баш не мора туђа мисао украсти, може се ма каква мисао узети, а калупи су ту.

7.

„О, ала ће многе тице
да подигну силну грају,
кад набаве ову књигу
и када је прочитају!“

Војислав

— Бога ти, знаш ли ти штогод из његовог живота?

— Ја? Дабоме! Он је на најнедостojнији начин, улагивањем и преврћањем, добио ту скоро класу.

— Аха, аха!

— Па, знаш, чини ми се имало би штошта да се исприча и из његовог детињства. Њега је издржавао један кућни пријатељ његовог оца и канда

постоји нека замршена историја његовог рођења и још такве неке ствари.

— Аха, аха! диван материјал!

Е сад, драги моји читаоци, ја знам извесно, ви мислите да то разговарају Јуца, жена покојног Гаче бакалина, и попадија Неранца. А није, Бога ми! Видите како човек може да се превари, па да огреши душу. Душе ми, то разговарају два наша млада критичара.

А шта мислите, о чему то они разговарају? Мислите ваљда о Петру или Павлу који је улагивањем добио класу, чија жена ради којешта кад он није код куће, и који има неку замршену историју из детињства. Ето, сад тек видите како човек може да се превари.

Песник Михајловић огласио је да су му песме ушле у штампу, и они сад то разговарају о његовим песмама, и то што чепркају помало историју сиротог списатеља, прибирају материјал за критику.

Да је потребно написати критику, то тек ваљда неће нико спорити, а кад је већ потребно, онда дозволите да је потребно имати и спреман материјал, јер ето, замислите сами, зар то није лепо, зар то није свечано, кад се критика на те песме, које ће кроз који дан угледати света, заврши овако:

— „И ви сте, господине поета, писали ове песме просто *ad ostentationem*! Оставите се ви пера, или га употребите и даље на то да добијате од вашег министра класе; а читајте, читајте много, то вам је већ и с тога потребно што би читајући више седели код куће и тако би имали прилике да више контролишете вашу лепу половину. Немојте, молим вас, писати, оставите се тога, јер тако износите своје име на тапет, а и тога би добро било да се клоните, јер ви знате да ваше име вуче за собом још из детињства неку мистериозну историју.

Ето то је мој искрени суд о вашем делу, јер *Amicus Plato, sed magis amica veritas!*“

Замислите како је то са пуно ефекта завршено! Оно, разуме се, ви можете казати да се то

може и друкчије завршити, али верујте да је ово написано по свима правилима која постоје за писање критика.

Учени Србин Др..... не сећам се сад како му беше име али знам да је учен, написао је ту скоро књигу под именом: „Кратко упутство или руководитељ за писање критика, ручна књига за српске неписмене критичаре“. Књига је врло марљиво израђена и овај учени Србин учинио је својим делом врло велику услугу српској књизи. Читајте у последње време наше критике, па ћете се и сами уверити.

Он је своје дело поделио у шест одељака и то овако:

I Цитати или мото.

II Уводи у критику.

III Излагање садржине дела које се критикује.

IV Суд о делу које се критикује.

V Завршавање критике, и

VI Додатак.

Да прегледамо дело редом.

У првом одељку („цитати“) препоручује он цитате из страних књижевности. Вели, то показује већу начитаност. Он је прикупио у том одељку 374 цитата, који су врло употребљиви, као на пример:

„Ab uno disce omnes“.¹⁾

Виргил

„L' auteur sait toujours ce qu' il a voulu ecrire, mais rarement ce qu' il a ecrit“.²⁾

Пејрон.

и већ тако даље. А препоручује и све лексиконе у којима се могу цитати или мота наћи.

У другом одељку (Уводи у критику) вели: кад се већ стави мото, онда критику ваља почети каквом мускулозном реченицом, тако да читалац већ унапред изгуби присуство духа. Таквих реченица он је набројао 183, али колико примера ради да изнесемо само неколико:

¹⁾ „По једном познај све“.

²⁾ „Писац увек зна оно шта је хтео написати, али ретко оно, што је написао“.

— „Музо, теби је суђено да добијеш још један удар у ребра!“

Или: „О ти поколење које нас следиш, ти ћеш нам опростити, ми нисмо сви криви, што су се у наше време појавиле песме г. Н. Н!“

Или: „Још један Катилина, још једанпут да ставимо на искушење наше стрпљење!“

Или: „Господе, твоја су дела велика, ти ведриш и облачиш, ти осветљаваш и мрачиш, па што, Господе, не умудриш господина Н. Н., јер ето он опет пише!“

Или: „Господин Н. Н. о коме смо две пуне године имали чврсто уверење да је паметан, почео је опет да пише!“

И већ тако даље.

У трећем одељку, у ком говори о излагању садржине дела које се критикује, препоручује учени Србин, чијег се имена не могу још никако да сетим, да је врло потребно, пошто се горњи увод начини, упознати читаоце са садржином дела. То у толико пре, што је само на тај начин могуће да критика буде мало дужа. При том послу, вели он, врло је згодно уметати под заградом разне узвике, знакове или мале примедбице. Таквих покупио је у књизи до 417 од којих се ове најчешће употребљавају:

[Sic!] — [Тако! —] — [Deus ex machina!] — [Та ви стењете!] [Гле, гле!] — [Охо!] — [!!!!!!] — [?!] — [Уху!] — [Уа!] и тако даље.

Е, кад се тако изложи садржина, препоручује учени Србин у четвртом одељку свога дела (Суд о делу које се критикује) врло кратке реченице, како би се летимице направио прелаз, јер је главни део критике, то јест излагање садржине дела, већ свршен. Таквих реченица има у тој књизи 46, али и сам он признаје да су то већ све старе и изупотребљаване, па би ко требао да се жртвује и да пронађе неколико нових. Такве су на пример: „Не осећа се целина“, или „Нема органске везе“, „Нема духа“, „Нема живота“, „Израда је лака и површна“. Код сваке критике, после овога суда, вели он, треба

препоручити писцу кога критикујемо, да мало више чита, на пример оваквим узвиком: „Читајте, читајте, читајте, господине, па онда седите и пишете!“

И сад се завршава критика. У петом одељку, који говори о завршавању критике, нема много материјала скупљеног, јер Др.... препоручује да се критика заврши каквом ситницом из породичног живота пишчевог, па, разуме се, то онда зависи од самих прилика. Но примера ради има у књизи једно 10 до 12 таквих свршетака, као на пример:

„Да, да, господине, и ви мислите да ћете тако исто лако проћи код критике са овим делом, као што сте ту скоро код суда прошли са оним делом (оне паре неке удовице). Али критика је узвишенија и од самог суда, представника правде!“

Или: „Изгледа, господине, као да сте заплет за ову вашу приповетку црпли из оне парнице по маси, којој сте ви били тотор и коју сте тако вешто заплели да суд још и сад има посла с тим. Али каогод што ће суд скоро да вам стави имање под стеците, тако ја држим да сам овом критиком успео да ставим под стеците ваше књижевно име!“

Или: „Оно ја немам шта против тога што се цела ваша приповетка врзе око једног ванбрачног детета, али држим да је врло незгодно што се око вас, господине пишче, врзају нека ванбрачна деца!“ и тако даље и тако даље.

Ето, тако вели учени Србин Др... чијег се имена не могу још никако да сетим, али знам извесно да је учен.

У шестом одељку, то јест у додатку, напомиње он српским критичарима како је то врло излишно да штогод читају. Вели, човек који може другог да критикује, нема потребе да га други поучава. Највише што би могли да знају, то су наслови разних класичких дела. Зато је и покупио у својој књизи 374 разна наслова, које препоручује да се упамте. Вели доста је то, па се може човек без бриге препирати кад се појави потреба.

А што и не. Један неаполитански племић ту-

као се четрнаест пута у двобоју само зато, што је он тврдио да је Данте већи од Ариоста а његови противници обратно. А кад је умирао узвикнуо је болно: „Ах, госпoде, ја нисам читао ни једног ни другог!“

8.

Красна ли си, домовино мила.

.....
Ал' перивој духовнога блага,
Гола нам је пустиња неродна,
Само гдје-гдје липа хладовита,
На грани јој славуј птица поје,
У хладу јој мудри људи стоје,
Бојак бију браћа међу собом!
Шта је узрок боју жестокоме?
Два ребарца, вајме, од комарца.

Остројински

Најпосле може когод казати: „Чудо се овај човек, како у затвору има доста времена, не баца на науку“.

Могу вам приметити да се ја уопште у животу нисам баш тако радо „бацао на науку“.

Некако, враг ће га знати, имам врло чудно мишљење о науци, а то је: да је 2 пута 2 равно 4, једини, истинити и необориви резултат до којег је наука дошла. Па ето баш и кад би пошао од тога, дакле истинитога резултата, па до чега бих дошао? До тога, да је 4 пута 4 равно 16. А и то већ знате.

Сећам се да сам учећи математику увек овако размишљао: „Ето, Боже, код овако поузданих и несумњивих истина, као што је 2 пута 2 равно 4, сели људи, па да би само имали чим да море свој мозак, измислили неке неопредељене количине, као што су Z, Y, и X.“ Оно, чини ми се, нема ђака који се тако невиним мислима не занима учећи математику. Али баш да вам испричам, онако узгред, како сам ја једанпут лепо применио те неопредељене количине.

Сео сам онда, сећам се, код једнога бакалина на стану. Бакалин учио богословију, па враг га знао зашто је напустио, тек он је држао да је обвезан све да зна.

Седим ја тако увече па му говорим:

— Ето видите Z пута У равно X.

— Јесте, вели он.

— А и У пута X равно Z — велим ја.

— Дабоме, вели он.

Тако једанпут нисам му платио мислим двомесечну или тромесечну кирију. Дође он, накашљуца се озбиљно, па ће рећи:

— Ама, знате, ако би могли да ми платите оно мало кирије.

— Молим, зашто не, велим му ја, само да видимо како стоји цела ствар. Ето дакле, ја сам вам за месец септембар рецимо дужан Z и за октобар X. А Z више X равно У, дакле ја сам вам дужан „ипсилон“.

— Дабоме! вели он.

После мало оде, шушка са женом, шушка, па тек дође и вели:

— Ама, господине, неће бити да сте ми ви дужни „ипсилон“. Ја сам разговарао са женом и све ми изгледа да сте нам дужни 75 гроша.

После је мислим то „ипсилон“ било и пред општинским судом, те сам га морао да заменим са опредељенијом количином.

Али ја сам доцније променио своје мишљење и увидео сам да те неопредељене количине имају и својих добрих страна. То јест, можете место њих замислити ма какву количину и резултат је увек добар и оправдан. Тако на пример замислите да је:

X = Панта Срећковић,

Z = Љуба Ковачевић и

У = Иларион Руварац,

Панта Срећковић + Љуба Ковачевић = Ил. Руварац.

Или ма какву ви комбинацију из ове формуле градили, множили је, делили, сабирали или одузи-

мали, увек излази једна те једна — неопредељена количина.

Ја ћу то и доказати.

Ето, ми смо имали красну своју српску историју. Лепо су ту били по реду намештени владоци; знало се, брате, и ко је кога убио; ко је кога удавио; ко је кога протерао и ко је кога отровао и уопште, све је то било тако лепо уређено да ти је милина било читати.

А лакше је било и за ђаке да уче. Сећам се на испиту, каже ми професор макар ког владоца да му говорим. Ја метнем прст у уво, као оно кад хоћу какву стару песму да певам, па тек: „Био је славан српски владалац, али није умро природном смрћу!“... И онда професор само дода: „Да, тако је, на жалост, он је удављен, или обешен, или убијен“ и тако даље.

И уопште, као што сам напред казао, знао се неки ред у историји. Али, шта се од ово неколико последњих година десило у нашој историји, сам ће Бог свети знати. Тек само знам да су се дешавала вазда нека „снизвргавања“ и „срињавања“ са престола и канда ниједан владалац није више остао на свом старом месту.

Све се пореметило. Душан одмакао за две-три године унапред, Стеван за три-четири године уназад, па чак и Милутин, који је поред четири жене добро прошао, и он се црнио помакао с места. Па онда, брате, сад већ више не знаш, да ли је Урош убио Панту Срећковића или је Вукашин ударио буздованом Љубу Ковачевића или је Никола Арсојевић „сринуо“ са архимандритске столице Илариона Руварца. Ништа то не знаш. Зна се само да је настала некаква ужасна мешавина измеђ Панте Срећковића, краља Вукашина, Љубе Ковачевића, цара Уроша, Илариона Руварца и Константина Тиха, а ко их је замешао и ко ће из те мешавине изнети живу главу, то просто не можеш да погодиш.

И видећете, та ће мешавина трајати још најмање четврт века и опет се, ево вам дајем своју

поштену реч, неће расправити то питање, којих је година Панта Срећковић професоровао на нашој Великој Школи.

Ех, а кад прође то четврт века, наше ће по-
томство уздисати за овим нашим сретним временом
кад смо ми учили колико река По има лактова а
нисмо знали да ли се дулеци беру или тресу; кад
смо знали како су се звале разне Језекије и остали,
који су изгорели у загрејаној пећи, а нисмо знали
како су се звали јунаци који су нам ово парче земље
ослободили; кад смо знали којим се путем од зор-
њаче може да нађе реп у „малом медведу“ а нисмо
знали којим се путем може да стигне од Београда
до Горњег Милановца; када смо знали да је Урош
Силни био рапав и имао брадавицу више леве уснице,
а нисмо знали ни шта су његови поданици јели и
у каквим су кућама живели; кад смо знали колико
звезда украшују груди „великог медведа“, али ни-
смо знали од чега се прави капа која нам покрива
главу; када смо знали да је Ахил имао неко нежно
место на пети, да је Тантал украо ватру и знали
колико је богова сачињавало скупштину на Олимпу,
али нисмо знали ни колико посланика сачињавају
нашу народну скупштину.

Да, проћиће ово срећно наше доба, јер ће
ваљда дотле изумрети овај „Просветни Савет“ који
гради програме за наставу.

9.

Толпой угрюмою и скоро позабытой
Надъ міромъ мы пройдемъ безъ шума и слѣла
Небросивши вѣкамъ ни мысли плодovитой
Не гениемъ начатаго труда

И прахъ нашъ съ строгостью судьи и
гражданина,
Потомокъ оскорбитъ презрительнымъ

Насмѣшкой горькою обманутаго сына
Надъ промотавшимся отцомъ!

стихомъ.
Лермонтов

Свануло дивно пролетње јутро. Јутрос пред
зору пропљуштала киша као што сам Бог хоће, па
сад синуло сунце кроз чист и проређен ваздух и
чисто бљешти.

Са листова дуда и дивљих кестенова (под ко-
јима увек шетамо, кад нас оно по један сат дневно
пусте) цеде се бистре капље и распрскавају о бео
и опран камен у калдрми. Врапчићи се искупили у
олук па се брчкају; цвеће подигло своје умивене
главице; бубице пролећу и крстаре ваздухом и мој
собни паук ишетао на прозорско окно и сунча се
а однекуд из далека чак допире мирис липин. Ах,
а липа мирише као душа побожног човека!..

Кад сам отворио прозоре и наслонио се на ре-
шетке, покуљао је свеж и чист ваздух и у један
мах испунио ми целе груди. Изгледало ми је као
да је природа хтела нешто да ми каже: чинило ми
се да сунце баш у мене гледа; да се цвеће на мене
смеши; да свеж мирис пролетњег јутра хоће у моју
душу да се увуче и да ме нечим запоји, да ми не-
што каже.

Ах, слатко је то ашиковати са природом! Ја
сам у том моменту онако исто нагло дисао, онако
исто био занет и осећао се узвишен, онако исто
склопио очи, да ме не би ништа земаљско расанило
или пробудило, као кад сам први пут узео њену
топлу руку и загледао се дубоко у њене црне очи
из којих сам тада прочитао страх и љубав.

Однекуд иза куће чује се клепет мотике која

рије влажну земљу, а пред самим мојим прозором одређених седам-осам осуђеника са неким дугачким маказама „штуцују“ круне на кестеновима и другим дрветима.

Гледам у њих и гледам у сваки онај листић и грану која се под оштрицом њихових маказа одваја и пада на земљу. Гледам и мислим!

О, мајушни, потегли сте и на саму природу и њој хоћете да дате форму и њу хоћете да сабијете у калупе! Ви градите рекама корита и обале, уде-шавате пут којим ће гром да прође; правац биљци у коме ће да расте, стављате старо храшће у фронт и штуцујете круну вечито зеленој химели да добије онакву форму, какву ви мислите да је лепша!

Али зашто ми те ваше маказе, којима сте потегли да штуцујете природу, лице на наше наставне програме и васпитне методе. Шта зар није? Зар све, све на нама нема своју форму и своје калупе.

И част и поштење и порок и врлина и љубав и добротинство и племенитост и мржња и мудрост и туга и радост. Та све, све то има своју форму, своје калупе, јер и сам живот живи се по калупу! А и како друкче да тумачиш речи професора Вирхова: „Живот је само нарочита врста механике.“

Да! Родио си се и васпитали су те онако исто рђаво као и твог оца и сва је разлика само у томе, што је он знао да је два пута два четири а ти знаш да је четири пута четири шеснаест; што је он знао да се „јаој“ каже „јаој“, а ти знаш да се „јаој“ некад казало „уви!“, што је твој отац знао да смо ми пали на Косову пре пет стотина година, на Видов-дан, а ти још знаш да је то било 15. јуна у 2 часа поподне.

Па шта?! Свршио си школу као и он, и добио си службу као и он, а и оженио си се као и он.

А ево како живиш: Пробудио си се ујутру и попио си твоју каву, прочитао си затим данашње новине; отишао си после у канцеларију, радио си тамо као кртица и на подне си дошао да ручаш. Ручао си, прилегао си мало, као добар човек, да

проспаваш. Пробудио си се и отишао опет у канцеларију. Радио си до пред вече, па си изашао на чашу пива, добар човече, а затим си вечерао, малко се свађао са женом, или ако ниси то а ти си разговарао о пијаци, о кућној кирији, па си затим хукнуо, избрисао си један дан у животу, дунуо си у свећу и легао си да спаваш, добар човече!

Сутра-дан си се опет пробудио, и опет те је чекала твоја кава и опет си учинио све што јуче, све што прекјуче, све што годинама чиниш. А једног дана си умро, добар човече, и сахранили су те, а тог истог дана родио се други и пошао твојом стазом, да је прође као што си и ти, да је прође као оно пуж преко баштенске стазице, не остављајући ни толико трага.

Тако ће и твој син да живи.

А шта си мислио, добар човече, за време од педесет година твога живота?

Мислио си, како ћеш да добијеш класу (или како ће ти поћи трговина); како ћеш да купиш за зиму дрва, како ћеш да се ожениш; какве ћеш хаљине да правиш; како ћеш да вратиш овај или онај дуг; како ћеш да се покрпиш; где ћеш ово дете; како ћеш да платиш порезу; како ћеш да се протуриш овде, како онде и тако даље. Је ли да си то мислио? А ето видиш, то је исто и твој отац мислио, а то ће исто и твој син мислити.

А како си волео, добар човече? — Видио си плавкасто или црномањасто или смеђе девојче; оно се насмешило на тебе, ти на њега; ти си њему ка-зао да га волиш и оно теби; ти си за њу распитао а она за тебе; и ви сте се смртно заволели и узели сте се! Је ли? А видиш, тако је и твој отац волео, а тако ће и твој син волети!

А како си био добричина, добар човече? — Ех, како, као и сви остали! Уделио си, кад си мо-гао, сиромашу; утешио си, ком је требало утехе, и заплакао си где је требало да се заплаче, и уздах-нуо си где је требало да се уздахне. Је ли? Па тако је чинио и твој отац, а тако ће и твој син чинити!

А како си се радовао кад те је шго постигло? — Засмејао си се слатко, развукле су ти се усне, зажариле су ти се очи, плескао си се длановима, отрчао си и казао твоју радост твојим суседима и пријатељима а и почастио си их можда. А сећаш ли се, тако се исто радовао и твој отац, а, веруј, тако ће исто и твој син.

А зар ниси тако исто и туговао? — Заболело те у души, наишле су ти сузе на очи, метнуо си флор око шешира и уздисао си често, често. А затим си скинуо флор, јер је прошло шест месеци од смрти твога милог, а затим си почео и да певаш, јер је прошла година дана од смрти твога милог. А знаш ваљда, тако је исто туговао и твој отац, а тако ће исто туговати и твој син!

Али куд сам ја забасао, где ћу ја да испричам цео твој живот? Он је дуг, али је дуг по дужини дана које си проживео, и ко ће то испричати.

Сећам се, кад смо у шестом разреду учили стилистичка вежбања, да нам је једанпут задао професор да пишемо о томе: „Шта је живот и шта човек треба да се труди да у животу постигне.“

Били смо сви врло добри ђаци из стилистике. Један је од мојих другова умео тако лепо да подражава туђем стилу, и не само стилу већ и туђем рукопису. Ах, он је у томе толико далеко дотерао да је и сама држава обратила на њега пажњу. Други је опет рђаво разумео целу стилистику и одао се после на моловање фирми. И чини ми се баш тај што се одао на моловање фирми, одговорио је на горње питање овако:

„Живот је што и друм. Кулуком се награди. Кад станеш на почетку његовом изгледа ти недогледан, кад си га прошао уморан си и натраг не идеш, јер народ вели да се човек истим путем никад не враћа. Док је друм нов и здрав, прелазе га многи путници и многи точкови и он их носи, нити се труцкају, јер су његова леђа још здрава. После се појави прва бразда на њему, па друга, па трећа; негде се излоче, негде слегне, негде угне. Поправ-

љаш га, досипаш шљунак, али то му још за мало помаже. Па већ кад се исквари, кад се напуни бора, кад му се угну груди, напуштају га путници и кола и сви које је он носио и обилазе га и траже другу стазу којом ће проћи!“

Ама куд сам зашао да мислим о животу. Хуј, колико ту треба мислити! Боље је да певам „Лагунен“ валцер, то она воли. Кад тај валцер певам, ја се сетим њених лепих очију и њене црне косе! Ла, ла, ла, ла ла!... ла, ла!...

10.

„У недељним, нерадним данима, немојте ићи у механе, већ боље седите код куће и макар чим се забављајте и мислите којешта!...“

Из беседе једног ђакона.

Прекјуче сам правио мале куглице од хлеба и гађао њима једну тачку на таваници; јуче сам цело пре подне спавао и сневао све којешта, а после подне сам сео крај прозора и дуго гледао у жар који се просуо по небу предсказујући опасну ветруштину.

Кроз разбијен прозор дувала је ужасна промаја и моје се мисли растуриле у недоглед а жиле ми се на врату укрутиле од промаје.

Откад премишљам како ћу да окрпим тај прозор, па ето, морао сам да жртвујем једне новине, које сам досад чувао под јастуком, јер су говориле о мени и прослављале ме.

Закрпио сам својом славом прозоре и новине су до сутра-дан већ у велико избледиле од силне кише која се ту ноћ просула — а на њима избледила и моја слава. Па ипак, ја ликујем што сам доскочио судбини, јер кад ће слава и онако избледити кадгод, онда нека бар закрпи апсанске прозоре, и нека ми сачува вратне жиле.

Ноћас сам слатко спавао и сневао сам управника казненог завода како краде дрва, а рано сам се пробудио, иначе би извесно снивао и какву комисију.

Дуго сам лешкарио по кревету и размишљао, чиме ли ћу, Боже, данашњи дан да утучем? Како би било да се одам проналасцима? Јест, али шта ћу врага да пронађем, кад су људи већ све пронашли. Има у Абуказема једна приповетка у којој неки Овновић прекрстио руке на трбух и овако размишља: „Одао би се проналасцима, али ето, да пронађем железницу, пронашли већ људи; телеграф, и то су пронашли; балон, и то су пронашли. Просто све су пронашли и нису оставили ништа што би ја могао пронаћи!“

Ја нисам био у положају овога јунака, јер и нисам хтео такве ствари да проналазим. Хтео сам нешто што је модерније, савременије, на пример, нову — пушку. Па још пушку која би могла у једанпут да убије на пример тринаест људи. О Боже, ала бих ја био срећан; учинио бих читаву епоху у напретку човечанства и културна историја не би дочекала још овај децениј да прође, већ би од данашњег дана рачунала да је наступио двадесети век.

Тако је дакле и требало да буде. Већ сам сео, већ сам био измислио и бајонет. Он би био онако исто шиљат као и сви досадашњи бајонети, с том разликом што би био много дужи, тако да би могао у једанпут четири човека да набоде. Затим, по моме пројекту, тај се бајонет не би носио на пушци, то је врло непрактично, већ би га сваки војник носио на глави и, помоћу једног тајног шрафа (опет мој проналазак), био би тај бајонет врло чврсто углављен тако, да кад би наступио јуриш, војници би само погнули главе и тако скандалозно боли, да би то милина било гледати. Само, враг би га знао, изгледа ми да би у том случају при јуришу ваљало укинути узвик „ура“ и заменити га ваљда каквим другим.

Већ сам био направио и предрачун; при једном јуначком јуришу, могао би батаљон војске да набије 3200 непријатељских војника на бајонет.

То сам све био извео врло лепо на папиру, а то ће ми моћи лако свако да верује, јер код нас се обично све лепо изведе на папиру, и већ сам почео да радим на томе, како би се сместило тринаест танета у цев кад ал' зацангара катанац на мојим вратима.

Хтедох да узвикнем: „Натраг, натраг, ако ми један тренутак одузмете, учинили сте да буде изгубљен за човечанство!“

Погрешио сам што нисам узвикнуо те речи, оне би после ушле у моју биографију, одатле у историју културе човечанске, одатле у историју света, а одатле у „мудре изреке“ или „изреке великих људи“. Али ја их нисам изговорио и уђе у собу Буљбаша са још једним чуварем да ми претуре душеке, сламњачу, хаљине и све редом, јер се чуло да имам мастила и да пишем.

Боже мој, па шта бих ја то могао тако страшно писати? Песме кажу! О песме моје, ето сад потере с пушкама за вама, траже вас, траже вас по сламњачама, по хаљинама, а знам кад би вас издао у засебној књизи, не би вас нико у књижари потражио!

Ех, зато је било то златно доба, кад сам ја био администратор једних новина и писао само љубавне песме.

Верујте, администратор, то вам је најневиније створење у једној редакцији, то јест човек који најмање двадесет пута дневно бива изгрђен, те не знам што овоме није дошао лист, те што је онеме изврнуто име на адреси или макар шта, тек да се администратор изгрди. И ето то сам био ја. Па још кад томе додате, да сам писао љубавне песме онда вас просто туга спопадне, што тако невино створење труне измеђ четири зида.

Оно признајем, ја сам помало и расејан човек. Додуше нисам никад у расејаности стао сам себи на жуљ, али је чешће бивало да сам као ад-

министратор адресујући новине написао погдекад нешто будите Бог с нама, као на пример Госпођици Иванки Уздићевој, коњичком капетану у пензији; или: Госпођици Марку Јовановићу учитељици; или још: Госпођи Миленији Петровићевој, проти, ил' ма што друго наопако. Али то ништа није сметало да администрација иде најредовније, иако ми је по гдекад то пресело, кад наиђе, на пример, по какво писмо које би овако гласило:

Господине администраторе,

Ја не разумем, је ли то спрдња или шта хоћете ви с тим, кад мене старог човека, који има достојанствен положај, називате у адреси глумицом. Ја, разумем се, не могу такве ствари да трпим и отказује вам лист

*Петар Вишњић,
проша.*

Кад дође такво писмо, уредник ми га ћушне под нос, лупи песницом о сто — а то значи да тог дана нећу добити аконто. Разуме се, ја са бесним очајањем поцепам протино писмо и пун лакости прокунем и све могуће глумице и све могуће проте и чудим се у себи, зашто их је Бог и створио кад свет може бити и без прота и без глумица. Доцније, кад мало размислим, ја и сам увидим како је то збиља велики грех помешати проте и глумице, отворим лепо књигу и доведем ствари у ред, то јест одвојим проту за себе а глумицу за себе, па после опет све лепо иде.

Али се деси, улети неко у редакцију, праска, виче, лупа, треска и подигне читав урнебес што му није дошло неколико бројева. Па још ако су ту разносачи може опет да разговара човек с њим, ал' ако нису, сврши се по који пут будите Бог с нама.

Трипут ми је прелетео лењир преко главе, а једанпут ме је ударио по сред чела велики дивит. Али то се ипак није тицало мене већ мислим неког сарадника који је испуњавао критички део у листу.

Још знате, има света који доста учтиво грди, чисто ти мило да га слушаш. Назове те на пример „свињом“ или ти опсује макар кога у фамилији, па мир, као да није ништа ни било. Али има их да Бог сачува.

Знам их и по класама: поштари, трговци, професори, учитељи и уопште просветна струка доста учтиво грди, а бакали, чиновници и глумци још с врата стисну песнице.

Ето, такве ствари понекад ме само мало узнемире, али иначе, кажем вам, то је за мене било златно доба, кад сам био администратор новина и писао љубавне песме!

11.

„Русија на своме путу к на-
претку тако корача, да није чудо
што је Гогољ узвикнуо: „Куда
хиташ ти?!“

Гаљкин у Усиенског.

Не сећам се добро, ал' ваљда се сећате ви оне приче о безграничној парници која се десила у безграничној Русији.

Дакле, неки руски кнез развенчао се са женом и при подели она је добила натраг мираз и једно мушко дете које тек што се родило, а он је добио кућни намештај. Ал' то већ није тако важна ствар; важније је то, да мајка није тако много марила за дете па га дала једној дојкињи на старање. Отац пак, који је волео дете, није могао да га гледа у туђим рукама, те подигне парницу којом је захтевао да се или да њему дете на неговање или да га сама мајка узме, али никако дојкиња да га доји и пази. Та парница, услед упрошћене администрације, која ће се, како чујем, завести и код нас у војсци, поче ревносно да се вуче из суда у суд, из архиве у архиву. Дете расло код дојкиње, пошло и у школу, па у војну академију, па у офицере, те миц по миц дође и до генерала. И једног

дана, седи генерал доби судско решење, којим му се одобрава да га може дојкиња и даље дојити.

Сви руски листови, пишући о тој ствари, напали су владу, управо судове, што ту ствар нису предали на суђење београдској општини.

О, ту ствари иду много брже. Свега има пет шест ствари које се решавају ево већ десет година, али и ту општинско часништво већ обриче поштованим платцима приреза да ће их најдаље за три године изненадити решењем.

Иначе, не знам како да је замршена ствар, за две године је готова.

И ето, ја не бих ни падао на мисао да о томе говорим, али то само с тога, што је код нас на прагу да се по свима струкама заведе нова упрошћена администрација, „која ће повести државни брод новом снагом у напред“.

А ево, молим вас, како то врло брзо иде: дакле, у Препеличкој улици потребан је фењер. Грађани се скупили и изјавили да им је потребан један фењер. Лепо, узме то одмах председник општине и изрази у виду предлога, и сазове одборску седницу. Одборници пак, да би што више допринели са своје стране, не дођу на прву седницу у довољном броју и председник, разуме се, сазове другу седницу.

Дође друга седница и председник износи на дневни ред. Устаје говорник и говори ово од прилике:

„Познајем ја, господо, добро становнике из Препеличке улице. Не можемо да им дамо фењер! Дали смо им, колико се сећам, један пре шест година, па где је сад? Смotalи га становници из Препеличке улице и ко зна сад у чијем подруму светли!“

Сад устаје одборник, који је случајно становник Препеличке улице, лупне песницом о сто и дрекне: „То је увреда, то је увреда. Ако је и нестао фењер из Препеличке улице, а ми бар нисмо кради општинске барјаке, као што су становници те и те улице!“

Сад устаје становник „те и те“ улице и лупа

песницом о сто: „Господо, ја држим да је ово света кућа, и ако ћемо овде да терамо тако далеко, онда ја питам: где су амови општински? Ја сам у прошлој рачунској години видио у инвентару неке амове, па молим вас где су ти амови?“

Сад тек устаје председник, звони у звонце и почне благим гласом: „Кроз говоре свију предговорника, господо, као што видим, провлачи се једна мисао а та је, да би веома потребно било, да се на лице самога места, то јест у Препеличку улицу, изашље једна комисија која би прегледала и поднела одбору реферат: да ли је заиста становницима Препеличке улице потребан фењер или га они само зато траже, да задају одбору посла.“

Ово се уважи и избере се комисија. Сад, комисија се јури једно месец дана, али најпосле се састане, јер „само се брегови не састају а људи се морају састати у животу.“ Елем састане се и комисија, и отвори се жива дебата око избора председника. Кад су се већ на то утрошили две седнице, комисија састави протокол и донесе закључак, да је потребно из њене средине изабрати три стручна лица, која ће отићи на лице места.

Стручна лица, одовуд одонуд и састану се једног дана и нађу место у Препеличкој улици где би могао да се намести фењер. Они поднесу комисији реферат, али у комисији три члана одвоје мњење, јер „стручна лица“ нашла су да је врло згодно подићи фењер пред кућом члана општинског суда, а „одвојено мњење“ хоће да се исти подигне на углу. У комисији се услед тога, колико форме ради, поцавељају, али то ни у колико не стане на пут да се председнику општине поднесе тачан и опширан извештај о целој ствари, разуме се са „одвојеним мњењем.“

Сад председник сазове прву седницу, на коју неће доћи одборници и онда сазове другу седницу на којој се решава са бројем који дође.

Ту још једанпут лупне најпре песницом о сто становник Препеличке улице, па онда становник

„те и те“ улице, па онда још једанпут се помену општински барјаци и општински амови из прошле рачунске године, па пошто искрсне још и нека нова ствар „о некаквим филаретама на општинском гробљу,“ зазвони председник опет, устане и благим гласом почне: „Кроз говоре свију предговорника, господо, као што видим провлачи се једна мисао, а та је, да би веома потребно било, да се мишљење стручних лица, заједно са протоколом седница комисијских и „одвојеним мњењем“ изнесе пред збор грађана, који да се сазове идуће недеље!“

Ово се уважи. Идуће недеље се сакупи збор посећен од „одличних грађана.“ На збору се најпре започне са питањем о водоводу, са тог се пређе на питање где ће пијаца бити, са тог на нивелацију, са нивелације на регулацију, са регулације на калдрмисање, са калдрмисања на осветљење целокупног Београда, са осветљења целокупног Београда пређе се на осветљење Препеличке улице. Ту искочи оно „одвојено мњење,“ због тога се створи већина и мањина; мањина почне ужасно да се дере, већина прети песницама, и најпосле — одлични се грађани растуре.

Опет ствар дође пред одбор. Сазове се једна седница на коју неће одборници доћи, а затим се сазове друга седница на коју одборници дођу. Ту, пошто председник својски замоли да становник Препеличке улице и становник „те и те“ улице не лупају песницом, или уопште и да не стискају песницу, пошто се и цео одбор сложи у томе да не треба чинити никакву употребу од песнице, па ма у ком то виду било, и да уопште треба стишати страсти — почне ствар мирно да се решава. То јест, реши се, да се изабере један „шири одбор“ у који ће ући и лица са стране, па да тај одбор проучи цело питање о фењеру.

Хвала Богу, ствар пође и брже и боље. „Шири“ се одбор састане и реши да се из средине тога одбора изабере један „ужи одбор,“ који ће разгле-

дати мишљење и „за“ и „против.“ Ствар иде све боље, то јест, „ужи се одбор“ састане и реши да из своје средине изабере нарочиту комисију, која ће отићи баш на лице места. Ствар иде све боље и боље, све брже и брже, то јест комисија се састане и реши да из своје средине изабере три „стручна лица“ која ће, као стручна, ствар разгледати и поднети правилно мишљење.

„Стручна лица“ проуче ствар, донесу мишљење да Препеличкој улици заиста треба фењер, али да га треба поставити пред кућом члана општинског суда, са одвојеним мњењем да је потребније на углу улице.

Тако мишљење поднесу они ужем одбору, ужи пак одбор поднесе ширем одбору, а шири одбор општинском одбору.

Сад је ствар већ сазрела и нагло пође крају, то јест у седници општинског одбора изабери се три лица да проуче извештај ширег одбора и да поднесу седници реферат.

Но, да би ствар и с друге стране још брже ишла, док она три лица проучавају извештај „ширег одбора“, дотле становници Препеличке улице оду и из „те и те“ улице ишчупају један фењер па га посаде у својој улици. Сад се дигне „та и та“ улица и тузи код полиције Препеличку улицу и цела ствар добије сасвим други вид.

Но, уосталом, ја знам будућност целе ове ствари. Кад, после десет година, и пред кућом члана општинског суда и на ћошку, Едисонова лампа распе своје сунчане зраке и осветли Препеличку улицу, добиће једног дана њени становници решење општинско, којим им се одобрава да подигну о свом трошку један фењер. Управо онако, као што је руском генералу дозвољено да га може и даље дојкиња дојити.

12.

„Ви, госпо, немате ни идеје о паклу,
Тамо добијамо врло мало новина.“

Хајне.

Има људи, који одмах изјутра шчепају па читају новине. Ја то не могу, ја их читам тек после ручка. Лепо наручам се, попустим опасач за једну рупу, приберем сав прибор: чачкалице, дуван, каву, па онда завалим главу и почнем од ситнијих ствари, па све крупније и крупније, док се најпоследње не одважим да прочитам и уводни чланак.

Али треба да вам кажем да ја то не читам јучерашње или прекјучерашње новине, Боже сачувај, то ми не дају, јер је и то једна од многих умесних мера да се политички поправим. Ја обично читам новине у које је био завијен мој стари шешир, или у којима су ми дошле од куће понуде, или најпоследње које сам синоћ замолио да ми даду да очистим стакло од лампе.

Не знам да л' сте који пут покушали да нађете задовољства читајући старе новине? Та оно, није то ни моје особито задовољство, али их ја ипак прочитам од краја до на крај.

Најпоследње, често пута и не смета што су старе новине, можете их читати као да су јучерашње. Ако је са политичког дела у њима, ја сам тврдо убеђен да у политици владају природни закони, по којима се све понавља, те према томе и вести, као на пример: Србија намерава да закључи нов зајам; у Немачкој се пројектује нов закон против социалиста, или најпоследње, Бизмарк ће ове године путовати овамо или онамо, увек су нове јер имају своја периодична понављања. Али, Бога ми, ја се и не задубљујем баш много у политичке вести. У сваким новинама мени су најмилија посланица — огласи.

Ето, то може неко и да ми не верује. Али веровао ко или не веровао, ја вам опет кажем да у новинама најрадије читам огласе! А покушајте једном да их и ви прочитате, покушајте, ама од краја

до на крај, па ћете видети да ћете наћи толико исто задовољства, колико и ја. Ја ту видим пред собом читав један свет како гамиже, како се преплиће, како се гура, отима, љути, псује, радује, скаче, пада, устаје, како подмеће; како се крије, како бега и како се јуначи. Ја видим његову љубав и његове интересе, његову тугу и његову радост, његову срећу и његову недаћу! Ама читав један свет и читав његов живот и почетак и крај тога живота и све што га покреће и све што га руши и све што га диже!

Ја вам кажем, сваки оглас у новинама, то је или почетак или свршетак велике једне приче, једног великог романа. И ви имате пред собом отворену ту причу, тај роман, само треба да га читате. Али, разумете ли ме, треба га знати читати!

Ето, ви сте толико пута досад читали како госпођа Савета, на основу § 5. и 6. трговачког закона, јавља трговачком свету да је отворила радњу и да је узела за деловођу исте свога мужа Николу, а господин Никола додаје да одобрава поступак своје жене и да се прима деловођства. Па шта, зар вам се ту не прича сама прича? Зар ви не видите пред собом пропалог трговца, који је све што је могао исцрпео, и снагу, и име, и кредит, који је лањски пад одложио за ову годину, који све чешће долази кући у грозничавом расположењу, па не разговара ни са женом ни са децом; који се већ толико пута плескао по челу и хватао за косе, па који је најпоследње једног дана дошао увече кући, уморан од брига, уморан од трчкарања, наслонио главу на руке, јео колико тек да се једе, после шетао по соби и мислио, можда чак и на револвер помышљао. Па онда смислио, отерао децу у другу собу, он остао сам са женом, закључао врата. жена га плашљиво гледала у очи, а он дуго и дуго ходао по соби, хукао, па најпоследње смирио се, упитомо лице, казао жени шта хоће, па онда су заједно дуго и дуго шаптали, па нешто и писали, и после

— ето — ви сте једног дана читали, како се он примио деловођства у радњи своје жене.

Шта хоћете ви лепшу причу?

Или зар ви не видите пред собом богату распуштеницу, са штекером од седевских корица, како се љушка на столици и гледајући у своју ножицу, једи се што је данас обула „браун“ чарапете јој нога не изгледа тако дражесна као у црвеном, и која на крилу, поред глупих љубавних песама каквог сулудастог немачког песника, држи и своју пудлицу и пружа јој своја карминска усташца, да их пудла својим језиком лиже и истински се задовољава овом љубављу! Зар ви не видите пред собом ову госпу, кад прочитате оглас: „Моје псе-танце звано „Шипсика“ нестало је пре неколико дана. На њему је сребрн литар са мојим именом. Ко га нађе и донесе ми, добиће добру награду.“

Па онда, може бити баш одмах после тога, други оглас: „Моја жена, звана Софија, одбегла је од мене пре неколико дана. Овим јој јављам да у моју кућу нема више приступа“.

И шта мислите, каква то красна прича стоји пред вама отворена, а ви је не умете да прочитате. Господе Боже, ви сте те огласе читали као од беде, а ја вам понављам, сваки је од њих ил' почетак или крај једне велике приче, једног красног романа!

О, па шта велите онда за оне огласе где се отац одриче сина; где Петар или Павле пориче свој потпис; где се бивши потпоручник нуди за општинског писара; где муж оплакује своју непрежаљену жену, или где практикант нуди своје савете у брачним парницама.

Ама јесте ли ви све то читали?! Бога ми нисте! Треба вас просто ухапсити, па да се сетите и то да читате.

Еј, а шта мислите, какво тек задовољство кад кога познајете па о њему читате какав оглас? О, онда не треба много да се мори ваша машта па да створите ону причу о којој вам ја говорим. Онда вам се она сама исписује а ви је само читате.

Ето баш данас читам у једним, разуме се старим, новинама овај оглас од речи до речи:

„По решењу г. министра војног од 6. тек. мес. АР.Бр. 5142 и претпису команданта дунавске дивизије од 8. тек. мес. АБр. 416, има се 17. ов. мес. „Селим“ коњ дунавског возарског ескадрона, који је због дугогодишње војне службе постао неспособан за исту, продати лицитандо у овдашњој вароши прад кафаном „Балканом.“

„Селим“ је длаке доратасте, висок 16 шака, добре ћуди и може се врло добро употребити као теглећи коњ.

Позивају се купци да одређеног дана изволе на лицитацију доћи.“

А у истим новинама на првој страни указ, којим се потпуковник Милоје Лазић, „због дугогодишње војне службе“ одликује таковским крстом.

И шта мислите, ја сам познавао и потпуковника Милоја Лазића, а познавао сам и коња „Селима“. Они су заједно ступили у војну службу. Потпуковник Милоје ступио је у пешадију, а „Селим“ у артиљерију. Милоје 172 метара, а „Селим“ 15 шака висок. Обоје снажни, лепи, здрави. Ја сам их чешће виђао при парадама и, заиста, милина их је било видети. Знам да су служили ревносно и поштено. Нити је Милоје вукао ону плату бадава, нити је „Селим“ јео сено бадава. Отишли су и у рат, заједно су отишли и ја сам много слушао о њиховој храбрости. „Селим“ је сам извукао један топ на врх некакве позиције, Милоје је отео један шанац. И тане их је стигло и једног и другог. Милоје је био рањен у леву ногу а Селим у десну. Настао је мир и они су се вратили сваки у своју команду.

Од тог доба већ је прошло толико времена. Како Милоје, тако и Селим, премештани су из команде у команду, а последњи дани затекли су Милоја у обмундированом слагалишту а Селима у возарском ескадрону. Поштено су служили толике године, али већ се шушкало да су и један и други

почели да бивају неспособни. Шта ћеш, наишла је већ и старост, а у младости дурало се и теглило.

Но па шта мислите, да ће им и крај живота бити једнак? Мислите, доћиће обоје у пензију коју су тако поштено заслужили? Боже сачувај. Ено, читали сте, док се Милоје за дугогодишњу војну службу одликује, дотле се „Селим“ за ту исту дугогодишњу војну службу лицитандо продаје. Да, и кад г. потпуковник Милоје можда дође у пензију, онда ће Селим још вући какве таљиге или можда саку, и за грош сена, колико ће на дан као храну добити, доносиће свако јутро по два акова воде г. Милоју пензионару, да се може господин, о великим врућинама, окупати после ручка.

Има вас који ћете казати: е па оно је коњ а ово је човек; има вас који ћете казати да је то тако од Бога дато, а има вас који ћете мислити да је заиста тако право. Грех вам на душу! Ама ево ја ћу вас брзо уверити колико право мислите! Покушајте само да обрнете свршетак, па ми онда кажите како би то изгледало. Шта мислите, како би изгледало кад би овакав оглас читали:

„По решењу г. министра војног од 6. тек. мес. АР.Бр. 5142, и претпису команданта дунавске дивизије од 8. тек. мес. АБр. 416, има се 17. ов. мес. потпуковник Милоје Лазић, који је због дугогодишње војне службе постао неспособан за исту, продати лицитандо у овдашњој вароши пред кафаном „Балканом“.

Потпуковник Милоје је длаке беле, висок 1.72 метара, добре ћуди и може се употребити за склапање општинских рачуна или отправљање каквих лакших фамилијарних послова.

Позивају се купци да одређеног дана изволе на лицитацију доћи“.

13.

„Комешај се, ситнадијо,
За тренутак обасјана!“

Змај.

И ето, ја се враћам у Београд!

Пустили ме, смиловали се!

Колико сам пута у оним дугим и дугим часовима размишљао о моме лепом Београду. Бадава, бадава је све то, грдна је разлика Београд и паланка! Та каква разлика само за око! Прођете кроз паланку, кроз најживљу улицу, па шта сте видели и шта сте срели? — Један ћепенак, па онда једног човека са избледелом сомотском јаким; па онда прљаву галантериску радњу на чијим вратима виси пожутела јегерова кошуља; па госпођицу са белим рукавицама и прошлогодишњим зимским шеширом, па онда касапски пањ, па ћепенак, па и трећег човека са избледелом сомотском јаким.

О, а Београд?! Чаробан, једнако чаробан! Ту живот, ту вечито кретање: паркови, музике, црне очи, општински извршитељи, концерти, позоришта, параде, протестоване менице, игранке, касине, предавања, украдени аманети на пошти... и уопште, живот, живот, живот, вечито живот и вечито кретање!

И ето, ја се враћам у тај Београд! А он се још никако није изменио, онакав исти каквог сам га оставио.

Стари, стари Београд!

У њему још постоји она иста, стара, рђава калдрма и у њему се још једнако тера она иста, стара, рђава политика; у њему још једнако има 50 професора и 400 жандара; 10 школа и 12 касарна; још једнако једна општинска болница а два општинска гробља; у њему се још према протоколу „умирућих“ зна колико леже мртвих, а према књигама статистичког одељења не зна колико има живих становника; у њему још постоји једна управа вароши Београда а шест квартова, али се још једнако тако паметно ради као да постоји један кварт

а шест управа вароши Београда; још постоји пет банака а један трговачки и менични суд а одавна је већ требало да буде једна банка а шест меничних судова; у њему још једнако опадају код судова парнице за увреду части, а све више расту за фалсификате и разводе бракова; у њему се још једнако мењају општински одбори а остају стално нерегулисане улице. Та то је онај исти, онај мој стари Београд!

Јест ено их и све старе, познате фирме, и оне које су ми давале на кредит и оне које нису. Ох, ја сам их се подједнако сећао, како једних тако и других. Та ја праштам онима који ми нису давали на кредит, сећајући се увек Христових речи: „Опрости им, Боже, јер не знају шта раде!“

Ено и фирме Петра Јанковића. Откад се сећам те фирме и откад се сећам оног парчета беле крпице са два печата на вратима те фирме, јер у ту крпицу уткао сам и ја један кончић. Па ено и фирме Николе Протића, управо не његове, него женине фирме, јер је он све своје послове радио под женином фирмом, а жена му опет све своје послове радила је под његовом фирмом.

Па и све старе слике београдске. Ено га Фердинанд шнајдер, напио се, накривио шајкачу, стегао песницу и одушевљено виче: „Да живи генерација!“ Ено га и господин Фасола, музикант и музичар, са медаљом за вештине о капуту. Жури забринуто улицом и размишља каквим ли ће сад рђавим маршем да изненади публику. Ено га и луди Живко са гушчом перушком за шеширом и са четири котиљонске медаље на капуту, кези се још, поцупкује и жмирка очима и тражи цигару дувана.

— Живко, Живко, шта си ти сад, јеси ли још песник или војвода, шта ли?

— Ја сам цар!

— Цар, аха, цар? Па још цар са гушчом перушком? Па како, слуша ли те народ, је ли миран?

— Не слуша, не слуша, господине! — и ударају му сузе на очи.

Замислите, како је добро срце у овог владоца, дошло му на жао што се народ толико покварио па не слуша.

— Па удри, Живко, удри народ!

— Ех, ако га тучем још горе, неће да ми да цигару дувана... Ето, молим вас, дајте ми цигару дувана.

— Па ево ти Живко!

А он се кези, завлачи цигару у нос, да пуши кд бајаги, он владалац, мало другаче него што пуше обични смртни људи, потскакује на једну ногу, па одлази даље, а она му се перушка вије на шеширу, а од хартије медаље играју на грудима, и он поносно носи главу и брине о свом народу.

Све је, све по староме. Ено и моја кућа у којој сам се родио. Боже, неблагодарни савременици допустили су да сад у тој кућици станује једна бабица. Ено баш испод прозора, на соби у којој сам се ја родио, виси табла са натписом: „Еуфимија Милер дипломирана бабица“ а испод тога ситним словима: „Може се куцнути на прозор у свако доба ноћи“, а у средини табле насликана Богородица како држи новорођенога Исуса на хеклованом јастуку. А можда, кад буде наишло благодарније потомство, избрисаће са табле онај хекловани јастучић, избрисаће и све остало, што не би пристојало, и записаће моје име.

Можда о томе свему ништа и не зна госпођа Еуфимија, а ко зна колико би је раздрагало кад би јој то казао. Могао би лепо, баш тога ради, отићи к њој. Примила би ме извесно лепо. Ушао би у собу и затекао би поштовану госпођу Еуфимију Милер, седи на старој кожној наслоњачи, на носу јој јашу велике наочари и она чита „Повјест древних Абдеритов господином Виландом сочињена“.

Ја: Добар дан, поштована госпођо Еуфимија.

Она: Добар дан желим.

Ја: Дозволите, госпођо Еуфимија, шта плаћате овде кирије?

Она: Двадесет динара, господине.

Ја: Двадесет динара! Мало, мало, госпођо. Ко овде седи вредно је да више плаћа.

Она: Гле сад, и ово је сувише.

Ја: Тако је као што вам кажем, госпођо Еуфимија, јер у овој сам се кући ја родио!

Она: Па лепо, молим вас, што је тако влажно и што је плафон сасвим опао?

Ја: То већ не знам, то је газдина ствар.

Она: А, дакле, ово није ваша кућа?

Ја: Није, јер ја кућу, зимски капут, и жену још никако не могу да стечем, већ мање више све то узимам под кирију.

Она: Е па лепо, шта ви хоћете са мном?

Ја: Ништа, ја немам ништа с вама. Ја сам само дошао да вам то кажем да сам се ја у овој кући родио, и да вас питам имате ли ви што против тога.

Она: (развлачи уста, чисто јој мило) Боже сачувај!

Ја: Е лепо, онда и ја немам ништа против тога што ви у овој кући станујете, тим пре што је већ једна бабица имала везе са мојим рођењем. Поштована бабица Нанчика — Бог да јој душу прости — прихватајући ме оне ноћи кад сам се родио, изговорила је ове знамените речи: „Прихватила сам досад више од триста деце, али дете са оволиком главом нисам још никад прихватила“. Ја сам, госпођо, уверен, да је поштована бабица Нанчика хтела тада фигурално да каже, да се те ноћи родио велики човек.

И као што видите, судбина је моја, као великог човека, да имам посла са бабицама. Уосталом ја мислим да је то уопште судбина великих људи код нас, јер се они врло тешко рађају.

14.

Умрећу? — нећу — умрећу — нећу

— — — — —

И хоћу — нећу — и хоћу — нећу —

И хоћу — нећу!....

Абердар.

Кордовски калифа Абдурахман III хтео је да преброји колико је за време своје педесетогодишње владавине проживио срећних и задовољних дана и набројао их је свега четрнаест. Но верујте, Абдурахману је лако било да наброји и толико срећних дана, јер он никад није покушавао да буде — српски књижевник.

Верујте то. Српском књижевнику пролазе дани без икаквог задовољства и без икаквих прихода. А ти су дани брзи, брзи као чунак и пролазе без надања, као што вели Јов.

И ни оком ниси тренуо, ниси још ни сагледао цео свет као што ваља, ниси још ни нашао издавача да ти изда „скупљена дела“ а тек неко ти закуца на врата, и ти се невино одазовеш: „Напред!“

И уђе на прсте смрт, и проговори ти промуклим гласом: „Хајде, шта чекате, мислите ли ви последњи од ваших пријатеља да умрете, ваша су дела већ по антикварницама, ваше су име већ заборавили, хајде, шта чекате?!

— Молим лепо, изво'лте седите, ево сад ћу ја, извол'те, пушите ли?

— Не, благодарим — вели смрт — не пушим, али ја немам кад да чекам.

— Али, молим вас, ево ја ћу вам наћи забаве. Ако је по вољи, читаћу вам свој најновији еп?!

— Не, не, хвала немам кад!

— За Бога, па што журите тако? Није ваља да тамо на небу баш за мном стало, оставите ме да се још науживам. За мене је овај свет тако леп! Природа, љубав, живот, црне очи, сунце на западу, зора, звезде, љубичица, па онда плаве очи, па лето, румена уста, луг, ама кажем вам све природино шаренило, све до жандарске униформе, за мене је

све лепо, бескрајно лепо! Па што хоћете да ме отргнете од тога?! Могли би ме баш и прескочити; ено, г. саветник Јанко могао би комотно место мене да умре, јер знате он је место мене и живио, а човек је уредио своје стање, написао је чак и тестаменат. Ево, ја ћу вам дати, ако хоћете, и адресу његове куће?

— Не, хвала, не могу — вели смрт — јер верујте ми на вас је ред. Ево ја ћу вам показати и спискове ако је по вољи.

— Али молим, што се тиче спискова, ви знате да у Србији они никад не могу бити уредни, па били то војнички или бирачки или и порески. Дакле ако сте тај списак узели од ма какве наше административне власти, ја вас уверавам да нису уредни и да се код нас може човек комотно извући и да не плаћа порезу и да не служи војску, па онда, молићу лепо, зашто се и ја не бих извукао да не умрем.

— Не може, господине; ево уверићу вас да сам у списку чак и подвукла ваше име — вели смрт — јер ви сте једном и изјавили нарочиту готовост за умирање.

— Ох, ви сте страшно обманути. Ја нисам давао никакве изјаве у новинама. Уопште том врстом књижевности нисам се бавио.

— Да, али она ваша песма, читала сам је:

„Ах, дани су моји избројани већ,
Преда мном рака зја,
Истрошен у борби са неправдом и злом,
Миру се предајем ја“

— Е, враг му материн и са том песмом. То сам ја писао „колико стиха ради,“ као што се уопште те тужне песме пишу. Али, ако је тај пик на мене због те песме, онда молим вас што не позовете прво онога што је написао:

„Хеј, смрти, смрти, кад ли ћеш доћ’
У црну да ме завијеш ноћ.“

а ево, молим вас, ја ћу вам одмах дати и његову адресу.

— Не, не, господине. Нећу да кварим ред.

И тако ће остати на томе да се не квари ред!

Превућићу својом боном руком преко чела и прибраћу све лепе снове своје младости. Сетићу се кад сам као дете играо царева и повео своју војску у рат, па у том рату разбио једном комшији прозор и после ме код куће тако неуставно тукли да је мој плач можда чак у Француској одјекнуо. Ох, на то ћу доба дуго да мислим пред смрт, јер то је једино доба кад ми је лако било и царем постати! Скиптар од зове, круна стара очева позлаћена шлофкапа (само нек је нешто позлаћено на глави), а народ један читав чопор ћурана. Најлојалнији народ на свету! Ја само прођем поред њих и звизнем, а они мисле да сам Бог зна шта паметно казао па громогласно и усхићено повичу: „Пујпуј, пуј,... пуј... пуј...!“

Срећно доба!

Па онда, сетићу се доба кад сам први пут заволео црне очи. Покушајте да вам се допадне црне очи, па ћете видети како ћете лепе снове сањати!..

Па кад се свега сетим, кад прелетим цео свој кратак живот, на мојим ће се уснама угасити онај осмех којим сам вас увек пресретао, вас пријатеље моје; моје ће очи усанути последњим погледом којим ћу пребројавати вас око моје постеље. Ја вас нећу питати жалите ли ме, а ви немојте плакати. Па онда, онда већ, као што вели она стара песма, стресћу своје стругало и казаћу вам: „Ох, свете, лаку ноћ!“

И ништа више. На крају се реченице ставља тачка. Реченица је ред речи у којима је исказана нека мисао. На крају живота се ставља тачка. Живот је ред дела у којима је исказана нека мисао. Проста правила која су свима позната. О, Боже, али колико сам пута видео ред речи у којима није исказана никаква мисао, па се то ипак сматра као реченица; а колико пута ред дела у којима није исказана никаква мисао, па се то ипак сматра као живот.

И тако, тачка!

Но још да се исповедим, ред је.

Нисам остао ни за једно полгође дужан презу; нисам ни једној удовици изјављивао љубав; нисам никоме за живота стао на жуљ. Јест, писао сам и приповетке, али увек врло невине. Верујте ни у једној мојој приповеци нисам никог убио, зашто бих ког убио, па ма то била и споредна личност у мојој приповеци, опет, убиство је убиство. Нисам никог ни тровао у приповеткама, јер најпосле, зашто бих људе и на такве ствари наводио. Ишао сам често у Саборну Цркву откако је префарбан стари олтар, а тако исто у Управу вароши Београда откако је префарбан стари закон о слободној штампи; помагао сам за живота све просветне установе као: школе, позориште и пожаревачки казнени завод и шта ћете више од мене. Ако умрем, умрем без греха.

Но, молим вас, још нешто. Ако ми будете дизали споменик, не дајте да се на њему испишу стихови. Оно истина и ја сам за живота написао доста рђавих стихова на гробним споменицима, али то не би било лепо светити ми се мртвом.

Боље запишите на камену: „Путниче, овај мали грађанин што овде лежи, моли те да се распиташ код г. Туромана, професора Велике Школе, шта значи латинска реченица: „De mortuis nihil nisi bene!“

1888. године у Пожаревцу.

ПОЛИТИЧКИ ПРОТИВНИК.

(Прича из живота једног паланачког уредника.)

То је било у доба, кад се код нас, школованих људи, зачела племенита тежња, да сиђемо у народ и да га разбудимо. Тада сам ја у варошици С... кренуо један лист, који је био знаменит по томе, што је био први, а уједно и последњи у тој варошици. Он и сад стоји и стајаће вековима као усамљена културна појава у С...

И да знате само какав је то лист био! Подељен у рубрике, са натписима и поднатписима. У њему је било књижевних вести, сензација, телеграма, и свега другог што једном озбиљном листу доликује. У самој редакцији подела рада била је оваква: уводне чланке писао сам ја; телеграме писао сам ја; подлистак писао сам опет ја; „мало шале“ писао сам такође ја; „поглед по свету“ као и „трговину и обрт“ писао сам ја, и најпосле „огласе“ писао сам опет ја. Једном речи, ја сам био свој најглавнији сарадник.

Уводне чланке почињао сам обично врло високо, на пример реченицама: „Sine ira et studio“ или „Jacta est alea“ или „Vitam omperendere vero!“ и тако даље, па сам онда писао надугачко и нашироко о варошкој прашини, о општинским фењерима и о многим другим стварима, и обично сам те чланке свршавао реченицама: „Тврд је орах воћка чудновата!“, или „Ни по бабу ни по стричевима“, или најзад „Стани мало, од Добоја Мујо, и ми коња за трку имамо!“

Са прегледом стране политике било ми је доста лако. Поменем две три политичке личности, две три бање, где се састају државници, и две три стране речи, па ето ти готов политички преглед. Из тога речника највише сам употребљавао речи: Бисмарк, Гирс, Гледстон, па онда Ишл, Гастајн и Баден-Баден, и најзад „иницијатива“, „компромис“ и „солидарност“.

У дневне вести бележио сам ствари локалне природе, на пример: „Данас су стигла у нашу варош четири путника, из чега се може много штошта по напредак наше вароши закључити“. Или: „Осветљавање наше вароши нагло напредује. Јуче је општина решила, да о свом трошку подигне још један фењер. То је већ девети фењер за последње двадесет и четири године, и ако општина не малакше у својој ревности наша ће варош бити једна од најбоље осветљених вароши у унутрашњости.“

Политичке телеграме прештампаво сам из једних старих новина, које сам имао повезане. „Бисмарк је кренуо у Гастајн...“, „Велики војвода се бави у Ишлу...“ и свршена ствар. Уосталом то су телеграми, који се могу прештампавати сваке године.

За подлистак сам купио једну књигу. У њој је била нека врло занимљива љубавна прича. Сећам се, да се тицало двога, који су се заволели, а родитељи, који су били завађени, нису хтели ни да чују за њихову љубав. Како се нису могли узети, то се на крају приче једно од њих двоје убило. И та се дугачка прича лепо прештампавала и испуњавала подлистак.

За мало шале, ако баш и нисам имао увек материјал, а ја сам писао „мудре изреке“, што сам их сам састављао, управо вадио сам их из Светога Писма, из Катихизиса, и још неких лепих књига.

Трговину и обрт, јаво би ме и сад знао, како сам испетљавао. Та ми је рубрика задавала највише муке, и код ње сам највише гризао перо. Оно, једног дана напишем: „Пештанска пијаца опада ценама,

као да малаксавају купци“; а другог дана: „Пештанска пијаца малаксава ценама, као да опадају купци“... Али дед, како ћеш трећег дана?

Огласе, ако је ко донео — добро, а ако није ја онда оглашујем, Боже, како имам на продају „старе амове“, па „500 лит. црног вина“ па „чамова и растова јапија“ и тако даље, па „1000 комада ћерамида“, па опет „старе али глазиране амове“, и, ти Боже знај, шта ти још нисам оглашавао.

И тако, као што видите, ја сам свој лист од пете до главе сам облачио.

Редакција ми је била у главној чаршији, истина мало ниска, али ја баш нисам ни гледао на високо. У куту, крај прозорчића, био је један велики сандук, на њему један полић пун мастила и једно перо којим сам писао и уводне чланке, и огласе, и мудре изреке. Данас човек чисто не би веровао, да се то све могло једним јединим пером писати.

На сандуку су стајале увек спремне оне дуге хартије за уводне чланке и на њима већ за месец дана унапред исписани натписи. О зиду су висиле две три новине, туђим језиком писане, кад би ко дошао, да види, а крај њих су висиле моје празничне панталоне.

Таква је од прилике била моја редакција.

Најближи ми је комшија био Јоца Бочарски, берберин; питом и учтив човек и познат у вароши, што је већ седам пута био осуђиван због туче, којом приликом он увек употребљава своју тамбуру, и то тако, да су два „вештака“ на суду изјавила, да његову тамбуру сматрају као смртоносно оружје. Њему сам бесплатно давао лист, јер ми се увек налазио на невољи, кад год би који од претплатника ушао да ме туче, што му се не шаље лист, иако је претплату положио.

Разносач ми није био баш тако вредан, али веома поштен човек. Имао је обичај да се сам на себе наљути, па да се не би много кидео — а он легне да спава. Дешавало се и то: таман изађе број а он се наљути, изгрди добро сам себе, па се онда

увуче у онај сандук, што служи мени као сто за писање, подметне старе бројеве под главу и мирно захрче. Ја му срдечно проговорим: „Јакове, хајдете, устаните, да разнесете број!“ А он ме крвнички погледа из сандука, као да би хтео рећи: „Како ме плаћаш, тако ти и разносим“, и окрене се на другу страну, па настави спавање. Разуме се, у таквим приликама, ја метнем бројеве под капут, па их сам разнесем, и кад се вратим, јавим му да сам свршио посао.

Једанпут чак, био вашар, па му требало пара, а ја случајно нисам имао да му дам. Он се најпре наљути на себе па онда на мене, и дохвати ме за гушу, те ме у објашњењу притера уза зид. Ту ми је такође прискочио у помоћ комшија Бочарски, развадио нас и утицао на нас, те смо један другом опростили и измирили се.

Ето тако. Покоји пут сам имао пара да ручам и у кафани, и онда сам обично разговарао о важним стварима са људима, који су сматрали да сам ја врло паметан човек, а с онима, који су сматрали да су равни мени по памети, нисам обично ни разговарао.

А бивало је, тако, погледа, да ми уводни чланак пође лепо за руком. У таквим приликама натучем обично шешир на очи, па прођем кроз све улице, где има мојих претплатника; налазим се по ваздан тамо, где видим гомилицу људи; стојим по сат и два на пијаци, па све испод ока посматрам: како ли ме сматра тај свет: да ли ми се диве; да ли ко пружа прст на мене?...

Нисам се мешао у политику, али једнога дана западнем у зле прилике. Требало је да пишем уводни чланак и ја метнем овај натпис: „*Quisque suorum verborum optimus interpretes.*“ И ђаво ће ме знати, шта ми је било, тек сам увртео у главу да се под таквим натписом не може писати ни о чему другом, него само о кмету варошком. Покушао сам да одвратим од себе те погибаоне мисли и почињао сам да пишем о потреби да наша варошица има две

пијаце, као и престоница... аја! Зар *Quisque suorum*...“ за пијаце? Овај натпис пристаје само за кмета.

Оно, о кмету се може много штошта писати, али се мени чинило, не знам ни сам зашто, да се под таквим натписом кмет може само изгрдити и ништа више. То у толико пре, што сам био увртео у главу, да тај чланак завршим узвиком: „Мач ти је, мач ми је, сабља ти је, сабља ми је!“

И тако, никако од своје воље, већ просто покренут неком унутрашњом силом, изгрдим ја кмета, ни крива ни дужна, само због латинског натписа и због оног крволочног свршетка.

Јест, али тај догађај почини читава чуда у вароши. Људи се, просто, нису могли да уздрже, већ су ми сузних очију честитали на храбрости, и куд сам год прошао, пружали су прст на мене.

Тога сам дана три пуна сата одстајао на пијаци, а прошао сам и оним улицама где нисам имао претплатника. Обишао сам неколико кафана, ишао сам и на вечерње у цркву. Где сам год видео да се скупило двоје троје, прошао сам крај њих и свуд су ме с дивљењем гледали.

Разуме се, било их је, нарочито општинских чиновника, који су ме и презриво погледали, и ја сам осећао у души да сам уз приврженике стекао и велики број општинских противника.

И доиста, после тога чланка, није ишло све тако глатко, као што беше почело.

На два три дана после тога, седим ја тако, једно претподне, у редакцији и стењем састављајући трговину и обрт. Јаков се тог дана рано пробудио, обукао моје празничне панталоне и отишао некуда, а ја остао сам. Стењем ја тако, стењем, док ће тек ући у редакцију један непознат човек, чудна изгледа, корача крупно а чело му намрштено, и нешто му се нагучило под пазухом.

Ама чим је крочио у редакцију, а мени се у памети представише неке батине и нека чуда. Увуче ми се намах у душу сумња, да је то неко од мојих

политичких противника, којег је можда послао сам кмет и који ће ми сада потражити рачуна о ономе моме писању. Окренух се лево и десно, и, сем оног полића који је служио за дивит, не спазих ближе никакво оружје, којим би се могао бранити.

Кад чудновати човек докорача до мога стола, ја скупих ноге под столицу и очајно погледах на врата, која ми се у томе тренутку учинише страшно далеко.

— Добар дан! — рече непознати и седе на један свежањ новина.

— Добар дан! — писнух ја, гутајући плувачку.

— Јесте ли ви уредник ових новина? — упита ме он, ама некако набусито.

Мени се стегло грло, промукох, па оно, „ја сам,“ што га изговорих, испале тако танко и нејасно, као да сам га изговорио кроз какву цевчицу од трске.

У исти мах опазих, како он извуче руку испод пазуха, где му се оно нагучило, и на мени поче свако парче меса да дрхће.

И — о, ужаса! — извуче ти, брате, он отуд — огроман револвер!... Ја испустих перо, што сам га држао у руци.

— Видите ли овај револвер? — одлучно запита он.

Ја, несрећно уредничко створење, хтедох нешто да му кажем, али ми у тај мах испале из горње вилице један зуб, који се већ годину дана љуљао.

— Како вам се допада овај револвер? — грмну несрећник и принесе ми револвер до носа.

Ја дрекнух промуклим гласом, и, каква се снага створи у мени тога тренутка, не знам, тек скочих преко сандука, пробих прозор, исекох се сав о стакло, па гологлав, нагох низ улицу, шапћући, не знам ни сам зашто, свршетак свога претпрошлог чланка: „Стани мало, од Добоја Мујо, и ми коња за трку имамо!“

У том очајном тренутку ја спазих фирму свога

комшије Јоце Бочарског и падне ми на памет његова смртоносна тамбура те банух у његов дућан, дерући се као преклао јаре:

— Убиство!... Политички противник!... Јаој, куку и леле!

Јоца Бочарски се трже, те посече бријачем једнога мирнога грађанина, кога је бријао и који се није мешао у политику, те ми је још и сад жао што је тај човек страдао на пра бога.

— Где је? Ко је? Шта је? — развика се из свега гласа Јоца и отрча, те скиде са зида тамбуру, а онај мирни грађанин, запрепашћен, побеже и наже низ чаршију, онако убраћен пешкиром око врата и још насапуњен.

— Иди, иди, држи врата од редакције да не побегне, док ја не доведем пандуре! — рекох му те истрчах напоље и почех да јурим онако гологлав и сав крвав, исечен од стаклади.

Кад сам се вратио с пандурима и с хиљаду дечурлије и света, Јоца је стајао на вратима редакције и подупр'о их леђима, а његов калфа, Стева Данин, узео широку даску, што се на њој меси, па њом затворио разваљен прозор и подупр'о га чврсто леђима.

Пандури застадоше за један тренутак, као не би ли мало прибравили храбрости; затим се погледаше значајно међу собом и најзад Вуча пандур, са рашчешљаним брковима, који се увек хвалио да је био хајдук и да је опљачкао два државна делижанса, те ради тога уживао нарочито поштовање у грађанству, диже своју голему батину и викну значајно: „Пст!“, а затим командова:

— Пуштај!

Јоца Бочарски скочи од врата и пандури, нуткајући се из учтивости ко ће први ући, уђоше полако унутра, а за њима нагрну свет.

Политички противник седео је мирно за столом, а на столу је лежао онај злокобни револвер. Трајало је врло дуго, док смо се објаснили. Ствар је, међутим, била необично проста. Тај човек

није био никакав политички противник, него трговачки агент, који је продавао револвере, па дошао к мени да их огласи, и хтео да ме запита, како ми се допадају. Што сам ја погрешно разумео, грех ми на душу!

Како тако, али тек од тог доба ја никад више нисам употребио натпис: „Quisque suorum verborum“ и омрзнуо сам, уопште, латински језик.

ПОСМРТНО СЛОВО.

Освануо тога дана уторак, дакле најобичнији дан у недељи, када се само обичне ствари могу десити. Сунце, као и увек, изишло са истока; господин начелник, као и увек, отишао доцкан у канцеларију; моја се газдарица, као и увек, јутрос свађала са својим мужем; једном речју, све неке врло обичне ствари, које се само једног божијег уторника могу десити.

А ево и нешто необично што се тога уторника десило. Дође ми изјутра једна врло необична посета, пандур из начелства; у толико необичнија што сам приметио у пандура очи пуне суза. Како никад дотле у животу нисам видео пандурске сузе, посматрао сам их овом приликом са особитом радо-зналошћу.

— Господине... — поче пандур.

— Е? — рекох, а бројим му сузе.

— Послао ме г. начелник к вама — настави он врло потресеним гласом.

— К мени? Лепо, па шта је?

— Послао ме да вас водим у начелство... — заврши пандур и бризну у плач.

Кад чух последње речи и мени наиђоше сузе на очи, јер, најзад, и ја разумедох у томе часу да је то заиста врло жалосна ствар кад кога воде у начелство. Потапках пандура по рамену и почех сад ја потресеним гласом:

— А, братац мој, знаш ли ти случајно, зашто ме онако то зове г. начелник?

— Знам од прилике. Умро је ноћас газда Јосиф Стојић, умро напрасно. До синоћ је још био жив а ноћас умро...

— Лепо, Бог нека му душу прости. Него, кажи ти мени зашто ме то зове г. начелник?

— Па зато вас зове.

— Зато?! Како то? А да није, братац мој, газда Стојић умро неприродном смрћу, јер... ваља знати да му ја нисам никакав наследник...

— Ама није, — вели пандур — него спрема се цела варош да газда Јосифа што може боље сачува па као зато, знате, и вас зову.

— Тако, брате... што не кажеш! Што се тога тиче... разуме се, тако да те чујем.

Па се упутисмо заједно начелству са мирном душом и сузама у очима.

Цела се варош устумарала. Гдегод кога познаника сретнеш, тек ти спусти шаку на раме и потресеним гласом проговори: „Штета, изгубили смо газда-Јосифа. Газда Јосиф умро, а такви се не рађају!“

Уђем г. начелнику, он ме предусрете врло љубазно, понуди ме да седнем и за све време нашег разговора говорио је потресеним гласом. Може се уопште рећи да је тога дана цела варош говорила потресеним гласом. Ја мислим да се и моја газда-рица јутрос свађала са мужем потресеним гласом, само што ја то нисам могао приметити, не знајући за жалост која је нашу варош задесила.

Г. начелник ми најпре рече ово:

— Господине, вама је позната зла коб која је задесила нашу варош. Ноћас је умро газда Јосиф, човек ретких заслуга, кога је сва варош поштовала. Ви можете и сами да оцените колику благодарност ми сви дугујемо покојнику, па смо ради да дамо томе и видљива знака. Потребно је, измеђ осталог, да над покојником неко говори и једно надгробно слово. Како ми је познато да сте ви написали једну шаливу игру за позориште, по чему би се могло

рећи да сте у неку руку књижевник, то налазим да би ви то најбоље умели и могли.

Г. начелник је то све изговорио тачно и озбиљно.

— Признајем г. начелнице — почех ја као мало збуњено — признајем да би се могло рећи да сам ја у неку руку књижевник, али, знате, та врста — надгробна слова...

— А не, не, — прекиде ме начелник брзо — ја вам остављам потпуну слободу; ви сами изаберите стил и онако, то баш не мора бити састављено класично, као за позорницу, него... ту се мало збуну г. начелник и поче кб бајаги да намешта столицу.

— Лепо г. начелнице, али ја, знате, немам ни довољно материала.

— Како, вама нису познате заслуге покојникове?

— Не.

— Него, да, ви сте од скоро у нашој вароши, да.

— Кажите ми их у главном... и ја извадих парче хартије и писаљку.

— Да, да, право кажете, да вам кажем... и ту се г. начелник поче да чеше по глави и да се размишља, па онда као дође мало у забуну, те поче да се окреће овамо и тамо, дохвати се канцеларских маказа те се стаде играти њима и, најзад, поче мало нижим гласом... Ја, управо да вам кажем, и ја сам тек три године овде па могао бих вам казати само у општим фразама, али је за такве ствари боље да имате појединости. Зар не?

— Да, али ко би ме могао обавестити?

Г. начелник се домислио па рече весело и брзо:

— Знате, идите г. проти. Најбоље отидите г. проти.

Опростим се дакле са г. начелником те упутих се г. проти, размишљајући успут како ли би, од прилике, гласио почетак беседе.

Затечем г. проту код куће. Седи у наслоњачи, у штикованим папучама и белим фусеклама и чита „Велики српски народни кувар“, који је написала

Катарина Поповић-Мицина, а посветила својој матери Нанчики Петровићевој-Пургермајсторки.

— То је лепо, то је врло лепо — рече ускићено г. прота, кад му саопштих рад чега сам дошао.

— Ви, дабоме, као прота, ви ћете ми моћи најбоље казати све велике заслуге покојникове које би требало у беседи изнети.

— Дабоме, дабоме — поче прота и пребаци десну ногу преко леве па, пошто баци један поносити поглед на своје штиковане папуче, настави даље. — Знате, што се тиче цркве, он нема неких нарочитих заслуга. Он је дабоме био добар хришћанин и, што је главно, био је богат, најбогатији човек у нашој вароши, а онако... како да вам кажем... него, најбоље ћете ви учинити да одете до г. председника општине. Он ће вам моћи од аз па до ижице набројати све заслуге покојникове.

Кад пођох од г. прота, он ме испрати до капље, и стиште ми руку додајући:

— То је баш лепо. Покојни Јосиф је заслужио и више; ми нисмо кадри ничим да покажемо нашу благодарност према његовим заслугама.

Затечем председника у општини. Таман кад сам ушао он псује оца једном касапину због неких општинских ствари. Да не би мислио да сам и ја дошао каквим општинским послом, те да ми не би што унапред опсовао, предухитрим га одмах речима:

— Ах, ви већ знате колика је жалост обузела нашу варош за покојним газда-Јосифом. Ја ћу му говорити слово.

Председник, пошто при поласку онеме касапину опсова још једанпут оца и матер, окрете се мени и поче потресеним и тронутим гласом:

— Да, покојни Јосиф, штета!

— Ви га већ одавно знате?

— Ја? Разуме се, заједно смо одрасли.

— Ја бих вас молио да ми набројите све његове заслуге од аз па до ижице, како би их све у слово унео.

— Да, да, слово свакојако треба говорити, и то молим вас нека је што дуже, нека се не каже да смо се тек онако с ногу одужили томе човеку у коме смо толико много изгубили. Ја сам наредио да цео општински одбор дође данас овде, у седилицу. Може, знате, и општина дати венац, то би свакојако требало.

Ја узех писаљку и хартију.

— Молим вас, дакле, све што о њему знате.

— Све што о њему знам? — поче председник. — Моје је, дакле, мишљење да би требало две беседи говорити. Камо срећа да има ко, па би могли и три, једна пред покојниковом кућом, једна пред општином, једна пред црквом и ваша, над самим гробом.

— Али, знате, ја још не знам ништа шта ћу у тој беседи казати.

— Не знате!? Кажите све што о покојном Јосифу заиста треба казати, па опет ћете мало казати — и ту председник врло жустро устаде са столице, па како му се учинило да је горњу фразу врло лепо склопио, понови је још једанпут.

— Молим вас, дакле, кажите ми све што се о покојнику има казати.

— Казаћу вам, јер не треба ништа пропустити, казаћу вам од почетка до краја, — ту председник седе и замисли се мало, па онда поче отегнуто — Знате, покојник је био врло богат човек.....

— То већ имам забележено...

— Што се тиче, иначе, ја не знам шта бих све могао казати и.... брате, то сте ви најпре и најбоље могли да се разговарате са г. начелником.

— Г. начелник ми није умео казати, он вели да и не зна Бог зна шта, јер је тек три године у овој вароши.

— Право каже. Видите што је паметан човек, па неће да се меша у наше ствари.

Ту заћута председник и поче да тражи по џеповима мараму, па кад је не нађе, он зазвони и посла пандура својој кући, да му тражи од жене

једну мараму. То све беше добро дошло председнику, јер се за то време домислио, те ми се окрете брзо.

— Па, молим вас, а зар ви тражите некога који ће вам све моћи боље казати но наш прота. Идите, молим вас, њему, а ево ја ћу вам дати једно писамце.

— Хвала, ја сам био већ и он ме је послао к вама.

— А, тако? — учини председник и спусти руке на колена, па затим живо настави — знате, о покојнику све, све до ситница да се каже, па је то ипак мало. Ја вам кажем најбоље је да буду четири беседе, једна пред кућом покојниковом, једна пред општином, једна пред прквом, а једна над самим гробом. Могао би баш неко да говори и пред овдашњом гимназијом, то би онда било пет беседа, а то није много за покојног Јосифа.

— Није много! — додадох и ја. — Али, молим вас кажите ми све што се има да каже о покојнику.

— Казаћу вам, разуме се... — па се мало промисли — него, отидите ви, пријатељу мој, код газда Јанка Младеновића, трговца, познајете л' га? Он је био дуго година председник општине, а нико није био бољи пријатељ од њега са покојником. Нико вам неће умети то тако лепо да каже као он. Ја бих умео, али не могу ни да се сетим свега.

Дигох се и председник ме отпрати до врата, па ми још једном довикну:

— Кад одете г. начелнику, кажите му моје мишљење да не би рђаво било кад би било више беседа: једна пред покојниковом кућом, једна пред гимназијом и једна над самим гробом. А можда би могла још једна пред начелством. Нека се размисли господин начелник о овоме, неће рђаво бити!

Газда Јанко Младеновић ме одмах предусрете речима:

— Зашто вас, брате, шаљу мени. Не знам ја то ништа. Покојник је био богат и сви смо га по-

штовали и био је врло заслужан, али ја вам не знам то казати зашто је био заслужан. Идите начелнику.

— Био сам.

— Идите проти.

— Био сам.

— Лепо, идите председнику општине.

— Био сам.

— Е, ја не знам. Заслуге, заслуге, па дабоме да их је имао, те још каквих заслуга и све то треба казати у беседи, не треба ништа оставити; ама ја вам то не умем рећи, идите ком другом. Ето, идите окружном физикусу, он га је лечио, он треба да зна све то.

Одем окружном физикусу и затечем га у авлији, баш узео виљушку, буши њоме краставце и слаже их у ћуп за туршију.

— Ви сте, господине докторе, лечили покојног Стојића, којег, као што вам је познато, жали цела варош — почех ја седајући на столицу, у авлији.

— Јесам, господине, али шта могу ја; наредио сам му да једе само лака јела а он се најео јуче пасуља, појео је три тањира. Молим вас лепо, ви сте рецимо здрав човек, изволите, дакле, пождерати три тањира пасуља, па ћете липсати као марвинче. Па онда: окружни физикус, окружни физикус... а шта ту помаже окружни физикус, кад самртник пождере три тањира пасуља!

— Бог да му прости души! — наставих ја врло танутим гласом. — То што је појео три тањира пасуља, то му је и овога и онога света.

— Право кажете! — додаде физикус утешно и спусти последњи краставац у ћуп, који је већ био до вршка пун.

Пошто смо направили тако леп увод, ја му саопштим ради чега сам дошао к њему. Доктор стаде да добује прстима по колену, па затим завуче мали прст у уста и узме да чачка један зуб.

— Покојни Стојић је, господине мој, био заслужан човек — поче он једва једанпут и ја одмах извадих хартију и писаљку.

— Он је био врло богат и врло поштован — настави доктор.

— То имам већ забележено, али о заслугама...

— О заслугама, господине мој... о заслугама... ја вам то не умем казати, и најпосле, кад је овде директор гимназије, човек најпозванији, да вам то јасно и разговетно каже, ја не знам зашто сте ви управо и дошли мени. Ја вам то не умем казати.

Дигнем се дакле директору гимназије. Затечем и њега у авлији, ради гимнастику. Успео се чак горе уз дирек па на оној висини некако превија тело и лево и десно и, Боже ме прости, учини ми се као да се и кези. Пошто сам га почекао тако пет до шест минута, он сиђе доле сав ознојен и раскопча прслук, кошуљу и прво дугме од панталона, па затим седе и понуди мене.

— Радите ли ви гимнастику, драги господине? — поче он.

— Не, господине директоре, али сам рад да говорим надгробно слово.

— А, покојном Стојићу; заиста, имате право. То је редак човек, наша варош губи једног заслужног човека.

— Ја сам баш и дошао до вас да ме упознате са тим заслугама, како би их поменуо и изнео све у беседи.

— Мислио сам и сам да говорим једно слово — настави директор и поче да брише марамом зној око врата — али... добро је кад ћете ме ви заменили.

— Молим, дакле, реците ми све што би ви у том слову казали — и извадих хартију и писаљку.

— Стојић је био врло богат човек...

— Да, то већ имам записано, али заслуге?

— Е, мој драги, што се тиче заслуга ја сам и сам мислио да се обратим окружном инжењеру, који се много бави тим јавним пословима. Најбоље је да и ви отидете њему. Ох, тај ће вам сваку ситницу знати.

Одох окружном инжењеру...

* * *

Звоне сва четири звона. Спушта се озго, главном чаршијом, огромна пратња. Начелство, општина са одбором, свештенство, гимназија и основне школе, еснафи, венци, рипиде, затворени дућани.

Ено га већ спровод код цркве а ја још нисам готов са прибирањем материјала за беседу. Директор гимназије послао ме је окружном инжењеру; инжењер директору банке; директор банке председнику читаонице; председник читаонице председнику једног добротворног друштва; председник добротворног друштва председнику певачког друштва; председник певачког друштва старешини трговачког еснафа, а овај даље и све даље и даље, а на мојој хартији, коју сам понео да испуним белешкама о заслугама покојног Јосифа Стојића, остала је увек усамљена она прва белешка:

„Покојни Стојић био је врло богат човек.“

ДОБРОТВОР.

У нашој вароши умро је најбогатији човек, Јосиф Стојић, и то име је све дубоко тронуло.

Ретко ће се родити човек као што је покојни Јосиф Стојић. Походио је цркву редовно; био је одборник у општини; био је тутор црквени и био је члан надзорног одбора Заложне Банке. Но иначе био је то необично племенит човек; тако је једне године, када је стегла необично љута зима, дао двадесет динара за куповину дрва сиротињи; једноме општинском служитељу поклонио је своје старе панталоне, а једној незбринutoј удовици са шесторо деце подарио је три киле кромпира. Он никога није увредио, никога попреко погледао, а ако је кога и тужио суду за дуг, он се лично није у то мешао већ је такве ствари обично предавао адвокатима.

Колико је Јосиф Стојић био велики грађанин наше вароши, колико достојан трајне успомене и колико племенит најбоље показује и распоред имања који је он учинио пред саму смрт. Оставио је и жени својој колико треба и браћи и братићима и сестри и сестрићима, па чак и једном даљном рођаку, сиромашу, оставио је два дуката, колико да и њега не заборави. Ето онако велико имање какво је имао Јосиф Стојић, па како мудро распоређено, тако да се овом приликом потврдило оно: да Бог зна коме даје.

Лепо смо га и сахранили, онако како и приличи тако ретком човеку. Његова нас је удовица, после погребa, лепо почастила за душу покојникову,

онако како и приличи једној тако реткој удовици; али нас све то није умирило ни утешило.

Г. Јаков Јанковић, срески писар (који је, узгред буди речено, остао покојнику 70 динара дужан) једнако је и одлучно тврдио и понављао ову реченицу:

— Ми се покојнику нисмо довољно одужили.

А господин Риста, бивши жандармериски потпоручник, сада општински писар, додао је на то:

— Да је којом срећом покојник умро у каквој другој држави, не би чекали ни да се охлади а подигли би му споменик.

Поводом оваквих мишљења, забринусмо се сви и узесмо да смишљамо: на који би се начин могло овековечити име тако ретког човека као што је покојни Јосиф Стојић.

Нисмо се могли решити да му дижемо споменик. Прво, што би то било скупо, а друго, што нисмо смели никоме да поверимо скупљање добровољних прилога. Одустали смо и од предлога, који се био јавио, да једну улицу назовемо његовим именом, јер се та врста споменика никако није могла да одржи у нашој вароши. Имали смо ми и улицу Цара Душана и улицу Краљевића Марка и још како лепо исписану плехану таблу на почетку улице. Али већ после неколико дана нестало би табле да се након два и три месеца појави на каквом дућанчићу премазана и исписана другаче. Тако, на пример, свако живи зна да је некадашња „Улица Цара Душана“ данашња „Бакалска радња код Лојане Свеће“; тако исто Цар Лазар је данас „Шаран“, а Краљевић Марко „Камила“. Кад грађанство није више презало да префарба и имена данашње владајуће династије, онда је општина дигла руке од крштавања улица и тако је та врста споменика савсим изумрла код нас.

Према свему томе врло је тешко било решити на који би се начин могли одужити сени тако ретког човека као што је био покојни Јосиф Стојић. Било је, додуше, неколико предлога, међу којима

их је било и врло добрих, али их нисмо могли извести. Тако, на пример, Поп Пера је предлагао да покојникова удовица купи једно огромно звоно цркви, које би се звоно звало „Јосиф Стојић“, те кад год би zazвонило свако би морао рећи: „То звони Јосиф Стојић“ и на тај би се начин покојникова слава проносила на вјеки вјеков. И тај би предлог могао бити прихваћен да га је само хтела и удовица усвојити, али она то није хтела, или с тога што би то звоно било врло скупо, или с тога можда што није желела да јој покојник и после смрти звони.

Тако исто Таса кафеџија предлагао је да грађанство приреди покојнику један банкет па је утврдио чак и јеловник за тај банкет, који би се, разуме се, у његовој гостиони приредио. Али се на тај предлог приговорило да је незгодно приређивати банкет мртвом човеку, у толико пре што покојник не би могао ни на здравице одговарати.

И док смо ми тако размишљали шта ћемо и како ћемо, дотле нас г. Риста, пређе жандармериски потпоручник а сада општински писар, претече све мудрошћу.

Господин Риста је, као бивши потпоручник, секретар пододбора „Стрељачке Дружине“. То друштво постоји код нас већ неколико година и од инвентара има једнога председника, једнога секретара и две пушке. Нема стрелишта, нема чланова, нема метака за пушке, нема ни вежби, али ипак зато свакој светковини у Србији то друштво ревносно шаље депеше: „Ми врли стрелци, који вежбамо своје око да би га ставили у службу отаџбини и т. д.“

У таквоме друштву дакле лако је било г. Ристи продрети са предлогом и имати већину за исти. На првој седници тога друштва која је одржана на улици, где су се случајно срили он и председник, изнесе г. Риста предлог: да „Стрељачка Дружина“ упише покојнога Јосифа Стојића за члана добротвора „Женскога Друштва“, са прилогом од педесет

сет динара и одмах написа писмо пододбору „Женскога Друштва“ са оним свечаним почетком из депеша: „Ми врли стрелци, који вежбамо своје око да би га ставили у службу отаџбини и т. д.“. Али, како дружина није имала одакле да да тих педесет динара, то г. Риста отвори општинску касу и одатле узе један депозит, пет банака у једној модрој коверти.

Наше „Женско Друштво“ је такође једна старија установа. Оно за време рата чешља тифтик, а за време мира чланице се оговарају међу собом. Председница има тепелук од бисера, потпредседница је удовица, а секретарица је учитељица која има необично леп рукопис, јер је у млађим годинама исписала руку, због чега није ни свршила пети разред Више Женске Школе. То „Женско Друштво“ приређује сваке године по једну одлично посећену забаву и приходом од девет таквих забава купило је једну шиваћу машину на којој су бесплатно сашивени општински барјаци поводом светковине Краљевога миропомазања и на којој сад председница, потпредседница и секретарка шију себи бели веш. То је друштво урадило и многе друге корисне ствари, што се све налази лепим рукописом исписано у протоколима седница, које ће протоколе потомство у своје време читати.

То „Женско Друштво“, дакле, добије оно писмо са почетком: „Ми врли стрелци...“ и са пет банака прилога у једној модрој коверти.

Одмах се сазове седница да прими новац. Председница метне тепелук на главу, секретарица распусти школу и пресавије табак за писање протокола и — седница отпоче. Председница објави акт „Стрељачке Дружине“ и одмах изложи одбору своје мишљење да би и „Женско Друштво“ требало на неки начин да се одужи сени великога покојника те предложи да друштво, са 50 динара прилога, упише покојника за члана добротвора „Певачког Друштва“.

Састави се протокол и потписа: написа се писмо

„Певачком Друштву“ и то се писмо одмах испосла са пет банака у оној засебној, модрој коверти.

Ми се поносимо својим певачким друштвом које је, у истини, једини представник културнога живота у нашој вароши. Оно, истина, у последње време, нема тенора а нема ни хоровођу, али ипак зато оно сваке недеље пева у цркви у три гласа. И то друштво приређује сваке године по једну врло успелу забаву и то са извесном и упорном конзеквенцијом која и доликује једном тако културном друштву. Већ тринаест година оно не мења програм тих забава, тако да штампани програми који претеку од прошле забаве увек корисно служе и за идућу. То има своју добру страну и у томе, што је већ сва публика научила песме на памет, чиме друштво постизава и другу тачку својих правила: ширење музичке вештине у народу.

То друштво, дакле, чим прими писмо са пет банака у модрој коверти, сазва седницу и са благодарношћу уписа покојнога Јосифа Стојића у редове својих добротвора. Али, један од других тенора изнесе предлог да би и „Певачко Друштво“ требало на неки начин да се одужи сени великога покојника Јосифа Стојића, а тај предлог прихватише и баритони и басови. Тако би донета одлука да „Певачко Друштво“, са прилогом од 50 динара, упише покојника за члана добротвора „Свештеничког Удружења“ и још истога дана оде писмо са пет банака у засебној модрој коверти.

„Свештеничко Удружење“ код нас је најновија установа. Она, као таква, радо прима прилоге и, кадгод ко што приложи „у свима отачаственим црквама узносе се топле молитве Богу за здравље и дуг живот приложника“. Таквом дакле друштву и приличи дати прилог.

Али и „Свештеничко Удружење“ има својих обавеза према покојном Јосифу Стојићу, јер је он редовно походио цркву, а био је и тутор две године. Па зар то друштво да не учини оно што су толика друга?

Одмах на седници, на којој је прочитан акт „Певачког Друштва“, реши „Свештеничко Удружење“ да упише покојног Јосифа Стојића за члана „Стрељачког Друштва“. Напише се акт, а уз акт се пошаље и пет банака прилога у оној истој модрој коверти.

*

Г. Риста, секретар „Стрељачког Друштва“, прими прилог, позна ону исту модру коверту у којој је он први пут спаковао банке и пакосно се насмеја својој лепој идеји, а затим оде у општину, отвори касу и остави депозит на своје место.

На тај је начин покојни Јосиф Стојић постао члан добротвор многих и многих удружења и у новинама се низала захвалност за захвалношћу, од којих је једна почињала са: „Ми врли стрелци који вежбамо своје око да би га ставили у службу отаџбини и т. д.“, а друга се свршава са: „у свима ће се отачаственим црквама узносити топле молитве Богу за здравље и дуг живот приложника“.

ТРИНАЕСТИ.

Одузели му и звонце! Кажу да је г. капетана наљутило што Петроније Јевремовић сваки час звони. Г. капетан је том приликом рекао још и ово; „Ама, мој господине, кад он као практикант има звонце, онда ја као капетан треба да имам читаву звонару на столу!“

Петроније је рђаво разумео г. капетана. Он је мислио кад су му одузели звонце, да је оно потребно коме старијем, а кад је што потребно коме старијем он се онда увуче у се као корњача и ућути се у том положају под кором своје понизности. Мислио је: уштедиће од своје плате, па ће сам себи купити звонце. Али — г. капетан му је забранио „у начелу“ да звони, казао му је: „Ви можете, ако хоћете, купити и клепетушу, али носите па звоните код своје куће; у канцеларији могу само капетан и писар звонити!“

*

А некад је, болан, Петроније Јевремовић звонио у сва звона. Било је то доба, кад је он могао да затресе главом, па да му се замрси коса. Носио је он тада и раздељак на глави и тесне ципеле, које су раскалашно шкрипале, па шарену кошуљу са лепршавом машлијом, па огледалце у џепу. Био је, ваљда, и коловођа на игранкама и члан певачке дружине, и фотографирао се у разним позама и носио ружицу у рупи од капута, и изјављивао љубав овамо и онамо. Та био је и он млад; извесно

је све то чинио, али од свега тога данас остале су му, ваљда, само лепе успомене у души и огромни жуљеви на ногама.

Сасвим је то други човек данашњи Петроније Јевремовић. То је Петроније Јевремовић, вечити практикант, са подстриженим брковима, са ципелама без икакве форме, са капутом боје црвено-жутог багремовог листа, са глатком ћелом на глави, коју он брижљиво покрива са оно мало косице што му на потиљку заостало. Томе Петронију Јевремовићу одузео је капетан звонце.

Али, није то само звонце; звонце је, може се рећи, ситна ствар; него се ни иначе г. капетан није понашао према њему као према дугогодишњем чиновнику: другим практикантима је, на пример, слободно и да пуше у канцеларији; Петронију то није слободно, јер, каже се, има обичај да пљуцка кад пуши и направи читаво језеро око себе. Једанпут је један практикант певао гласно у канцеларији, па некако му се прошло, а Петроније само што је хтео онако са „густом“ да кине, потегло, па запевао оно дугачко пензионерско „а!...“ које тако хармонично наставља кијање, а — капетан из друге собе, шта је радио? — Прекинуо га на три четвртине ноте и истерао га из канцеларије, с додатком „да у будуће увек кад му се кија изиђе на сокак.“

— Разумете ли? — додао је уз то још строго капетан.

— Разумем! одговорио је Петроније.

Па није то само од капетана. И друге је беде Петроније трпељиво сносио и гутао. У среској канцеларији у којој је он радио било је још два практиканта, који према Петронију и не заслужују такво име, већ би се просто могли назвати „гризоперићи“. Један је бивши глумац из неког путничког позоришта, а други деградирани каплар из сталног кадра. Па што су се они попели Петронију на врат својим будалаштинама, није се већ могло сносити. Они су се Петронију просто у брк смејали и чинили му све могуће пакости. Наместе му

на столицу иглу и Петроније Јевремовић, сасвим невин, седне на иглу па тако животињски дрекне, да се сви пандури окупе, или му сакрију акта, или му, као бајаги случајно, поспу мастилом што је грдном муком исписао; или му тако некако удесе фасцикулу на врх рафа а над његовом главом, па кад се Петроније само мало наслони на раф а фасцикула се преврне и груне као вола о земљу. Једанпут су га нагавравили кад је као човек мало заспао после ручка, па га пустили да такав саслушава једну младу удовицу; а једанпут, као бајаги нехотично, закључали на подне канцеларију и однели собом кључ, а Петроније остао унутра без ручка.

Али је све то Петроније кадар био трпељиво да сноси; на све то он је само слегао раменима, па се који пут чак и сам смејао, само га је нешто стално гризло и мучило: имао је двадесет и једну годину практикантске беспорочне службе, и никако, никако није могао указ да добије. А једна једина жеља на свету била му је та: да добије указ, па да поносно прошета кроз чаршију, да се поздрави лево: „Како си, газда Мијалко, шта радиш?“, да се поздрави десно: „Добројтро, газда Трифуне, како, како?“ А и газда Мијалко и газда Трифун и сви остали да одговоре: „Хвала Богу, господин Петроније, ето, како ви? Честитамо, честитамо!“

Ето, толико је само желео Петроније Јевремовић, па из чаршије да оде кући и да — умре. Сасвим не жали да умре. Па ипак ту жељу узалуд је желео.

* * *

А ево како се може објаснити таква судбина Петронија Јевремовића:

Петроније Јевремовић био је најпре тринаесто дете своје мајке. Оно није увек срећа бити ни прво дете, али тринаесто заиста значи бити сувишно. Проклињала га је мајка па, иако су друга деца изумрла, никад га нису волели у кући. Од тога доба он се увек осећао невољен од људи и од суд-

бине, једном речи он је увек био тринаести и у животу.

Оде у школу, на пример. Учитељ уписује на А, Б, В, Г па тек Петроније тринаести у списку. И онда већ зна се како је прошао кроз школу. Ако је ларма и галама, учитељ се накостреши, па мерка: кога, кога, и хајд' Петронија дугачким лењиром, па све по ушима и по прстима. „Петроније, голанферу један, тебе ћу ја у кацу, па ћеш омекшати као туршија!“ А Петроније заврне очима, засузи и задршће му доња вилица, и осећа да га нешто по телу гризе као да је већ у туршији.

Хајд' ништа то, него дође испит. Петронија прозову тринаестог.

— Петроније, душо — увија учитељ пред кметовима и таторима — кажи ти мени где лежи Ваљево?

Петроније се зграние:

— Ваљево... Ваљево... Ваљево...

— Дакле, где се налази Ваљево?

— Ваљево... лево... Ваљево се... налази на мапи.

— Петроније, преисподње магаре! Петроније, смрдљива уштво! почне учитељ, заборавивши да су ту кметови и татори — шта мапа, шта Ваљево; каква мапа, какво Ваљево, штене једно! Говори што те питам. Говори, говори, говори, кад ти кажем!...

А Петроније гута плувачку и жалостивно блене у таваницу и дубоко се загледа у једну мушицу.

И тако дете пропаде. А то не што није учио, Боже сачувај, већ учио је дете, учио, али бадава. Не да се тринаестом ђаку, па не знам како да је научио.

Изије из школе, оде на занат. И добро почело дете, таман ухватило свој пут за живот, али газда га истера. Истера га; вели да је глуп, не зна да дочека муштерију, не зна да испрати, не уме кусур да израчуна, не уме ништа. Лепо, хајде код другог газде. Седи тамо, седи неко време, па га и овај истера. Хајд код трећег, четвртог, петог и тако све даље. Један га истера што је глуп, други што

није за посао, трећи што не зна ништа, и тако за пет година промени тринаест газда, а тринаести га лепо измеси, испребија, па онда тек истера. Најпосле га нико у вароши није хтео више да прими.

Његова једна сестра од тетке била је удата за пандура у среској канцеларији, а та се сестра познаје са персоналом канцелариским, и кад јој оде муж у срез каже она млађем писару, овај старијем писару, старији писар капетану, и тако се једва некако удеси, те Петронија приме за бесплат-ног преписивача.

Тако је ушао у ту службу, у којој је још и данас, и у којој већ двадесет и једну годину очекује указ.

А једанпут је помишљао и да се жени, али га ђаво не упути ни на коју другу него на најбољу девојку у вароши. Девојка из добре куће, носи двеста дуката, тепелук од бисера, шест ћилима, четири тепсије и бунду. Просили је многи, па неће, а Петроније као вели сам у себи: „Шта ће боље. Ја сам чиновник, нисам да кажеш глуп, па се нећу помаћи с овога места, него данас сутра, ако Бог да само, бићу и нешто више, па ћу лепо миц по миц, само разуме се полако а сигурно, да дођем и до веће плате. Дакле, шта ће боље?!“ Па је већ замишљао и свој живот кад буде имао већу плату и кад буде жењен. Са 200 дуката узме кућу, лепу малу кућу „али да има башту.“ Па како ће он лепо да уреди ту кућицу, све да буде чисто и свака игла да се зна где је усред дана као и усред ноћи. Па не само што ће кућицу да уреди, него и сам живот. Дође, на пример, недеља, нема канцеларије, он се пробуди рано ујутру и шета по соби, све по самим ћилимовима, нигде нема нога на го патос да му стане; прође кроз ходник и поносно погледа у четири тепсије које као злато чисте и изрибане висе на дувару; оде код берберина, обрије се, подстриже бркове, па оде у цркву и стане с десне стране, тамо где чиновници стоје. Сврши се служба, он узме две нафоре: једну за себе, једну да понесе

жени. Дође кући и она га чека на капији. Попију заједно кафу, па се она онда обуче, метне тепелук и бунду и пођу да праве визиту г. капетану. Уз пут ко их сретне сваки: „Добар дан желим! Добар дан! Како сте, кад ћете ви, г. Петроније, код нас мало са госпођом?“ — „Па доћићемо који дан. Мислили смо баш данас, али, знате, госпођа капетаница се љути ако јој не одемо чешће. Доћићемо, доћићемо!“ — „Молимо извол'те!“

Тако је све то лепо замишљао Петроније Јевремовић и, истина, све би тако и било само да се оженио. Проводацка је са самом девојком разговарала и, ево, ово су баш девојчине речи: „Господин Петроније је красан човек и мени се он много допада. Ево, имала сам толике просиоце и ниједан ми се није допао толико колико г. Петроније, али само због нечег не могу се решити, јер се бојим рђаво бисмо живели. Знате, десило се да ми је он баш тринаести просилац, па само због тога!“

Проводацка се куне да је девојка тако казала све реч по реч, а ако лаже нек је Бог казни оном казном, која ће извесно постићи и све остале провадације на оном свету. Од тога доба није никад више ни мислио на женидбу, али је зато постојано мислио на указ.

Све је и сва чинио, и све је и сва било узалуд. И писао молбе и добијао препоруке, и молио сам и молили за њега други, па — бадава. Једанпут је била лепо дотерана ствар. Ишла из вароши депутација у Београд да моли, мислим, да се исплати срезу реквизиција. Он ишао од једног до другог и молио да „узгред“ проговоре министру и за њега. Сви су му дали реч и, истина, сви су и испунили реч. Сутра-дан изишао је Петроније далеко на друм да испрати депутацију, изишли још многи из вароши. Броји Петроније: четворо кола. У првим колима тројица, у другим четворица, у трећим тројица и у четвртим колима тројица. Сабере то све Петроније и изађе му тринаест, њих тринаест, дакле,

у депутацији. Махну Петроније зловољно главом и рече: „Аја, неће ништа учинити, ништа, ништа, ништа!“ И, истина, министар целој депутацији дао реч и опет је не испуни. Петроније остаде без указа и даље.

А једанпут је био још и даље догурао ствар. Поп му обећао да ће писати својој сестри, а сестра попова удата за једног професора, а тај професор седи у Београду кућа до куће са неком госпа-Јелком, која има сина наредника у академији, и тај син госпа-Јелкин наредник има доброг друга у академији, опет наредника, који је био ручни девер неком поштару, а тај поштар узео је за жену неку Мицу, а мајка те Мице, госпа Сара, подојила је прво дете господин-министрово и данас му још иде у кућу као у своју кућу. И тако се то некако удеси, па почне ствар од попа и дође до госпа-Саре, а госпа Сара, Бога ми, каже госпа-министарки, а госпа министарка господину министру, господин министар ствар забележи и, разуме се, — заборави. Опет седне поп, па пише сестри што је удата за професора, ова каже госпа-Јелки, госпа Јелка сину нареднику, син наредник своје другу, друг каже Мици поштаревој, Мица каже мајци госпа-Сари што је подојила прво дете господин-министрово, госпа Сара, Бога ми, ни пет ни девет него опет каже госпа-министарки, а она господину министру, и господин министар по други пут ствар забележи. И цела истина, лепо први указ кад је био метне господин министар, поред многих других, и Петронија Јевремовића. Дакле, ствар скоро готова. На конференцији министарској прошао указ, и тако је све било у реду. Донесе увече момак кући министровој лепо преписан указ, па као ујутру ће се носити на потпис, а ту за вечером и министрова тетка. Г. министар, онако уз јело, још једанпут разгледа указ, па ће, више онако уз реч, рећи:

— Сутра ће се обрадовати тринаест сиромаша. Ово је баш право било.

А тек се плесну рукама г. министрова тетка,

па онда, Бога ми, плесну се рукама и г. министрова жена:

— Зар тринаест? Немој болан, откуд баш тај број нађе? Умреће један у овој години. Метни, тако ти Бога, још једног, нека буде четрнаест, али немој да потписујеш тринаест.

Г. министар се као прво нађе у забуни, па најпре не хтеде ни да чује женске будалаштине, али жене окупиле, те хоће бити, неће бити, док није г. министар попустио.

— Ама, немам више никог да метнем.

— Па онда избриши кога нека буде дванаест.

— О, мај, хајде да вам учиним — рече г. министар; узео перо, па мери овог, мери оног, помаче једанпут перо до једног па га одмаче, помаче до другог па одмаче, па де овог ће, па де оног, па тек спусти перо и учини кврррц и написа једну дугачку линију. А кога ће него грешног Петронија Јевремовића, који је чак и у указу морао бити тринаести.

Била је дакле пропала свака нада. Годину дана г. Петроније није умео ништа ново да измисли, али после годину дана опет као сину једна нада, ули нова уздања у празно срце г. Петронијево и он се трипут прекрсти пред иконом Св. Марије са речима: „Мајко, Богородице света и века, сад или никад!“

Доћиће дакле у срез г. начелник, а то је нови г. начелник, који први пут обилази округ и чија реч много вреди код г. министра. Г. капетан већ недељу дана раније нервозан; госпођа-капетаница још нервознија. А баш није требало још недељу дана раније бити нервозан, јер је капетаница услед тога разбила три тањира и једну главу осуђенику, који је пуштен из притвора да госпођи капетаници у кујни помаже. Капетан је почео у канцеларији већ и за најобичније ствари да се баца лењирима на персонал, док је то пре тек погдекад, и то само за важније ствари чинио.

Фасцикуле су биле чисте као злато и уређене као апотекарска стакла по рафовима; пандури очи-

стили револвере; па се сјакте и капетан им већ три дана раније наредио да чисте сваки дан чизме; једном практиканту, — оном што је био глумац, наредио је такође три дана раније да се сваког дана чешља. Соба, у којој ће г. начелник спавати, украшена великим огледалом, што га је капетан позајмио од газда-Мијалка, а кревет капетаничин са јорганом, украшеним широким чипкама испод којих се провиди роза свила, а то је онај знаменити јорган, што га је капетаница као породиља имала и о коме се много по вароши говорило као о нечем особитом.

И уопште све је било тако уређено да је г. начелник, ако је само хтео, могао три дана раније доћи. Али он је дошао кад је и казао да ће доћи.

Петроније се тог дана лепо избријао и подстригао бркове, обукао црни капут и негде, на дну сандука, нашао стару помаду, намазао бркове и улепио длаку уз длаку као да их је у топљен восак умочио. Пришио је сву дугмад где их није било, извадио „флеке“ са панталона, подсекао нокте и ошишао оне длачице што му вире из ушију и прочита неке чланове из полициске уредбе, ако би се нешто, Боже га сачувај, повео разговор и о званичним стварима.

Елем, начелник као начелник, воли да се добро угости у срезу, а капетан као капетан, ужива да добро угости начелника, па тако, поред осталог позове на једну вечеру и неколико одличнијих грађана, од оних што се у новинама називају „цвет грађанства“, а позове и чиновнике своје, то јест два писара и Петронија Јевремовића као најстаријег практиканта. Мада се Петроније топио од претеране среће, био је опет тужан и снујден. Једнако га је мучила мисао: како ће вечерати са г. начелником, можда ће испустити виљушку или ће преврнути столицу; ко зна: можда ће штогод требати да проговори а он ће ћутати, или ће можда требати да ћути а он ће казати што.

Најпосле, шта Бог и добра срећа да! Петро-

није идући на вечеру свратио је у две три кафане, где је било доста света, и као неког је тражио.

— Извол'те, седи да попијемо по једну! — вели му газда Васа у првој кафани.

— Не могу, хвала, бојим се одоцнићу. Знаш, вечерас је свечана вечера код капетана... г. начелник и остали... позват сам и ја, знаш, па —

— Како је, господин Петроније? — пита га газда Мика у другој кафани.

— Молим те, опрости — одговара г. Петроније — немам кад, проговорио бих с тобом коју реч, али сам вечерас код г. капетана на вечери са г. начелником, па се бојим одоцнићу, опрости...

А овако су поседали око стола: горе начелник, до њега капетан с једне а капетаница с друге стране, с капетаничине стране „цвет грађанства“, а с капетанове стране „персонал“, тако да је Петроније био на доњем крају стола и осећао се врло задовољан, што је лампа била на сред стола, те тако није морао гледати у очи начелника.

Пазио се, држао је далеко руке и од ножа и од виљушке и само их је у највећој нужди употребљавао. Управо више је гледао у тањир но што је јео. Било је красних јела. На пример зец којег би Петроније Јевремовић могао целог да поједе, али, сиромаш, морао је рећи да не једе зечје месо само зато што се бојао; бојао се што ће, једући то јело, бити обавезан да има једнако у рукама нож и виљушку, а ако су му те ствари непрестано у рукама, он ће или нож или виљушку морати испустити. Па зар му још и то треба!

После другог јела устане један „цвет“ и на здрави у име свег осталог грађанског цвећа, здравицу у којој је било 74 речи. (Петроније је бројао реч по реч). Од те 74 речи здравица је била овако састављена: 37 речи „народ“, 6 „у име“, 8 „таквог начелника“, 4 „ми представници“, 19 „отаџбина“, 3 „живео“. Г. начелник је подуже говорио и много је више речи казао, само што Петроније није имао журажи да гледа г. начелнику у очи за време здра-

вице, па тако није могао све да разуме. Разумео је свега две речи: „народ просвећен“ и „пољопривреда“.

Затим је г. начелник постао љубазнији; док је пре разговарао само са „цветом грађанства“, сад се окрете и „персоналу“ и поче најпре најстаријег писара да пита: колико има година службе, где је пре служио и тако даље. Пређе затим на другог, на трећег писара. У Петронија већ дршће и душа и срце и ноге под столом, и руке што их држи на коленима. Сад ће доћи на њега ред. Истина, дршће, али се уједно и радује, чисто му се суза збира у оку, јер ово је прилика као ниједна до сад, ово је прилика да каже о себи све што треба јер свака реч овога начелника вреди код министра. Доста је да каже само да је двадесет и једну годину практикант. Заиста је доста, ако само у г. начелника има имало душе.

Елем начелник сврши разговор са млађим писаром, па се обрну Петронију и онако љубазно отпоче:

— А ви се зовете Петроније Јевремовић?

Петронију ударише доњи зуби о горње, нешто му пролете крај очију, зажмури најпре, па отвори очи и таман зину, али... зину и госпођа капетаница, зину и плесну се рукама, па прекиде одговор Петронијев.

— Јух! Па зар нико није приметио, па насмо тринаест за столом. Јух за Бога!! —

Сви се окренуше лево и десно и пребројаше се, и — јест тринаест за столом.

— Боже, како то нико да не примети! — наставља госпођа капетаница — Слатки господин Петроније, ви сте добар човек, нећете се љутити. Није лепо овако усред вечере, али, молим вас, ено, ми ћемо вам наместити у другој соби. Ето, ја ћу сама наместити, само, молим вас, немојте се срдити! — О молим, молим — одговори збуњено и црвен до ушију Петроније, и две крупне сузе на-

иђоше му на очи и грло му се за један час осуши као да годину дана није пио воде.

Како ли је у другој соби јео; како му је било, и шта је осећао сиромаш Петроније, који је већ тако близу цели дошао и опет морао да буде — тринаести!

Тако је, ето, све већ пропало и шта му је, дакле, још остало? Ништа више но да сачека, на пример, тринаести фебруар, те, рецимо, да на тај дан умре!

Али пре него што ће да изгуби чак и вољу на живот, он се реши на нешто, на што се иначе не би никад у животу решио. То је био последњи и одлучан корак.

— Или-или! — узвикнуо је одлучним гласом у својој соби после оне вечере код капетана и лупио је песницом о сто да је са стола пала на земљу машина за кафу, четка од ципела и глицерин сапун, којим се он недељом и празником умивао.

Он најпре покупи мирно те ствари, метну сваку на своје место, а затим седне и напише врло учтиво молбу за одсуство.

Дакле, у Београд, министру! Њему, јест, па очи у очи и казати му све: „така и така, и така и така, и така ствар!“ Нема се више како, не може се више заобилазним путевима, већ лепо министру, па или-или!

Како му је било кад је та молба добила званичну нумеру, па онда он се потписује на решењу: „примам са захвалношћу к знању одобрено ми одсуство.“ Па онда оде кући својој, да вади наново „флеке“ са панталона, да однесе кројачу црни капут да му се метне нова сомотска јака, па ово па оно.

— Казаћу — говори гласно Петроније Јевремовић у својој соби слажући ствари у мали један коферчић — казаћу: ето, господине министре, двадесет и једна година, кажите сами је ли право? За двадесет и једну годину једанпут кажњен и то петнаестодневном платом. Шта је то, није ништа!

И зашто сам кажњен? За ништа, просто за ништа! Кад сам саслушавао неког сведока, ја сам му онако узгред опсовао и оца и мајку. И то није што сам ја хтео да му опсујем и оца и мајку, него испитујем га, испитујем, па у један мах не могу више да се сетим шта имам још да га питам; ћути сведок, ћутим ја, па као велим, док овако ћутим хајд' да му кажем штогод уз реч, колико да прекинем ћутање, али капетан то узме не знам како, па, хајд' петнаестодневна плата. Као да је то мала ствар петнаестодневна плата. Али давно је то било, поменуло се, а не поврнуло се...

Заћута мало Петроније Јевремовић, узме по какву ствар коју ће метнути у куфер, разгледа је одовуд и одонуд, слаже је полако, премишља и разговара сам са собом.

— Кажу да је министар добар човек. Разуме се, како би и могао бити министар да није добар човек! Најпосле, мени је довољно ако има душу; то је главно и то је доста!

Онда се замисли, поче да броји откако је у служби да није ово нешто тринаести министар. Преброји и — није, хвала Богу!

Увуче затим конац у иглу и почне да пришива један рукав, који се прилично одвојио од капута, и да звиждуће песму: „збогом немарна душо!“ Уопште, није био још много забринут: или што је веровао да ће сад једанпут свршити оно што је толико желео, или, ваљда, што је био далеко од Београда и од министра, те га не беше јако обузео страх.

Ишао је па је казао многима збогом, као да ће на хацилук. Сви су му пожелели много среће, јер је већ цела варош знала о његовом путу, на који се он први пут у животу креће.

Ујутру се на два сата раније пробудио и чекао у авији и истрчавао на капију да сачека кола. Осећао се врло нестрпелив. Најзад стигну кола, он узме куферчић, закључа своју собу, прекрсти се и седне у кола.

Путем није ништа хтео да мисли о министру, зашто би се још уз пут распашио. Све је о другом мислио, макар о чему, на пример: о арњевима, о прабини, о газда-Мијалку, о једном диреку у авлији среске канцеларије у који је укуцано један, два, три јексера. За три је сигуран, а све му се чини да има и четврти. Ето, све је тако којешта мислио, мислио, мислио, па тек му на једанпут изађе пред очи министар и почне строго:

— Како се ви зовете?

— Ја сам слуга покоран Петроније Јевремовић.

Па бржебоље забашури ту мисао и почне тек са кочијашем разговарати:

— Па како, како, пријатељу, јеси ли жењен?

— Јесам, господине.

— Ако, ако! А имаш ли дечице, да ти их Бог поживи?

— Немам, господине, ниједно, помрла ми.

— Ако, ако... одговара г. Петроније расејано, јер баш у тај мах изађе му пред очи г. министар, и он већ више не чује шта му кочијаш одговара.

Кочијаш окрете мало зловољно главу, па удари појаче коње и пођоше брже.

— Тај ти је левак стар! — поче опет господин Петроније.

— Па... стар, господине, али тегли боље него многи млађи коњи.

— Колико му има?

— Нећеш ми веровати, биће да му има двадесет и једна година. Не знам сигурно, али толико ће ваљда бити.

— Двадесет и једна, а?... ако, ако... и тегли боље него многи млађи... тегли... дабоме да тегли. Па онда се ућута г. Петроније и поче да мисли о овом коњу: како му има двадесет и једна година и како „тегли боље него многи млађи“, па се онда много о томе замисли и одједанпут му опет изађе пред очи г. министар, онако грдан велики човек с брадом и страшан и строг, па пита:

— Како се ви зовете?

— Ја сам слуга покоран Петроније Јевремовић.

Кад већ виде Петроније Јевремовић да га овај министар неће оставити мирна да путује, он, да га избегне, тврдо закључи да прислони главу на арњеви, па да спава.

Ма колико да је Петроније Јевремовић тврдо спавао, кад се кола, доцкан у ноћ, успеше на београдску калдрму и задрмусаше се силно арњеви, он отвори очи и виде се тако близу свога министра. Та у истој су вароши већ!

Ту ноћ, у кафани, Петроније је за чудо врло слатко и врло тврдо спавао. Чак ништа није ни снивао. А сутра-дан пробудио се пре него што су се пробудили кафански момци и једва је чекао да се отворе врата. Отишао је затим код берберина, ошишао се, обријао браду, и врат, подстригао бркове, обукао црни капут са новом сомотском јаком и упутио се Теразијама у министарство. Теразијама је једнако бројао кестене и набројао је тридесет и два.

Кад је дошао до министарства, он осети како су му ноге све краће и краће, и учини му се као да га неко вуче за капут натраг, па се и окрете да види ко је то. Таман да пређе праг, а њему паде на памет да се нешто размисли који је датум данас, да није однекуд тринаести. Био је први април, хвала Богу. Дану душом, па уђе у чекаоницу.

Још кад је пошао да се брије, купио је од мало бољих цигарета и метнуо у џеп. Знао је Петроније како ваља. Понуди најпре момку, који стоји пред министровим вратима, цигару, пусти га да припали и повуче два три дима, па ће тек онда почети.

— А, овај, је ли већ дошао г. министар?

Момак прво повуче дугачак један дим, пусти га кроз ноздрве и, гледајући за димом, одговори равнодушно:

— Неће данас долазити у канцеларију!

— А, тако!

И Петронију Јевремовићу нешто лакну. Баш му је било мило што неће министар доћи данас у

канцеларију. Он понуди момку још једну цигарету и оде врло расположен.

Шетао је тог целог дана по Београду, и где год је ког човека срео под цилиндером, скинуо му је шешир. Који га зна, неко измеђ њих може бити и његов министар.

Сутра-дан је министар био у канцеларији, али је одмах отишао.

Прекосутра министар је у канцеларији, али неће примати.

Четвртог дана код министра су друга два министра и „имају неки важан разговор“ (то му је момак поверљиво казао), па се не зна да л' ће стићи да прима.

Петог дана министар је казао да ће примити само оне који имају врло важан посао, који се не може до сутра одложити.

Шестог дана Петроније Јевремовић морао је опет да обрије браду и врат, да подстриже бркове и наново да се дотера. Али тог дана опет г. министар није долазио у канцеларију.

Седмог дана била је министарска седница, па није могао г. министар никога да прими.

Осмог дана г. министар неће примати.

Деветог дана г. министар је био у канцеларији, али је одмах отишао.

Десетог дана г. министар је примао; примио је њих седморо, а затим момак рече: који су још остали да дођу сутра.

Тринаестог дана Петроније је морао опет да обрије браду и врат и да се дотера, али кад је прешао праг на министарству, сети се да је већ тринаести април. Господе Боже, умудри господина министра да данас не прима, или уопште да не дође у министарство. Или, како би било, да се Петроније врати, па сутра да дође. Јест, али је јуче предао своју карту, написао је на парчету хартије своје име и презиме, и министар је казао за оне, који су од јуче остали, да дођу данас.

Био је као утучен. Осети неку малу језу и неку

грозничу у костима, проби га зној по челу, под мишкама и под коленима. Онако збуњен, поче министровом момку да даје по три цигаре на једанпут. Па онда седе на једну клупу и загледа се у оног момка, како сваки час улази код министра, улази и излази, гледа га и завиди му.

— Боже, овај момак, — мисли се у себи — дабоме, он је момак као и сваки други момак, али тек, он... тако рећи... — па не доврши мисао.

После гледа на чивилук, на којем висе министров капут, постављен свилом. Гледа, гледа, и ту се дубоко замисли.

Сасвим леп капут... И, ето како му је близу његов капут... Биће средњи човек, судећи по капуту... Зими, мора бити, носи дебљи капут!...

Тако све размишља, а међутим једнако броји како један по један улазе код министра. Већ је седми ушао, а њега још не зове. Може бити неће га ни примити. Али би сад волео, да га не прими, или бар да каже, да дође сутра, четрнаестог априла.

Седми изишао сасвим весео. Уђе и осми.

Девета је ушла једна жена, али се мало бавила. Ушао је затим и десети, који се врло дуго бавио, и изишао је сав црвен и озловољен. Једанаести се мало бавио, али изиђе врло задовољан, па даде чак и момку неки бакшиш.

— Благо њему — мисли Петроније — да ли нешто ја имам ситних пара, ако устреба да дам штогод овом момку? — И поче се пипати по џеповима.

Уђе и дванаести, а Петронију нешто паде на памет да броји, колико ће он тамо да се бави. Броји, један, два, три, четири и доброја до 146 али у једанпут пресече — паде му на памет, да је тај, што је сад унутра, дванаести и да ће онај, који ће доћи на ред, бити тринаести.

То га порази и поче, не зна ни сам зашто, да чита у себи: „Оче наш, иже јеси на небеси...“ и таман да дође на „хљеб наш насушни“... а дванаести изиђе и момак викну с врата;

— Петроније Јевремовић!

Петроније се загрцну код „хљеб наш“... па се онда само за један секунд двапут озноји и осуши; па се поче да окреће где ће да остави штап, и кад му нађе место, он се узврда и не зна шта ће са шеширом. А момак још једанпут викну:

— Петроније Јевремовић!

Он се и по трећи пут озноји и осуши и пође несигурним корацима ка вратима, и таман да пређе праг миистрове собе, а њему паде на памет нај-несрећнија мисао на свету: „да ми није гдегод дугме откопчано?“ Та га мисао још више увуче у неку грдну рупу, у коју је јасно осећао како стрмоглавце пада. Кад је већ био у министровој соби, он се управо осећао као да је на дну те рупе.

Иако је био у соби, он у ствари није видео министра. Једну је руку држао на грудима, а другом се свуд редом пипао да види: је ли му које дугме откопчано.

Око њега је тама нека, виде се само два велика, грдна велика прозора. У једанпут се из те таме чу неки глас:

— Шта ви хоћете?

Али Петроније није могао јасно да осети, одакле је дошао тај глас. Прва реч „шта“ учини му се као да је пред њим речена; ону другу реч „ви“ учини му се као да је с лева чуо, а трећу реч „тражите“ с десна.

Он не одговори ништа.

— Јесте ли ви Петроније Јевремовић? — рече опет онај глас, али сад му се учини као одозго, с тавана.

Петроније за један час зажмури и изговори у памети: „Но избави нас од лукаваго,“ па онда прогута своју плувачку, што му се била набрала у устима и најзад зину:

— Ја сам слуга покоран Петроније Јевремовић.

— Па шта хоћете ви? — опет онај глас, али сад као одоздо.

— Двадесет и једна година... беспрекорне

службе... има један коњ, што ме је возио, толико исто... ја препокорно молим... ја, господине министре, и... препокорно молим... ја, господине министре...

— Добро — рече онај глас, али сад већ пред њим, — ако имате шта ви поднесите писмену молбу своме старешини, а немојте долазити министру за то. Идите на своју дужност!

Како је изишао, како је отишао до кафане, како је легао, ништа не зна. Тек кад се после четири сата лежања пробудио, видео је прво да штап није донео собом, већ га је заборавио у министарству, и друго, да је онако са црним хаљинама и с ципелама заједно спавао у кревету, покривен јорганом преко главе, више него четири сата.

* * *

Петроније Јевремовић вратио се на своју дужност болестан, био је озбиљно болестан. Ја знам, да вас читаоце не занима толико то питање, да ли је он уопште умро, но, ако је већ умро, кога је то датума дотичног месеца било. Али он није умро; напротив, он је оздравио и теглио је још дуго и дуго. У томе и јесте његова зла судбина, што неће још задуго умрети.

К Л А С А.

То се десило онда кад смо сви ми били мали: у оно срећно доба кад нам железница не беше просекла њиве и џепове; кад су начелници били оцеви свога народа; кад су адвокати мирили завађене да не би дошло до суда, а свештеници имали зато дубок џеп, да би могли бедне да подрже и исхране.

Тешко је било онда чиновнику решити се на пут до Београда; то је био голем пут, два и три дана под арњевима по дугим и недогледним друмовима; па се човек истроши, оде му двомесечна па и тромесечна плата. Тада, ако си хтео у Београд, а ти се још од почетка године решиш па кажеш својој жени и пријатељима: „Е, ове ћу године, ако Бог да, у Београд.“ И тада одвајаш сваког месеца по пет дуката на ту потребу, а на четири месеца раније тражиш одсуство.

И то онда цела варош зна; кад прођеш кроз чаршију а оно те свак запита: „Је ли истина да мислите ове године у Београд?“ — „Кад мислите?“ и тако даље. Па онда, долазе за читав месец дана разне посете оних који имају рода у Београду: једни доносе аманете, други писма, трећи шаљу поздраве. А кад пођеш, онда изиђу познаници и пријатељи далеко ван вароши, на друм, и испраћају те.

Тако је то било некад.

* * *

Тада, кад је то тако било, рече једног дана г. Стојан, начелник, својој жени, госпођи Перси.

— Е, ове ћу године, ако Бог да, на одсуство у Београд.

Те речи г. Стојанове одмах тога дана прођоше у комшилук, па одатле у другу малу а сутрадан и у чаршију. И онда у чаршији когод је свратио у овај или онај дућан да крај тезге свога пријатеља попије кафу и поразговара реч-две, почињао је разговор са:

— Чу ли шта се говори?... Г. Стојан мисли ове године у Београд.

Па и у начелству само тај се разговор водио. Г. начелник дошао у канцеларију, подсекао нокте, очистио муштиклу, савио цигару, наручио кафу и решава се, да ли да почне да ради или да не почне још, а господин помоћник улази полако и назива добро јутро.

— Добро јутро, господин Лазо.

— Како, господине начелниче, како? Ама је ли истина? — пита љубазно помоћник.

— Шта, господин Лазо?

— Па то, да мислите ове године у Београд?

— Па... отеже г. начелник ...мислим г. Лазо. Нисам био ево већ седма година. Немам никаква посла, али хоћу да одем мало, да се видим са господином министром; имам и нешто фамилије, па и да купим што за кућу...

— Ако, ако, и треба г. начелниче.

Оде затим помоћник у своју канцеларију, седне и понови исти посао који је господин начелник већ извршио, то јест подсече нокте, очисти муштиклу, савије цигару и наручи кафу, и — таман да приступи послу (умочио је већ и перо) а секретар улази полако у канцеларију.

— Добар дан, господин помоћниче.

— О, добар дан, господин-Симо.

— Ама, је ли истина, господин-помоћниче, да господин начелник мисли ове године у Београд? — пита љубопитљиво секретар.

— Да, да — одговара важно г. помоћник —

да, мораће да иде; говорио ми је о томе, мораће да иде.

— Па и треба, заиста треба! — додаје секретар и врати се у своју канцеларију те понови онај исти посао који су већ извршили и начелник и помоћник, и таман сркне први гутљај кафе, наиђе писар и носи бајаги акта под мишком.

— Шта је, господине Перо, каква су то акта? — пита секретар.

— Та није ништа хитно; — вели г. Пера — може и да остане, могу ја и после доћи.

— Па добро, добро... онда донесите доцније.

— А, овај... ако дозволите... је ли истина да господин начелник мисли ове године у Београд?

— Јесте, господине Перо, мало час ми баш каже господин помоћник, ићиће, ићиће.

Писар се повуче заједно са актима у своју канцеларију, седне за сто и замисли се, толико се замисли да му цигара догоре до прстију. А кад се трже од тога, он спази да код врата, у његовој соби, стоји практикант Срета. Није га чак ни чуо кад је отворио врата и ушао.

— Шта је, господине Срето?

— Ништа, молим, дошао сам ако има што за рад?

— Па... биће, биће, зваћу вас ја већ.

— Лепо, — одговори Срета и полази натраг, отвори врата, окорачи праг па застане код отворених врата.

— Шта је? — пита писар. — Имате ли још што да ми кажете?

— Па, ако је слободно?

— Кажите, да чујем.

Срета се враћа, затвори врата и прилази писаревом столу.

— Говори се да господин начелник мисли ове године у Београд.

— Па?

— Па хтео сам да питам, је ли то истина?

— Истина је, господине Срето!

— Хвала вам, велика вам хвала; извините што сам био толико слободан.

Па и Срета се повлачи у своју канцеларију обавештен, а не треба ни причати да је он затим обавестио пандуре.

* * *

А господин Срета практикант, то вече, кувајући у чезвици сам себи кафу, овако је размишљао у својој соби:

— Боже мој, ето господин начелник иде у Београд и тамо ће разговарати са господином министром; извесно ће разговарати... Како је срећан, има пара а добио осуство, па онда и познаје се са господином министром... Благо њему. Кад би, Боже, хтео и за мене да проговори реч две. Е, кад би он хтео...

И ту му преври чезвица те поче да дува и да меша брзо а затим је скиде с ватре, нали хладном водом и покри је капком да слегне кафа, а он наслони главу на руке те настави да размишља.

— Тринаест година сам већ практикант. Никад нисам био кажњен; баш би право било да аванзујем; зар нисам бољи него многи и многи?! Зар нисам толико пута и похваљен; зар ми господин начелник није једанпут пред свима рекао да сам највреднији чиновник?!...

И тако господин Срета размишља, размишља док се не сети кафе која се већ у велико охладила, те је наново пристави уз ватру.

* * *

А сутра-дан господин Срета узме акта која је јуче преписао и унесе их писару на сравњење. Сравњивало се, читало се, поправљало се, радило се и најзад свршило се. А кад се свршило, поче Срета реченицу, коју је још синоћ уз кување кафе спремио.

— Хтео сам да вас питам нешто, господине Перо.

Писар се устури па га погледа испод очију.

— Шта је?

— Па, кажите ми, молим вас искрено: јесте ли задовољни са мном; служим ли поштено и ревносно?

— Ја сам задовољан, господине Срето.

— Е, па лепо, је ли право да ја овако целог свог живота останем практикант?!

— Па није право, е али... знате како је... судбина.

— Није то судбина, него прилика. Кад се нађе само прилика. А мислим да боље прилике но што је садања неће никад бити.

— Каква садања прилика?

— Па, ето, господин начелник путује у Београд; он ће тамо разговарати са господином министром, јел'те?

— Јесте, разговараће.

— Е видите, кад бисте ви хтели да ми учините...

— Ја, шта бих ја могао да вам учиним?! — пита писар изненађено.

— Могли би, много би могли, само кад бисте хтели. Проговорите за мене господину секретару реч две.

Писар се замисли мало, па онда весело климну главом.

— Хоћу, господине Срето, хоћу да проговорим. Право је да аванзујете, сасвим је право. И проговорићу још колико овог часа; да знате да ћу се својски заузети.

Срета благодарно стиште руку писару, а овај се диже те право секретару.

Срета се задовољно и пун наде врати у своју канцеларију, а писар оде секретару.

— Имао бих нешто да вас замолим, господине секретару!

— Молим, шта сте ради?

— Па, једна ствар у којој бисте ми ви могли помоћи ако хоћете?

— Молим, зашто не, ако је само могуће.

— Видите, — наставља писар — господин на-

челник иде сад у Београд, он ће се тамо састајати и са господином министром, па том приликом, нема сумње, реферисаће му и о своме чиновништву.

— Извесно, извесно, — додаје секретар.

— Па... видите, ви бисте могли да проговорите за мене, ја већ шест година нисам аванзовао а... ја мислим да заслужујем, нисам ничим показао да не заслужујем.

— О, ничим, — додаје брзо секретар — што се тога тиче одиста сте се добро сетили, одиста је ово добра прилика, овај пут г. начелников. Видите, ја се не бих ни сетио. Само... ја то не могу да говорим г. начелнику.

— Не, не морате њему, проговорите ви само г. помоћнику.

— Њему, да, њему бих могао.

— Па молим вас, учините.

— Да, хоћу, — и ту секретар пружи руку писару и снажно му је стиште. — Ево, имам баш нека акта за потпис; овај час идем помоћнику и, верујте, одмах ћу му говорити, — и секретар се диже са актима.

— О, ја вам од свег срца благодарим.

И писар, задовољно смешећи се, повуче се у своју канцеларију, а секретар са актима оде помоћнику.

— Има ли што за потпис? — пита помоћник, а, видиш, мрзи га да узме перо.

— Та има једно две три ствари; могу и остати, нису хитне.

— Па нек остане кад и све остало дође са преписа.

— Да, тада ћу донети, али... хтео бих нешто да вас замолим. Једна ствар коју ви можете учинити само ако хоћете.

— А шта би то било? — пита љубопитљиво г. помоћник.

— Па, кад бисте хтели да проговорите г. начелнику за мене; он сад иде у Београд па би могао

тамо да проговори г. министру. Ви увиђате и сами да бих ја већ требало да аванзујем за помоћника.

— Та... поче помоћник.

— Молим да се разумемо, — додаје хитно секретар — не мислим ја да будем помоћник овде, на вашем месту, Боже сачувај. Могу ја ићи и у сваки други округ, зашто не, округ је округ.

— Па, право велите, — настави помоћник пошто му се разведри чело — одиста требало би да ви аванзујете, ви сте способан и спреман и вредан чиновник. Хоћу, хоћу, господине, хоћу од свег срца да говорим г. начелнику. А што и да не учини; иде у Београд те иде, говориће са господином министром те говорити, па зашто не би проговорио и за вас. А ви то заслужујете, заслужујете да се човек заузме за вас.

— О, хвала вам, велика вам хвала за тако добро мишљење. Ја ћу вам бити врло благодаран и управо сматраћу вас за свога добротвора.

— Молим, молим, господине Симо, ви сте то заслужили.

И диже се помоћник те у начелника.

— Одите, одите. Седите, господине Лазо; седите да проговоримо реч две — вели начелник.

— Ама ја баш зато и дођох, имао бих баш са вама онако пријатељски да проговорим и, управо, да вас замолим.

— Е? А шта то господине Лазо?

— Па, велим... како да кажем, знате сад ми нешто паде на памет; видите, ви идете у Београд и бићете тамо са господином министром па, велим... могли бисте му проговорити за мене. Ја мислим да је и право и Богу драго да и ја један пут добијем округ. Не могу овако целог века помоћник; знате и сами, ово је већ једанаеста година а, мислим, нисте ни ви дуже чекали...

— Нисам; — одговори равнодушно г. начелник — био сам само седам година помоћник.

— Седам? Ето видите, а ја једанаест.

— Јест, јест, дуго чекате, право би било да добијете округ,

— Е па, зашто не бисте проговорили кад је, ето, лепа прилика.

— Јесте!

— Лепа је прилика, — понови помоћник.

— Хоћу, хоћу, господин Лазо, хоћу. Да треба, треба, па зашто да не проговорим?

* * *

Па дошло већ време и поласку. Г. начелник већ два дана раније ишао редом по кућама и свраћао у дућане да се опрости. Многи обећали — да изиђу мало ван вароши да га испрате.

А кад освануло то јутро, пред начелством кола, пандури подастиру сено под арњеве и простиру ћилиме и растресају јастуке; за дирек пред начелством везана два оседлана коња (то ће пандури испратити г. начелника сат два ван вароши), па онда пред вратима сабрали се пријатељи, а многи отишли и пешице до прве механе ван вароши. Многи ће и на колима те кола већ прелазе, јер свако иде напред да код механе дочека г. начелника и да се опрости. Прођоше прво кола протина (на њима ће се са г. протом вратити госпођа начелниковица), па онда помоћник, секретар и писар у једним колима (Срета је отишао пешке), па казначеј и госпођа казначејка, па газда Михајло, трговац, и његов пашеног, и многи други.

СТИГОШЕ тамо пред механу и г. начелникова кола те он сиђе. Попи се ту по једна кафа, а затим наста праштање.

При поласку г. начелник још једном стиште руку г. помоћнику и шану му на уво:

— Нећу заборавити.

Помоћник одведе поверљиво на страну секретара и шану му на уво:

— Рекао ми је да неће заборавити!

Секретар одведе поверљиво на страну писара и шану му на уво:

— Рекао је г. начелник да вас неће заборавити. Писар одведе поверљиво на страну Срету практиканта и шану му на уво:

— Рекао је г. начелник да вас неће заборавити.

Кола г. начелникова кренуше кроз прашину уз друм, а Срета практикант, срећан и задовољан, крену пешке низ друм у варош пун наде за будућу класу.

* * *

А кад г. начелник оде, прође дан, два, три, па прође и недеља, и прођоше богме и две, а једног лепог дана, након две недеље, стиже госпођи Перси од начелника телеграм из Београда, ове садржине:

„Добио сам класу, јави то мојим пријатељима и моме чиновништву.“

И госпођа Перса просу ту новост по вароши и кроз канцеларије.

А не прође још недеља дана и г. начелник са класом јави да се кренуо. Дочекаше га као што су га и испратили. И г. прота на колима, и казначеј са казначејком на колима, и помоћник са секретаром и писаром на колима, и пандури на коњима, и Срета практикант пешке.

СТИГОШЕ г. начелникова кола, ижљуби се г. начелник са госпођом Персом и осталима, прими од пријатеља и чиновништва честитање за класу па зовну помоћника на страну, стеже му пријатељски руку и шану му на уво:

— Говорио сам за вас, забележио вас је г. министар.

Помоћник се захвали, па зовну секретара на страну, стеже му руку и шану на уво:

— Господин начелник је говорио за вас, забележио вас је г. министар.

Секретар се захвали, па зовну писара на страну, стеже му руку и шану на уво:

— Господин начелник је говорио за вас, забележио вас је г. министар.

И писар се захвали, па зовну Срету практиканта на страну, стеже му руку и шану му поверљиво на уво:

— Господин начелник је говорио за вас, забележио вас је господин министар.

Срета се понизно захвали, наиђоше му и две сузе на очи и крете се пешице у варош, размишљајући уз пут.

— Баш сам се добро сетио, те нисам пропустио овако лепу прилику.

ЈЕДНА ПРИЧА САСТАВЉЕНА МАКАЗАМА.

Ова прича има свој увод и ево шта мислим у том уводу да кажем:

Има свакојаких прича на свету, а то долази наравно отуда што има и свакојаких писаца на свету. Но ово ће ми посведочити сви кројачи и сви критичари, да до данас није било приче састављене маказама. Зна се у нашој културној историји за једне маказе, оне што их је расејани експедитор неког надлештва присајединио актима и тиме замрсио спорно питање. Али то је било у сретно доба, када су нашим начелницима министарства сметале и запете у актима и замршавале им смисао, а камо ли не би маказе.

И у овој је причи реч о канцеларским маказама и то о оним које су заведене у инвентар под бр. 43, којима ја у канцелариско време вршим експедицију, а у неканцелариско време требим гусенице у башти, а моја жена кроји рекле и позајмљује их једној удовици у суседству те ова подсеца крила живини. Маказама, дакле, које тако разнолику службу врше, саставио сам ја ову причу и то сам учинио, уверавам вас, без амбиције да створим нарочиту школу писаца, тим пре што то не би било ни оригинално, кад је већ познато да у нас постоји школа писаца маказама.

Све ово доведе, дакле, увод је у причу коју сам саставио из новина, из којих сам поједина места маказама одсецао и хартијице по хронолошком

реду метао једну за другом. Тако је постала ова прича:

*

Оглас бр. 24 од 1884. године.

Мога сина Јанићија Спасића овд. проглашавам за пунолетног, који је био досад мој малолетни син Јанићије. У исто време јављам да је он засебно отворио бакалско-мануфактурну радњу у овд. вароши, коју ће радњу на своје име водити.

Аврам Спасић
трговац овд.

*

Оглас бр. 28 од 1884. године.

Све дугове и обавезе које сам учинио у малолетству, не признајем зато, што онда нисам био законит, кад сам те дугове правео. Има пријатеља који су мислили да ја нећу одрећи што сам дужан, али и њима саопштавам да ово на основу трговачког закона предајем јавности пошто сам постао пунолетан.

Јанићије Спасић
бакалин код „Фортуне“.

*

Оглас бр. 106 од 1884. године.

Јављам пријатељима и познаницима да ћу се у недељу 8. октобра ове год. венчати у овдашњој цркви са госпођицом Јелисаветом (Џајком) ћерком г. Животе Хаџи Насића ситничара овдашњег, које ће нам особито мило бити ако нас изволе тога дана посетити и учинити нам општу радост. Ово предајем јавности због случајно да неко није добио позивницу.

Јанићије Спасић
бакалин код „Фортуне“

*

Свршетак извештаја са једне забаве коју је 22. фебруара 1885. године приредило певачко друштво.

„Гусле“ под управом свога хоровађе Јарослава Пацека.

„Публика се расположила и све до зоре водило се бурно коло. Једина непријатност што су се завадили г. Јанићије бакалин и потпоручник Радосван, заборављена је убрзо, јер је г. Јанићије, одмах после тога случаја, отишао са забаве.

Чистог прихода било је 143 динара а намењен је, да друштво купи себи клавир ради учења. Кад помислимо да је ово врло племенита и хуманитарна цел, онда би могли замерити грађанима вароши П* што нису и у већем броју посетили ову забаву, а могли би рећи са своје стране да и држава, односно министарство просвете треба да потпомогне ово младо друштво и омогући га да до клавира дође. Оволико смо са наше стране имали да кажемо, а други пут више“.

„П+р=ћ“.

*

Оглас бр. 28. од 27. фебруара 1885.

„Моја жена Џајка без икаквих узрока, покрала ми је сво сребро и друго што је од вредности и одбегла је од мене незнано куд и тиме ме оставила без брачнога живота противно законима. Зато је овим путем позивам да се у року од 15 дана поврати у свој законски положај и дође мени, да мирно и срећно продужимо брачни живот, како не би био принуђен да се путем суда лишим свога положаја, односно као муж.

Јанићије Спасић
бакалин.

*

Припослано од 2. марта 1885. године,

Јанићију Фортуни

такозваном трговцу а овамо седам месеци није дућанску кирију платио.

Зете, гољо један, оно што ти пишеш по новинама нико ти није ни прочитао. Мислиш ли ти ја сам теби дао моју ћерку да је ти можеш тирјанисати

и разна злодејства чинити. Она је одрасла у доброј и часној фамилији и васпитана је све са самим примерима, а није као ти, што те јуре људи за паре, па кад ко дође у дућан а ти се сакријеш под тезгу па онда: Цајо молим те кажи нисам код куће. Онда ти је добра моја ћерка је ли, гољо један. Није те срамота што те већ цела варош зове „Фортуна“ него још имаш образа и неко сребро да спомињеш. То је сребро моје, бре, и ја сам га с муком и поштено стекао, а нисам се крио под тезгама. А што кажеш односно као муж, да си остао без брачног живота, па да ти се моја ћерка за 15 дана врати, ти мислиш с тим неког да плашиш. Не плаши се мечка решетом! А ти, фортуно једна, изволте на суд, али плати прво седмочесечну кирију, плати Михајлу 47 динара; плати Стошићу онај интерес што си му зајео; плати Попићу 92 дин., па онда дођи на суд да и ти неку правду тражиш. Ето то ти је мој одговор на твој оглас што тражиш Цајку да ти се врати.

Живота Хаџи-Настих
ситничар.

*

Оглас бр. 302. од 14. јула 1885. год.

Јављам да сам у овд. вароши отворила бакалско-мануфактурну радњу, коју ћу водити под мојим именом

Јелисаветџа Сјасић

и у исту радњу сам узела као деловођу свога мужа Јанићија, с тим да се из исте радње нико не може за његове раније дугове наплатити, нити он може горњу фирму задуживати. Ово јављам на основу трговачког закона.

Примам се за деловођу
Јанићије Спасић.

*

Извадак из једног „дописа из унутрашњости“ у неким београдским новинама од 14. септембра 1885. године:

„...Па тако на пример, је ли познато Госпо-

дину Министру Војном каква све насиља врши потпоручник Радован над војницима овога батаљона. Крајње би већ време било да г. Министар премести потпоручника из овога гарнизона што би задовољило сво грађанство овдашње, јер се Радованова насиља не могу више очима гледати.“

*

Оглас бр. 7. од 4. јануара 1886. године.

Јелисавети ћерки Животе Хаџи-Настиха а бившој мојој жени.

Цајка. Ти и твој отац, тако рећи ситничар, ви сте на мене скочили као какве жртве, само да мој опстанак и моју невиност подријете. Кад си хтела опет онако што си се враћала код мене па из почетка све „цили мили,“ све „мој Јанићије.“ Твој отац није ме ни звао друкче него „фортунице моја,“ „зете мој,“ па све тако, док ме нисте преварили те сам сво моје имање и сву моју радњу пренео на твоје име. То је све учињено помоћу мисли и преваре твога оца. А што је твој отац уобразио да буде кмет а и ти што си се фалила како ниси васпитана да будеш жена једног бакалина, то би знате волео да знам, да ниси случајно рођена да будеш официрка. Ово ти знаш, Цајка, зашто ти ја кажем, па се сети кад знаш. А што сте ме ви, ти и твој отац, данас оставили без коре леба, ви тиме мени нисте одузели невиност и чест пред грађанством, јер мене сваки познаје као човека трговца а не као ситничара. А има и суда хвала Богу, па ћемо се и тамо видети.

Твој бивши муж
Јанићије Спасић.

*

Оглас бр. 69. од 14. априла 1887. године

Пошто моја бивша жена Цајка није хтела ни до данас лепим начином да се врати и са мнош продужи брачни живот који је управо са мнош и отпочела, по законима и Божјим и црквеним, то овим јављам пријатељима да она ни до данас није

к мени дошла. Ово је више него година дана како се ја, противно законима, осећам без жене т. ј. ванбрачан. А то је све узроком њеног оца, мога бившег таста, оног познатог овдашњег ситничара који је баш онда, кад смо се ми брачно најбоље налазили, стао измеђ нас и покварио нам све и прекинуо нам даљу заједничку слогу. А има и још један узрок који ћу за сад да прећутим. Ја сам за то подигао тужбу, па сад суд или нека је принуди да се мени врати или бар да нас раздвоји истински и по закону, да се бар зна један пут на чисто је ли она моја жена или није и јесам ли ја њен муж или нисам.

Јанићије Спасић
бив. бакалин и бив. Џајкив муж.

*

Оглас бр. 75 од 25. априла 1887. године.

Са мојим бившим мужем Јанићијем Спасићем, без занимања, не могу више продужавати наш брачни живот, из узрока што он не уме да буде муж, него сматра жену којекако, на шта ја нисам научена нити се могу научити. Што он зато криви мога оца, сви овде познају мога оца, а познају и њега, а што каже како има и још неки узрок само што га неће да каже, то може он слободно какав хоће узрок навести, али суд ће видети шта је истина, јер и ја сам суду тужбу поднела и надам се да ћу парницу и добити, јер цео свет зна на чијој је страни правда и на којој је страни невиност. Моју је невиност многи видо, па ни суд неће оставити да правилно ствар не процени. С тога ја очекујем правду од суда, а Јанићија остављам нек пише по новинама што хоће!

Џајка ћерка Животе Хаџи-Настиха
и бивша жена Јанићијева.

*

Оглас бр. 92 од 27. маја 1888. године.

Јављам мојим пријатељима и познаницима да је брачна парница између мене и моје бивше жене

Џајке, ћерке Животе Хаџи-Настиха, окончана с тиме што сам добио право да се женим, а она се више не може удати, пошто се показала судским актима недостојна да буде брачна жена. Добри Бог и правда напослетку морају победити, то нека запамти сваки па и мој бивши таст Живота ситничар.

Јанићије Спасић.
бив. бакалин.

*

Оглас бр. 112 од 3. октобра 1888. године.

Јављам пријатељима и познаницима да ће се моја ћерка Џајка венчати 12. тек. м. у овд. цркви са г. Радованом... поручником и да ме изволе тога дана посетити у мом весељу и они који нису добили позивнице.

С поштовањем
Живота Хаџи-Настих,
трговац.

*

„Јавно питање на г. Министра Финансија“ из 24. бр. извесних новина од 29. јануара 1889. г.

Већ трипут до сада подносио сам молбу Управи Монопола Дувана и молио сам да ми се да служба т. ј. за дуванског стражара. Ја нисам човек са со-кака него сам до јуче био тако рећи трговац а про-пао сам због злих људи који су ми преваром имање заграбили а после се са мојим имањем за другог удали (кога се ово тиче и зашто сам ово споменуо, нећу овде да говорим јер се то не тиче г. Министра). Ја молим само г. Министра да каже, да ли он зна како се наши људи, домородци и бивши трговци, не примају, а..... итд.

Јанићије Спасић
бив. трговац.

*

И овим ја мислим да је завршена ова прича.

КИКАНДОНСКА ПОСЛА.

Милина је била како је све то лепо ишло у Мајдан-Пеку¹⁾ до пре неког времена. Као пред рајским вратима стекли се ту сви народи: и Талијан са шиљатом брадом и хармоником под пазухом, и Влах са дебелом главом и украденом погачом у торби, и Немац са плавим очима и молитвеником под мишком, и Словак са прћастим носем и флашицом ракије у џепу, и кога ти ту још није било. И све је то лепо живело, као да је од једне мајке.

А око чега би и да се заваде? О веру се нису кршили, а политика им није ни присмрдила у мајданска окна. Они и не знају шта се овамо у Србији ради, не бирају посланика, не бирају кметове и сукметице, они и немају општине, не примају новине, па шта ће онда да их посвађа?

Но и иначе су све то красни и питоми људи; по цео дан раде у мајданским окнима као кртице, а по целу ноћ пију као рибе. Па ако је и до старешина, може се, с руком на срцу рећи, да су и то красни људи. Ето, поп Пера! Једино што је он обратне нарави, то јест он по цео дан пије као риба, а по целу ноћ рије у душек као кртица; али иначе свака га вера поштује и воли као брата, јер што се тиче вере, он овако вели: „Шта Француз, шта Талијан, шта Србин! Бог је један те један; сад, што Талијан, пас му матери носи шиљату брадицу а Србин не носи, то баш није ништа: и он је човек као и сваки други човек!“...

¹⁾ Мајдан-Пек до 1891. г. није припадао никаквој општини ни округу, нити су му становници имали каквих политичких права. Ово је прича из старог живота тога места.

Што се тиче управника полиције, може се такође рећи да је био красан човек. Добра нарав као добар дан. Ако се и наљути, па опсује коме оца или матер, то му је више уз реч; ако је каткад и строг те ухапси кога, то је више да се задовољи закон. По који пут протре дланове те кога и ошамари, али се после и сам каје. Знаш како је то кад је човек добра срца, каје се лепо, па каже: „Волео бих, кад ми је већ Бог дао овако добро срце, да ми није дао и овако добре шаке:“

И разуме се кад су тако добри људи, мора међу собом добро и да живе. Једва се гдекад деси по штогод, али и то није Бог зна шта. Ту пре шест месеца тако се десило, пили људи, пили, па се и потукли. Потукао се један Србин и Влах, па погинуо један Шваба. Фердинанд ли беше, Роберт ли беше, тек он погибе. Али и то баш није Бог зна шта, јер најпосле, бар то се зна да је увек „играчка плачка“. После, ту скоро, избили једном Талијану око и као мало му размрסקали главу. Оздравио би можда, али је три сата доцније умро сопственом смрћу, биће од какве унутрашње болести.

И тако се деси гдешто покоји пут, али Боже сачувај да то поремети леп живот, или да се људи позаваде, или да наиђе каква омраза.

И ако плане који пут каква свађа а оно: ко се завадио — жене! И зашто су се посвађале — због оговарања. Један Талијан (онај покојни, што су му избили око) рекао једанпут попа-Пери: „Није истина да је Бог истерао Еву из раја, што је загризла јабуку; зар је Богу стало до једне јабуке, него је истерао што је почела да га оговара!“ Али и та женска свађа никад није пореметила општу слогу и љубав, јер оне се позаваде, изгрде, испљују, па се саме и измире. Полиција се никада и не меша у те женске ствари. Једанпут је само хтео управник полиције да се умеша код неке лепе Талијанке, кад јој муж није био код куће, а она га изгрдила, као да јој је рођени муж. Хтела је чак и врелом водом да га полије, а он ништа, прави

се невешт, а прави се и она невешта, па опет мир, као да се и није управник полиције хтео да умеша код лепе Талијанке.

Што се тиче поп-Пера и управника, они такође лепо живе. За четири године братскога живота свега су се једанпут потукли. Али и то, разуме се, као учени људи, нису хтели да се туку по сокацима, да их цео свет гледа, него се тукли у канцеларији. Но и ту се може рећи да није био никакав узрок. Мислим била црквена слава, а црква нема прангија, а поп Пера донео пиштољ од куће па код „буди имја“ дође пред олтар, отпева једну строфу, па отрчи до прозора, наслони пиштољ па „бум“, па се опет врати и пева другу строфу, а црквењак чучнуо иза стола „свете тајне“ и пуни. Па то некако управник после празника пребацио попу; као да није требао из цркве да пуца! Али то му човек пребацио благим, пристojним речима, вели:

— Попе ти си међер нека свиња, зар се из цркве пуца!

А поп то некако рђаво прими, па каквим ти не назове управника. Управник нато опсује нешто гадно попу, мислим да му је опсовао и славу и попадију. Поп, као разборит човек, виде нашто ће то изићи, те хтеде мало ублажити свађу па вели:

— Ајд' ајд' што псујеш попадију, напсио си се па ти се омакне, а и немам је дао Бог! Ама што славу, магарче један! — И још му нешто, тамо њему, рече.

Управник дохвати попа за браду, поп дохвати дивит па управника. После некако замоташе се обојица у попову мантију, дохватише се земље и, као учени људи, нису дабоме терали у крајност, већ се развадише лепо сами и, шта је било — ништа! Попу се мало проредила брада с леве стране, а управнику почео да се клати један зуб.

Тако је то било, али баш као и да није било. Сад живе врло лепо и слажу се.

И тако би све то лепо ишло, не би нико ни-

коме ни на жуљ стао, да се није нешто променио добри г. управник полиције. Пожалили га сви кад је отишао, а и он, Бога ми, зажалио за њима.

Дође после неки млад човек, са ретком брдом и дебелим усницама. Не може се ни за њега рећи да је рђав човек, ама некако свака му трећа реч у устима „закон!“. Па онда, нешто трчка, све му нешто тесно. Не виче а једнако прича како хоће „ред“. А шта ће му бољег реда но што га је затекао. Па често и зивка у канцеларију: „А што си ти ово; а што си ти оно?“ Погдеког истуку и то колико људи да се прошале и истегле руке, а он прави грдне протоколе, па испитује, па са слушава, превија табак, па удара нумере. Готово за сваку ситницу он удри нумеру па зови човека.

Па једанпут је звао и попа Перу. Али поп Пера учен човек па зна на сваку да одговори, као да му под језиком стоји готов одговор. Вели њему управник: „Јеси ли чуо ти, попе, ја нећу опозицију!“ а поп вели: „Јок вала, нећу ни ја!“ Управник њему: „Јеси чуо, попе, нужно је да се одржава морал!“ А поп вели: „Па нек се одржава!“ А он вели: „Јер морал је основа за ред, а ред је основа за закон!“ А поп вели: „Па добро!“

Па све тако неке ствари тај нови управник, и све нешто шуња, тражи, трчка, чепрка, а враг би га знао шта! А може се и погодити шта; човек био капетан у неком срезу, где је по заповестима министровим имао много да трчка, и да се шуња око општинских плотова, и да помало зивка кратким позивима, па да онако, уз реч, прича како он неће опозицију, и да помало прети уочи избора, па тако ушло човеку у крв па не може од тога лако да се одвикне. А дошао у Мајдан-Пек, па ту нема политике, нема ни општине, нема ни избора, нема ни партија, а он, раден човек, па да се уцрвља. Па се тако покоји пут пљесне по челу и хукне: „Ја не знам управо шта имам да радим, народ као овчике. Зар не би могао овде ко други доћи?...“

Тако једанпут седе управник и поп Пера под

вењаком. Узели по један чокањић комовете, напунили једну велику чашу воде, па спустили чокање унутра да се хладе, а они разговарају о свему и свачему. Поп Пера причао управнику како нема ништа слађе, него ујутру наше снце краставци из воде и комовица; вели: „То је боље него не знам какав ананас!“ После управник причао попу, како је имао кера коме само викне „фиу!“ а он прескочи по две столице. „Красан кер!“ додаје поп Пера. После опет поп прича капетану како је он имао жену, ама га оставила, волела неког артиљерског наредника, па тај наредник погинуо, а попадија (има и сада сведока) казала: „Има још наредника на свету!“ и тако даље, и тако даље.

Па ту причу поп развезао и надугачко и на широко, а управник донекле слушао, слушао, па се после бацио у неке сасвим друге мисли, оставио попа да прича, а он тупка ноктима по столу, а забатргао се далеко у мислима, док се тек у једанпут човек пробудио, па прекиде попа:

— А велиш, попе, народ овде добар кô столица, а?

— Ја, вели поп.

— Ја — додаде и управник, замисли се мало, сркну из чокањчета па настави:

— Е, па шта велиш, попе, како ми овде стојимо за идуће изборе?

— Какве изборе?! — узбезекну се поп.

— А јес', јес' Бога ми, све се заборавим! — присети се управник, па се плесну по челу.

Поп ућута и поглади се по бради, а испод ока мерка управника.

— О, мајко моја, па зар ви ама баш ништа не бирате овде? — поче опет управник.

— Па шта имамо да бирамо. Посланика не бирамо, јер не припадамо ниједном округу, општине немамо, кметова немамо.

— Ово је, господине мој — додаде управник мало свечанијим тоном — острво; ово је политичка оаза, и ја се само питам: шта ћу ја овде?

Поп се нађе у забуни, паде му чудно шта то управник хоће да каже, па заћута.

Ћутали су после, Бога ми, подуже обојица, па ће тек поп почети, ал' онако као кад се човек нећка да ли да каже нешто или да не каже.

— Оно, господин-управниче, ми дабоме... има нешто што бирамо... Али то није Бог зна шта... ...Знаш, сваке године о Митрову дне бирамо, овај, говедара који нам чува стоку, али...

— Како бирате? — пресече га управник.

— Па тако; сазовемо људе, искупимо се, један каже ајд' овога, ми кажемо ајде, и тако знаш... то није тако важна ствар.

— Говедара? — упита управник.

— Јес'!

Управник се насмеши и ману руком као да би хтео рећи: „Којешта!“ па онда обрнуше разговор на другу руку, док се извукоше испод вењака да мало проходају.

Ходају тако, ходају, а тек се управник замисли, па шапне у себи: „Говедара, говедара!“ и опет мане као оно пре.

Говедар Јона, разуме се, и не зна да сад нови г. управник о њему што мисли. А и да зна, шта га се тиче, он часно и поштено свој посао врши, пази стоку као своје рођено; добар је са људима па га сви пазе, а ево већ дванаест година како увек њега бирају за говедара. Дође избор, понеко каже и за кога другог, али одовуд, одонуд, људи се поразговоре, споразумеју, па опет остане Јона говедар.

Еле, тако то прошло још неколико дана од оног дана кад су управник и поп Пера седели под вењаком — а неколико дана у Мајдан-Пеку баш као један дан. Радници гледају свој посао, поп Пера гледа свој посао, учитељ гледа свој посао. Само управник ипак покоји пут прекине свој посао, шета по канцеларији, шета и шапће у себи: „Говедар, хм, говедар!“

Једног дана зазвони у звонце, као што би и сваки други управник зазвонио. Дође пандур и он

га пошаље да му зове Јелисију бакалина. А то је тај Јелисија бакалин, што је много личио на старог г. управника; онако се исто бријао, онако је истишао више у папучама него у ципелама, те кад га спазиш из далека а ти не знаш: је л' то Јелисија бакалин или стари г. управник.

Еле, Јелисија дође, и г. управник га дочека, као и сваког другог што би дочекао, затвори врата, наручи кафе и поче да шушка с њим. Тако је после зазвонио и позвао попа Перу, па и с њим шушкао. Па онда, брате мој, шушкао је са Станком пекаром, па са Самуилом фурунџијом. Може се слободно рећи да је са многима шушкао.

Изгледа само да није хтео са г. Драгољубом учитељем, јер се по Мајдан-Пеку баш и говорило, као да нови г. управник некако попреко гледа Драгољуба учитеља. Може бити поћ Пера направио какву сплетку, јер, Боже ме прости, поп Пера има покоји пут обичај, кад му је дуго време, да прави помало сплетке. А огрешио се заиста ако је о учитељу казао што ружно, јер није то рђав човек. Он се, истина, не меша много са људима, али човек гледа свој посао. По цео дан плете корпе; скупља неке шкољке и пужеве па прави рамове за слике; завуче се макар где у башту, у шуму, па легне потрбушке и по пет шест сати чита. А у школи са децом тако разговара, као да су то све његова а не туђа деца. Па и кад туче децу, он опет својски некако, управо више их гњави него што их туче. Еле, сад какав је да је учитељ, тек г. управник није са њим шушкао.

Дан по дан, па ето га и Митров-дан. Људи, између осталог, поразговоре и о томе који пут, кога ће да узму ове године за говедара. Оно, може бити, то не би ни разговарали, шта има ту да се разговара. Дванаест је година говедар Јона, па кад се скупе људи на Јону, пожали се, па га опет изберу. Дакле ту нема шта да се разговара пре Митров-дана. Јест, али тај говор зачикава Јелисија бака-

лин, па га зачикава Станко пекар и Самуило фурунџија.

Шта је људима наспело, Бог ће их свети знати. Па, ајде де, да се само разговарају, него се, да видиш, разлетели по кућама, па нешто буше, шушкају са људима, носе неке цедуљице по џеповима, па их турају људима у шаке, па Бога ми и вичу нешто по чаршији. Не можеш да знаш шта хоће, ал' једанпут је поп Пера усред кафане дигао чак и пеницу и викнуо: „Нећемо више Јону, знамо ми чији је то кандидат!“ После као људи у кафани мало узаврели и много говорили о томе. А Јелисија бакалин опет трчао је код радника, којима је давао на вересију, и причао им о неким „агитаторима, који дванаест година злоупотребљавају поверење грађанства“, па и он је узвикнуо: „Нећемо Јону!“

Шта им то наспело, Бог би их свети знао! И све то ништа, ал' поп Пера је направио и један списак, а Станко пекар подносио га неком Фердинанду (ето има и данас сведока) и казао том приликом: „Нека народ проговори!“

Па онда, и поп Пера и Јелисија и Станко, често трчкарају код управника. Кажу, једно вече Јелисија седео до поноћи код њега.

А једнога дана, Бога ми, баш пуче и виде се јасно шта је.

Тако пред подне (а као прекосутра Митров-дан) оманула киша, па се рашчистило, а пред Јелисијевим дућаном стоји поп Пера, г. Драгољуб учитељ, Јелисија, Станко пекар, неки Јанаћ кафеџија, неки Јосиф шумар, који се никад у животу још није очешљао, па одмах по глави можеш познати да је шумар; и још неколико „грађана“, како то сад поп Пера каже.

Елем „грађани“, као и сваки други „грађани“, разговарају много штошта. Поп Пера прича како је јуче за вечеру имао рибе, па трипут узвикнуо: „То није била риба, то је права халва, господине мој!“; г. Драгољуб учитељ прича, како је од „финих пружа“ оплео лећу столицу и обојио је црвеном,

белом и плавом бојом, а Јелисија га пита: „Да л' би могао, мајку му, да оплетеш један фини полилеј за цркву?“ Шумар се нато грохотом смеје, па кад га прође смеј, а он потапша Јелисија по рамену, и, као уз реч, додаде: „Међер си ти неки биво!“ И после се тако упустили у разговор о полилејима и шумар причао, како у Русији негде има један грдан полилеј који „изгледа као балкон какав“, велики „као лађа“, сам се упали кад је служба, а после службе сам се угаси; а има у њему и соба, у којој седи црквењак.

Па тако људи донекле разговарали о полилејима и другим стварима, а после, не знам ко први помену, тек некако пређе разговор на говедара. Па испрва као лепо почели разговор; пита Јелисија г. Драгољуба:

— А кога ви мислите, господине учитељу, да узмемо ове године за говедара? — а овамо подмигује се на поп-Перу.

— Па, ја кб мислим — одговориће г. Драгољуб — кад нам је толико био Јона може и даље. Пази човек добро стоку.

Станко пекар повуче Јелисију за пеш од капута, а поп Пера тупну штапом о земљу.

— Е, нећеш га учитељу на ту страну!

— Ама како? — упита учитељ.

— Шта како! — испрси се сад Јелисија — буниш ти, брате, народ. Знамо ми шта ти хоћеш и куд навијаш, ама, ми смо готови!

— Еј, еј, брате, шта ви то? — вајка се учитељ.

— То су твоје замке, али народ зна своје и народ ће умети свашта да каже. Прекосутра је Митров-дан, видећемо ко је вера а ко је невера! — узвикну Станко пекар и плесну се шаком по грудима.

Јао брајко, па ти се сад диже једна галама; Јелисија се попео на сандук пред дућаном; учитељ дигао песницу и виче: „Да се разумемо!“, поп Пера дигао штап у вис и витла; Станко пекар скакуће с ноге на ногу и плеска се шаком по грудима, Јосиф

шумар завукао прсте у косу и све тресе главом, а свет се згрцао да види шта је.

После је све то мирно прошло, али сад се бар знало на чему је ствар: у Мајдан-Пеку постоје две партије. Једну води поп Пера са Јелисијем, а другу учитељ Драгољуб. Ни сам не зна како то и шта је то било и откуд је то испало да он води кб бајаги једну партију, али тек тако испало, па сад, ајде нек је тако кад је све узело хук. И што је најглавније то је та партија што је „против полиције“, или како се то згодније каже „против владе“.

Е сад, дабоме, онај један дан што је остао до Митров-дана, можеш мислити како је било у Мајдан-Пеку. Неће ми нико веровати, али Јелисија затворио тог дана дућан, а поп Пера чак имао крштење, па није отишао у цркву. Па Бога ми и учитељ сад слегао раменима, па, кб вели, шта је ту је: распустио и он школу, те се све разлетело по Мајдан-Пеку, јури, ради, виче, трчкара, и већ, буди Бог с нама, цео Мајдан-Пек изгледа ти поманитао.

А сутра Митров-дан и збор. Згрцало се све ту и сваки народ и свака вера, а видиш све се накомостило. Јелисија први поче онако мало гласије да говори, а дотле све шушкали у гомилицама. Каже Јелисија: „Браћо, као што је ред у целом свету, да бирамо председника!“

— Хоћемо! — узвикнуше са свих страна. Па онда наста дрека. Једни вичу: „Поп Пера!“, други: „Јосиф шумар!“, трећи: „Драгољуб учитељ!“, па се мало притиша, а један старчић, — Јеврем, што има сина у богословији — вели:

— „Ама, браћо, шта је вама, кад смо досад бирали председника. Што смо се ми ово искупили. Ништа, да изберемо говедара, који ће да нам чува стоку, па чудо божје! Знаш како смо досад, један каже једног, други другог, проговоримо реч две, споразумемо се лепо, изберемо кога хоћемо, па мир и Бог. А шта је ово вама, браћо, ја не знам, а ево

вам Јона, ако ћете њега, а ево вам и Живка, јер кажу, неки хоће Живка, па свеједно!

— Нећемо Јону!

— Шта Живко?!

— Доле с Јоном!

— Какав Живко, нећемо Живка!

Ускомеша се светина и дере се.

Јосиф шумар завукао прсте у косу, тресе главом и цичи: „Председника да бирамо, људи, председника, па да знамо на чему смо!“

— Поп Пера!

— Јосиф шумар!

— Драгољуб учитељ!

Опет се укрстише гласови и не можеш да знаш шта је.

Најпосле, Јосиф шумар промува се кроз гомилу, истрча пред све и викну: „Ја сам вам, браћо, председник, па то вам је!“ Почеше сви да дрече, јер управо нико није био начисто којој партији припада Јосиф шумар, али он стаде поносито и готов да се бије, ако га когод не хтедне за председника. Он ману руком па рече: „Збор је отворен, кога ћемо, браћо, за говедара?“

Јелисија цикну: „Да се разумемо!“

Поп Пера тражи реч.

— Ама не треба ту много да се говори! — вели председник.

— Има их који буше — дере се из гомиле Јанаћко кафеџија.

— Па шта то? — опет Јосиф председник — Сваком је слободно бушити, зато је збор. Него деред да се гласа.

Поп Пера дигао обе руке па тражи реч.

— Не дам реч! — виче одлучно председник. — Ја руководим ствар и знам шта треба чинити.

Неко из гомиле поче да мауче, а Јосиф шумар нато:

— То је преко јего, јеси ли чуо ти, тражи, брате, реч па маучи ако ти се мауче, овако... и он диже песницу у вис.

Поп Пера опет дигао обе руке па тражи реч, а Јелисија све цичи: „Зашто се не да попу реч, нек се да попу реч!“

Јосиф се мало испрси, мрдну као оно кад би у звонце ударио и викну:

— Мир! Поп има реч!

Поп се уздиже мало на прсте, прочешља шаком браду, закашљуца се мало, мигну оком на Јелисију, па поче:

— Грађани! Ми сви имамо стоку, који једну, који две, а ко три краве. Ето, мени је на пример Бог дао три краве — и разуме се, ми сваке године бирамо овако по једног говедара. Оно може се рећи да не бирамо сваке године баш овако, него скупимо се јал' у механи или где било па кога ћемо: ајде Јону; као да смо се венчали за њега. А међутим, неће нико озбиљно, као грађанин ове земље и државе, да размисли, какав је, мајку му, тај Јона. А може се рећи, да тај Јона не ваља. Ево за ово неколико година, па шта, мојој се крави пребио рог, изгубило се Трипково теле. Па онда, браћо, све то на страну, ајде да кажемо, теле се само изгубило, није га баш Јона изгубио. Али, браћо, питам ја вас искрено, метите руку на срце па ми кажите: колико носи чија крава, а? Носи четири оке а могла би осам, је ли? Што не говорите?!...

— Моја носи једанаест — викну Јеврем из гомиле.

— Молим, молим, то је такав сој, то је сасвим друга ствар, али питам ја на пример тебе, брат Јелисија, колико ти носи крава?

— Пет, пет ока...

— Дакле, ето, а могла би дванаест. Ја знам ту краву кад је Јелисија купио, била је...

— Молим, молим — испрси се Јосиф шумар — молим на ствар! Ти си сад, попе, прешао на краве, па онда можеш на млеко, па на сир и такве ствари, дакле на ствар.

— Нека говори! — вичу из гомиле.

— Молим за реч! — виче Драгољуб учитељ.

— Да свршим, да свршим, немојте ми подваљивати! — виче поп — Кад је најглавније, ви ми не дате да говорим.

— Па говори, брате, о говедару; што си почео о Јелисијевој крави.

— Дакле, молим! — наставља поп — То значи да Јона не чува стоку како треба и зато ја мислим да не треба више Јону да бирамо, кад имамо тако красног човека као што је Живко!

— Нећемо, хоћемо, нећемо, тако је, јок! — диже се алаука. Једни вичу једно, други друго, па му не знаш краја.

— Пустите попа да говори, цичи Јелисија — не смете, што видите да вас је победио. А, молим г. председниче (Јосиф завуче руке у џеп и испрси се) молим, ја сам за то да поп говори и даље.

— Ама не може, брате, само поп говорити — вели Јосиф — ваљда још ко има уста и памет. Па онда, ово је збор, сви грађани имају подједнака права.

— Тако је! Није тако!

— Имам само један додатак поповом говору — устаде Јанаћко кафеџија.

— Молим, молим! — виче поп.

— Ама, људи, мир! — вели председник, а коса поче помало да му се диже на глави.

— Додајем то — настави Јанаћко — да је Јона моју краву прошцем тукао и он свакојако онда туче и сваку другу краву прошцем...

— Тако је!... заори се са свију страна.

— Учитељ има реч! — виче председник.

— Дакле, господо — поче учитељ.

— Доле, нећемо да чујемо, знамо шта ће да говори!

— Ама, знао сам и ја шта ћете ви да говорите — виче учитељ — ја ћу бити кратак. Мени је свеједно — ко ће бити изабран, али ја мислим да је то лудо, толико се заузети за ту ствар, Живко као и Јона, Јона као и Живко! Ама мени се чини, да је то неко туђе масло што смо се ми толико испо-

завађали. Мислим, поп је тамо нешто много шуровао — и показа прстом на конак управников.

Јаој, мили Бого, кад се диже галама. Шта би људима, шта им би, Бог нека им је у помоћи. Поп поче да псује и оца и мајку и све што му дође на језик, Јелисија цичи; учитељ се само okreће на месту, а Јосиф шумар не говори ништа, него се ухватио рукама за косу, па тресе главом и изгледа ти, Боже сачувај, да мерка на кога ће да се залети.

Али, благодарећи Јосифовој енергији (е Бог да прости што се однекуд он нађе да буде председник) некако се уташка. Оно може се рећи није се ни уташкало, али тек Јосифов глас доби маха, па се чује кроз ону целу ларму и гужву:

— Браћо! Нико га мајци више неће проговорити! — И то је тако страшно изговорио, тако закрвавио очима и толико тресао песницом да, Бога ми, сваког такну нешто кроз срце и, да видиш, ућуташе.

Тад се он победоносно уздиже, завуче два прста измеђ другог и трећег дугмета у прслуку, а леву руку опружи и поче мало мирнијим гласом, али ипак врло, врло свечано:

— Браћо! Међер сте ви нека стока! (Нико, за чудо, ништа не примети на овако свечан почетак). И неће га мајци, док сам ја жив, нико проговорити! — па се ту очајно груну песницом у прса. — Све што ћу вас пустити то је да гласате; дакле, ко је за Јону нека пређе овамо, са десне моје стране, а ко је за Живка, нека пређе овамо са леве моје стране. Разумете ли? Прелази, прелази, шта ме гледаш!

Наста мешавина; почеше да кркљају, почеше мало и да се мувају, али, Бога ми, издвоји се мало овамо и мало тамо, па онда један другог поче вући за капут. Један Талијан виче попу: „Ја нећу тамо што ме вучеш!“ други виче: „Овамо браћо, овамо је цвет грађанства!“ Један једно, други друго, расте гомила с леве стране, расте и гомила с десне стране — ама, Бога ми, она гомила око Јелисија и

око папа све већа, већа... док се тако не издвојише сасвим.

Јосиф зажмури на једно око, па премери кѡ бајаги једну гомилу па онда другу, и онда свечаним гласом објави резултат.

— Већина је с ове стране, и тако, браћо, Живко је изабран!

Док тек неко из оне мање гомиле (што је за Јону гласала) писну и истрча на среду: — „Шта већина, каква већина, то су све којеко, људи који имају по једну краву, а погледај овамо, домаћини, свако од нас има по пет-шест крава, па је наша брига и већа. Не дамо тако, хоћемо колико ко крава има толико и гласова!

— Јест! — повикаше из гомиле — колико ко крава има, толико и гласова

— Е, нема тако — цикну Јелисија — овако се гласа у целом свету, па не можемо ми сад то да мењамо.

— Не дамо, то је подвала!

— Све сами голаћи, па бирају, јок!

— Да се видимо ко смо.

— Ено га један нема ни краве а гласа!

— И зашто с нама заједно гласају и они који имају козе, они за себе, они за себе!

— Је л' то правда, грађани, зар ћемо тако!!

И нешто забруја, затутња и захука... Гомиле са измешаше и сад (мили Боже је л' то твоја воља?) — настаде нешто што се никад не виде у Мајдан Пеку. Направи се једна гужва, једна несрећа; нити се ту више види ко је председник збора а ко није; нити се ту види ко је грађанин а ко није. Не може све да се каже шта ли то беше на тај Митров-дан. Хука, бука, неко се ваља, неко стење. Видиш попову читу лети за три копља у вис па падне у гомилу, опет полети, па опет падне. Тако исто видиш Јосифове песнице, уздигну се у вис, па се спуште, опет се уздигну и спуште. Однекуд улетеше у то чудо и жене, почеше да циче, почеше поштованим грађанима да налећу ноктима у очи; па се нађоше

ту и поштовани кандидати т.ј. Јона и Живко, са огромним батинама и неким чудним грађанским појмовима, да треба тући без обзира на партије. Откуд се нађе на том поштованом збору и једна празна канта од гаса, ко би и то могао докучити, тек она прво пуче Јосифу шумару о главу, па онда тако редом поче да скаче с главе на главу. Драгољуб учитељ опет попео се једном Талијану на леђа и нешто млата рукама, као да хоће да говори, ваљда да примири свет. Сав изгребан по лицу, на чакширама нема једне ногавице; па таман да каже нешто а неко га гурну одостраг, он стрмекну с Талијанових леђа као да је у воду скочио, видиш још само једна нога му остала у вис и дрхће му та нога као у преклане гуске. Па онда ко ће га знати коме су у тој гужви свукли чизме те и оне почеше да узлећу у вис... И тако, уопште, видиш само гребу се, туку, мувају, дрече, циче и шта ти још не, и ко ти још све може да опише. Па ко зна шта би још све било од тога веселог народа, али већ стиже и г. управник са пандурима.

— Растура се збор! — дрекнуше пандури, а г. управник се само наслонио на штап, опружио десну ногу унапред и гриска леви брк а посматра поштовани збор.

Већ сада, како се мало притаја гужва, може се мислити какав је ко изгледао. Да је г. управник био мало мекша срца, он би се заплакао, посматрајући честите домаћине какви су изгледали; али је управник знао да добар полицајац не сме имати меко срце, па зато завуче руке у џепове од чакшира, метну штап под мишку, спусти шешир мало на очи, окрену се брзо око себе на пети и крену се крупним корацима у конак.

— Какав ли ћу да започнем извештај г. министру? — то је једино шапнуо уз пут. Иначе је ћутао и лагано а крупно корачао.

* * *

Кикандона, Кикандона! Оно славно место великог француског мајстора Верна, где је било срећно и задовољно, док кроз цеви није прохујао несрећни кисеоник. Ту је снаја волела свекрву а зетови пунице; ту је народ слушао власт; није се мењао по двадесет година кмет, нити је кмет опет са своје стране радио на томе да га промене; ту се није марило за мирис барута; ту се није журило за науком и, уопште, ту се шеталица друштвеног живота лагано нихала и тихо откуцавала: тика... так... тика... так...

О моја Кикандоно! О теби многи нису знали иако те помињу све читанке основних, сви земљописи средњих школа и сви расписи министра унутрашњих дела; о теби многи нису знали, али ево знаће те, јер је и кроз твој ваздух прохујао кисеоник и брже се заљубљала шеталица твога друштвеног живота, која је досад тихо откуцавала: тика... так... тика... так...

МОЈЕ БИСТРО ДЕТЕ.

Чудновато је код мене, да многе догађаје и појаве могу да предвидим. Тако већ петог месеца после венчања ја сам предвиђао да ћу имати деце. Прво је био син са плавим очима, које су после постале граорасте, па онда смеђе и најзад црне. То је било неко неваљало дете са чудноватим прохтевима. Оно је, на пример, са највећим задовољством чупкало мени све длачицу по длачицу из бркова и ја сам то, са сузама од бола у очима, стрпљиво дозвољавао, јер ми је ташта објаснила, да се то мора трпети, да је то управо највеће задовољство за оца кад му дете почупа бркове. Шта више, моја ташта, да би ми учинила што веће задовољство, храбрила је малог тиранина вичући му једнако: чуп, чуп, чуп!

Али то су били већ први дани детињи који припадају више мајци. А после неколико година мој је син већ толико одрастао, да је сва брига око његовога васпитања припала мени као оцу.

А кад кажем *брига*, то није тек онако уз реч, него ћете одмах видети, да је то била права брига. Док је мој син јуначки прескакао плотове, ја сам се још тешио, гледајући у њему Ханибала који ће прећи Алпе; док ми је прескакао преко главе, тешио сам се, гледајући у њему Милоша Војиновића који ће прескочити три хата и на њима три пламена мача; док је крао комшиска јаја, ја сам се и тада још тешио, назирјући у њему великог будућег осва-

јача Наполеона. Али, он поче и такве ствари да чини, којима се већ нисам више могао да тешим, јер нисам ни у политичкој ни у културној историји могао да нађем угледа. Он, на пример, разбије комшиске прозоре и 'ајд, то није ништа; по свој прилици и многи други велики људи разбијали су комшиске прозоре; али он узме мој најлепши летњи капут, одсече му пеш или рукав и направи себи барјак, па онда скупџ под барјак велику војску и опколи моју кућу, па на знак за напад и без обзира на прозоре, на башту и све остало, освоји тврдињу и онда, као и свака победоносна војска, отпочне по тврдињи покољ, те пооткида свима пилићима у кокошарнику главе.

Ја се, разуме се, забринем и то више као родитељ, него као сопственик покљаних пилића. Саопштим мојој жени ту бригу и, разуме се, забрине се и она. Једно вече ми измењамо мишљења онако како то забринутим родитељима доликује. Женино је мишљење било да је дете *бистро*, на мене. И моје је мишљење било да је дете бистро, али да, без икакве потребе, претерује у манифестацијама своје бистрине и да ће тако бескорисно истрошити снагу и упропастити у себи будућег великог човека. Најпосле, није ми толико било жао што би и он ушао у ред излишних и за Србију бескорисних људи, али сам се ја уопште бојао тога да ми дете буде бистро, јер сам био уверен, ако буде бистар да, прво неће постати министар у Србији, а друго, извесно ће стећи склоности или да фалсификује реквизиционе признанице или таксене марке. Ако не то, а он ће као рачунополагач склапати вешто лажне рачуне, умеће лепо да нађе разлога како би појео државну порезу, умеће да потписује своје познанике и пријатеље, и уопште, чиниће све што бистри људи у Србији чине. Према оваквим способностима, он ће бити упућен да буде или срески начелник или општински председник или порески надзорник или поштар или, најзад, благајник каквог новчаног завода. А мени се ни једно од ових звања

не свиђа, те сам с тога био противан томе, да ми дете буде врло бистро.

Та ме је брига страшно јела, као што може брига да једе човека уопште, а човека који има врло бистро дете, напосе. Моја је жена, по својој супружанској дужности, делила ту бригу са мном, као што уопште добре жене деле много којешта са својим мужевима; а наше дете одрекло се већ амбиције да буде Ханибал, Војиновић или Наполеон, јер је пре неки дан удавило мачку, а ја сам уверен да ни Ханибал, ни Војиновић, ни Наполеон нису давали мачке.

Ето, та ме је брига довела до мисли да интервјуишем једнога од наших одличних педагога, члана Просветног Савета и свих комисија за преустројство наставе, творца многих наставних програма и почасног члана Друштва за васпитање деце, а затим писца ових знаменитих дела: „*Мајка као васпитач*“, „*Кућа као васпитач деце*“ (I, II и III свеска, још невршено дело), „*Како се у деце негују грађанске врлине*“ (јавно предавање у Грађанској Касини), „*Погрешке родитељске*“ (са мотом на корицама: „Погрешке деце то су погрешке њихових родитеља“) и тако даље.

Јуче сам баш био код г. педагога и зажалио сам јако што сам га узнемирио, јер га затекох задубљеног у посао за који ми он рече да се такође односи на васпитање деце. Он ми понуди столицу и тек што седох, ја са ужасом и животињском дреком скочих пипајући се врло непристојно пред лицем г. педагога.

— Ах, ах, ах, — узвикну он сиромаш, и поче и сам да ме пипа којегде — опростите, хиљаду пута опростите. То је онај мој најстарији. Ах, тако је несташан. Ето, видите, метнуо је иглу на столицу, он ми то врло често чини. Опростите.

— И ви то онда имате врло често прилике да гледате како вам гости скачу са ове столице? — одговорих мало пакосно, али, како ја нисам био обичан гост већ молилац, утишах се и седох.

Тек што приступих првом питању, а из друге собе пролете једна папуча кроз стаклена врата и стакло прште на хиљаду парчади.

— Живко! — узвикну педагог, — шта радиш то, за Бога!

Кроз разбијени прозор промоли се једна љупка детиња главица са речима:

— Гађам мајку, не да ми кључ од ормана!

— Ех, ех, ех, како си неваљао, зар не видиш да је овде господин.

Дете ме весело погледа, па се онда искези на мене тако крвнички, као да му ја не дам кључеве од ормана.

Најпосле г. педагог се замисли дубоко и поче да ми даје опширна упутства како ћу мога сина да однегујем. Упутио ме је и шта треба да читам; препоручио ми је нарочито своја дела; убедио ме је у то да сам ја крив свему неваљалству свога сина и таман је највишим тоном, турив суве, коштујаве руке у замршену косу, изговорио био мото са корица једне своје књиге: „Погрешке дечје то су погрешке њихових родитеља!“ али се кроз прозор на улици зачу мали дечји добош и прођоше преко 50 деце упарађене као војници. Над свима командује „најстарији“ г. педагогов, напред је велика застава од црвене цицане завесе (управо у том моменту г. педагог опази да му на прозору нема једне завесе). Сви војници носе штапове на рамену, а на главама им трошошкасте капе од хартије.

Педагог погледа кроз прозор, најпре мирно, затим пребледе, као манит отвори фијоку свога стола и кад виде да је празна, он се ужаснут пљесну рукама по глави.

— Ах, господине, ах, ах, ах!

— Шта је за Бога?! — упитах га.

— Упропашћен сам, просто сам упропашћен — удари он у дреку. — Има већ шест месеца како радим и дању и ноћу четврту свеску мога дела „Кућа као васпитач деце“ и свршио сам је тек пре десет дана. Замислите, тек пре десет дана...

— То је врло лепо, али не разумем зашто сте...

— Зар не видите оне капе на дечјим главама; то је мој најстарији узео рукопис из фијоке и направио капе својој војсци!

Има људи пакосних, као што сам ја, па им је у оваквим приликама до смеја. Тим пре што ме је овај интервју јако задовољио у погледу бриге за мога сина, који није син никаквог педагога. Ако се нисам гласно смејао, ипак нисам могао да уздржим ово неколико речи:

— Изгледа ми, господине професоре, као да је ваш најстарији врло талентиран. Тај ће бити канда добар и строг критичар, а, што је главно, противник теорија, од којих он, као што видите, гради себи капе.

— Шта ћете господине, — вели ми г. педагог — ви знате да чизмар обично не може имати добре чизме.

После ових речи опростим се и одем кући, размишљајући успут, како је то заиста утешна пословица да чизмар не може имати добре чизме.

Кад стигох кући јавише ми радосну вест да ми је спасен син. Јер, знате, био је пао у бунар, што није морало бити. Он је ухватио једног друга и хтео да га гурне у бунар, али се сам оклизне и падне у место друга. Хвала Богу кад је спасен! Други пут ће, кад кога хтедне бацити у бунар, извесно пазити да се не оклизне сам.

РЕГУЛАЦИЈА, НИВЕЛАЦИЈА, КАНАЛИЗАЦИЈА.

Код нас се у Београду, од двадесет година на овамо, непрестано нешто мери, копа, раскопава, насипа, спушта калдрма па опет диже и... једнако се ради, а тај рад, тамо у општини, зове се, званичним језиком, час нивелација а час канализација. И, као што видите, за свих ових двадесет година копања, ми нити смо регулисани, нити нивелисани, нити канализисани.

Мој комшија, газда Пера, назидео је пре неких десетак година једну кућицу, која је тада била с лица и равна са улицом. Не прође мало, а ја видех ту кућу у руци. Не прође мало, а тек видим комшијина кућа на врх једног брда. Прође затим још година две, а тек, његова кућа није више на улици него дубоко у једној авлији; а кад прође још једна година, а његова кућа избила на другу сасвим супротну улицу. Изгледа, Боже ме прости, као да смо ми још пре Американаца измислили куће на точковима; па општина само доведе своје ватрогаске коње, упрегне их и извуче кућу на брдо, или је свуче у рупу, или одвуче у авлију, или извуче на улицу. То тако изгледа, али није тако.

Ево како то бива:

Ви, на пример, назидате кућу на линији коју вам је општина дала, и чим сте је назидали и примили од мајстора кључеве, а ви тек једно јутро видите: изишао један општински инжењер, стао на раскршће, стоварио неке алате, забо неке шарене

мотке, развукао кроз целу улицу метарску пантљику и нешто мери. Мери он тако од јутра до мрака, па забодје овде онде неке кочиће и нестане га.

Прође затим три или четири месеца, па онда једно јутро дође други инжењер, повади оне кочиће забодене овде или онде; мери, мери, мери и забодје нове кочиће, на сасвим друга места. Кад прођу и трећа три месеца, дође трећи инжењер, повади ове друге кочиће и побаца их, мери од јутра до мрака и забодје нове кочиће на сасвим нова места.

Тада већ падне снег и неколико месеца не појављују се инжењери. А кад гране пролеће, нема више ни оних кочића, али се зато једног јутра појаве људи са неким колицима и почну да наносе земљу. Носе они тако земљу, носе, носе и насипају улицу. Прво, као оно први снег, заспу тротоаре и олуке; затим опет дође један човек са метарском пантљиком, премери нешто и сутрадан се појави двоубо више колица, те сад стану насипати улицу као кад снег преко колена падне. Заспу темељ, па онда затворе вам подрумске прозоре, па онда ударе насип све до сокла. Тад дођу калдрмије и покалдрмишу све то, а ваша кућа, онако красна кућа, постане сад мала, ниска кућица, једва три метра над земљом. Питате за објашњење и каже вам се:

— То је нивелација.

Хукнете, дунете, па се и помирите са судбином. Ударите у оправку, попнете улазак за један метар, издигнете прозоре; отворите нове подрумске прозоре и окрпите кућу, како већ можете, и живите у њој мирно и задовољно пуну годину дана.

А кад та година прође, појаве се опет на раскршћу инжењери. Стоварили неке алате, заболи неке шарене мотке, развукли кроз целу улицу метарску пантљику и нешто мере. Мере тако од јутра до мрака, а заболи овде и онде неке кочиће. После дошли други и повадили те кочиће а заболи нове. И тако изређало их се неколико, и свако од њих један другом вади кочиће а бодје све нове. Па кад

оних последњих нестане, кад их поваде деца и направе клисове, тад се једног јутра појаве они људи са колицима и почну копати и односити земљу. Носе они земљу, носе, а ваша се кућа постепено издиже. Најпре се појаве стари подрумски прозори, па онда стари тротоар, па копање иде све ниже и ниже, па се тек појави темељ го голцат, те вам кућа изгледа као кад човек остане потпуно обучен а само панталоне скине. Па онда, не остају људи с колицима ни при томе само, терају они и даље. Копају, копају, копају и даље, копају под темељом и остављају брежуљак на који ће се ваша кућа успети, и ваша кућа пење се, пење, те једног дана осване на врх брда као соколово гнездо или још боље као турске карауле по друмовима. Питате за објашњење и опет вам се каже:

— То је нивелација.

Хукнете, дунете, па се опет помирите са судбином. Ударите у оправку, спуштате улазак за три метра, од бившег подрума правите сутерен и то хох сутерен, ударите и камене соклове, јер вам је прва нивелација овлажила кућу, и окрпите кућу како већ можете и живите у њој мирно и задовољно пуну годину дана.

А кад и та година прође, појаве се на раскршћу опет општински инжењери. Донесу оне исте алате, забоду оне исте мотке, развуку кроз целу улицу метарску пантљику и нешто мере. Мере тако од јутра до мрака и забадају кочиће. Кад нестане тих кочића, дођу инжењери. Мере, мере и забоду нове кочиће на сасвим друга места. Дођу трећи па поваде те кочиће и забоду нове, и најзад дођу четврти па поваде ове и забоду сасвим нове. Тада вам се саопшти да ваша кућа није више на улици, да улица иде сад другим правцем, према коме ће ваша кућа остати у авлији; да ви добивате пред вашом кућом толико и толико метара плаца, и да сте дужни у том и том року оградити га. Питате за објашњење и каже вам се:

— То је регулација.

Ви, шта ћете, хукнете, прежалите што вам кућа, коју сте ви зидали с лица, није сад више с лица, купите даске и оградите плот и живите, у вашој кући из авлије, мирно и задовољно пуну годину дана.

А кад та година прође, појаве се на раскршћу опет општински инжењери и већ... метарска пантљика... шарена мотка... кочићи... кочићи... кочићи... На крају крајева вама се саопшти, да вам се онај плац одузима, да ваша кућа излази опет на улицу, и не само што излази на улицу него од саме куће има да се одузму две предње собе с лица, тако да вам остаје кујна, нужник и вешерница. Питате за објашњење и каже вам се:

— То је регулација.

Шта ћете, помирите се! Од кујне направите салу, од нужника канцеларију, од вешернице собу за спавање. Дозидате тамо позади још где-што и тако се опет лепо и мирно наместите, те слатко проживите годину дана.

Али после годину дана... шарена мотка... кочићи... метарска пантљика, кочићи... опет кочићи... опет кочићи и, вама се саопшти да се ова улица затвара и да ви добијате као авлију припадајући део улице, али зато улица, која иде за леђима ваше досадашње авлије, пролази сад сасвим поред ваше куће, тако да сад ваша кућа својим леђима, односно нужником, вешерницом и кујном гледа на ону другу улицу. Питате за објашњење и каже вам се

— То је регулација.

Ето тако то иде код нас у Београду годинама и то се зове: регулација и нивелација. Али, сад настаје треће чудо, а то је канализација.

Досад су инжењери баратали око кућа и по улицама, али јаој нама кад се сад завуку под куће наше, па тамо стану забадати кочиће.

Видите како је то добра ствар немати кућу у Београду. Многи од вас на то није ни мислио, али ја јесам богме, и не само што је немам, него ћу се тешко и решити за живота да је — стечем.

АУТОБИОГРАФИЈА.

Шта је све претходило моме рођењу, нисам се никад упуштао да проучим. Изгледа да о томе и нема никаквих докумената.

Најважнији детаљ сваке биографије — а то је дан и годину мога рођења — ја нарочито изостављам, мада знам да ће ми се пребацити да ми с тога овај посао личи на девојачку биографију. Ја то чиним из разлога да што дуже останем „наш млади књижевник“, мада зато имам и других, оправданих разлога, но који су више војничке природе.

О мојим прецима врло мало знам, јер они нису носили исто име које ја. Ни дан данас се не зна, какво је у ствари моје презиме, а зна се да ово које носим, није моје. Настаје, дакле, интересантно питање: ко је тај од мојих предака који је сам своје презиме заборавио, и у каквим је околностима то могао учинити? — Знам да је један мој рођак заборавио своје презиме кад је напунио двадесетпрву годину и кад се окружна команда нешто о њему распитивала. Хајд' то разумем, али такав разлог није постојао у доба кад је мој предак заборавио своје презиме. Остаје ми дакле да мислим, да је дотични мој предак морао умрети гдегод у страниој земљи но са лажним пасошем, дакле под туђим именом. Кадгод сам о тој околности из моје биографије размишљао, увек ми је падала на памет мисао: како би то било, кад бих ја некако удесио да под туђим именом умрем? То би морало

бити врло занимљиво, а што је главно, и од врло интересантних последица. Тако, на пример, моји кредитори би ме и мртвог сматрали за дужника и ако им ни овако жив не вредим много, па онда моји би потписи на меницама важили све до теста, па онда, моја жена, поред тога што би била удовица, не би никако могла бити удовица.

Али, оставимо те узалудне комбинације и пређимо даље на биографију.

Моје прво детињство било је врло монотono. Не сећам се ничега важнијег из тога доба. Сећам се само извесних ситнијих авантура. Тако сам, на пример, једном пао под кревет и нису могли читав сат да ме нађу; једанпут сам опет прогутао цванцик и због тога сам морао да испијем пола оке рицинуса, те ми од тада ни данас не ваља стомак, а једном сам опет пао у фрас и то без икаквог нарочитог разлога, већ више онако за инат доктору који ме је на пола сата пре тога свестрано прегледао и рекао да ми не фали ништа.

У то доба пада и моје прво добивање зуба. Ох, то вам је била читава комедија, тако да смо сви попуцали од смеја. Ја нисам био толико претенциозан да добијем зуб, али мој отац ми је престано завлачио кажипрст у уста и пицао ме по деснима.

Што се зуба тиче, ја сам се на њима уверио да књига о „Познавању човека“ није тачна, јер ја никад нисам успео да имам тридесет и два зуба. Ја сам вечито патио од зубобоље, можда и са проклетства које је отац бацио на моје зубе, кад сам га из благодарности својим првим зубом ујео.

У другој години живота већ сам стао на своје ноге, то јест тада сам већ проходао. Најважнији догађај, који пада у то доба, то је поступаоница. На погачи је била једна књига, новац, перо и кључ, — као атрибути науке, богатства, књижевности и домаћинства. Ја сам, сећам се, био бацио око на пару и од тада и дан данас врло радо бацам око на пару. Таман сам корачио да узмем пару, али

ње, неком мађиском силом, нестале с погаче. Тражили смо је и тражили, али је не нађосмо. После смо сазнали да је мој старији брат — у моменту кад сам ја пошао погачи и кад су сви погледи били управљени на моје подвиге — украо пару иако зато није имао оправдана разлога, јер је он давно већ био проходао. Морали су метнути другу пару, јер сам ја ударио у такву писку и дреку, као да ми је меница протестована била.

Затим сам одрастао и до школе. Ваљало је тад видети како је поносито мој отац ходио, а како сам погружен и као убијен ја ходио. То је дошло по свој прилици или са разлике у карактеру или са разлике у мишљењу, која се још тада опажала измеђ мене и мога оца.

Моје школовање, то је управо моја борба за опстанак. Најпре борба са фамулусом којег сам ујео, и који рече да је целу моју фамилију морао силом вући у школу. Па онда пизма појединих професора на мене и моја пизма на поједине предмете. Моје школовање, то је непрекидна и дуготрајна борба, у којој су с једне стране били професори и наука, а с друге стране ја сам, те разуме се да сам тада чешће морао ја да попустим.

И та борба, то је управо традиционална борба у мојој породици, у којој су и толики моји преци учествовали. Један мој рођак толико је био упоран да бусију, до које се дочепео у своме наступању, — а то је био први разред гимназије — није четири године напуштао. Бадава су га професори изазивали да изиђе на мегдан, а доказивали му да он то и на основу самог закона мора учинити; он се на то није освртао, већ је и даље одлазио у школу. Најзад су професори дигли руке и очекивали тај срећни час, кад ће мој рођак да се ожени, те ће ваљда остати код куће.

Други мој рођак толико је опет заволео школу, да се примио за фамулуса.

Но један је ипак довео у неприлику и саме професоре. Три године свога школовања упорно је

ћутао. Било је професора који су били радознали да му чују глас: било их је који су изишли из стрпљења те га преклињали да каже ма што. Због тог његовог ћутања професори су били у неприлици, у толико више што нису могли да сазнају према којој грани науке он управо има склоности. А он је, види се, ћутањем то врло вешто прикривао. Било је професора који су покушавали и да га нагоне на говор. Професор математике, на пример, уживао је да га уштине за уво, али је он и на то ћутао, а професора гледао дрским погледом, који је својствен у мојој породици.

Ја сам, међутим, срећније прошао кроз школу но сва моја породица. У основној школи обично је овако ишло: пет дана нисам ништа радио, шести дан носио сам реграцију учитељу, а седми посвећивао Богу и, према томе, одмарао сам се. Учитељ првог разреда, сећам се, волео је пастрму; учитељ другог разреда волео је сланину, а учитељи трећег и четвртог разреда волели су јаја, и то су морала бити здрава и чиста јаја, јер ђакон Илија — он је био учитељ четвртог разреда — узме свако па гледа према светлости и које не ваља враћа, те му се мора другим заменити. Једанпут, кад није било у кући јаја, украо сам насад из комшилука, однео пападији, а ова таман месила свом ђакону патишпан, па сручи осам малих пилића у тесто и већ сутра-дан могао сам говорити какогод сам хтео лекцију, нисам могао добро прћи. Најзад, кад би дошао испит, однео би и мој отац своју реграцију и ја би опет прошао.

И кроз гимназију сам добро прошао. И дан данас ме се сећају сви моји професори, као што се и ја њих сећам.

На пример, какав је то био мој професор географије. Данас нема тако јаких људи у Србији. Шака му је била као лопата, Боже ме прости.

Можеш ти врднути главом како хоћеш, он те не може промашити. А имао је и нарочити метод очигледности у предавању. Тако, на пример, треба

да нам објасни планетни систем и он то овако учини: зовне напоље неког Живка, највећег ђака међу нама, коме су већ и бркови пробили. Постави га насред сале и рекне му:

— Ти си сунце. Стој овде и тихо, мирно, окрећи се око себе.

Па онда зовне једног средњег и вели му:

— Ти си земља. Ти ћеш се такође окретати око себе и, окрећући се око себе, да трчиш око овог Живка, који је иначе прави мазгов, али у овом случају представља сунце.

Тада зовне мене — јер ја сам био најмањи у разреду — па ми вели:

— Е, ти си месец. Ти се, дакле, мораш окретати око себе, па окрећући се око себе, да се окрећеш и око овог који је земља, па с њим заједно да се окрећеш око сунца.

Он то нама тако лепо објасни, па онда узме штап и стане као укротитељ зверова са стране, како би нас кврцнуо по глави ако ко погреши и, онда, на његову команду, стане једно окретање и трчање, да те Бог сачува. Не направимо ни први круг а ми се сва тројица срушимо онесвешћени. Најпре паднем ја као месец, на мене се сруши земља, а на њу сунце. Направи се једна гомила, нит знаш ко је месец, ко сунце, а ко земља. Видиш само вири једна нога сунчева, или нос земљин, или тур месечев. А професор поносно стоји над том гомилом и објашњава осталим ђацима планетни систем.

Па онда, професор немачког језика. Мали, ћелав, а наочари му тако ниско на носу, као да су му очи на јагодицама. Боже, оно што нам је тај човек објашњавао и данас памтим и никад нећу заборавити. На пример, како нам је лепо он објаснио, шта значи то у немачком језику помоћни глагол.

— Помоћни глагол, дечице, то је онај глагол који помаже оном главном. На пример, ја копам виноград и, онда, ја сам глагол *graben*, дакле *ich grabe*. Јест ал' *graben* не може да стигне да опкопа сам виноград; кратак дан па не може да стигне.

Шта ће, како ће, него позове свога комшију *haben-a*, па му каже: Дедер ти, *haben*, помози мени да ово окопамо. *Haben*, као добар комшија, пристане, и онда загну па раде заједно, и то је онда *ich habe gegraben*. *Haben* је дакле помоћни глагол... Други пут опет *graben* има да окопа кукуруз, па опет не може да стигне, кратак дан, па не може *graben* да стигне. Шта ће, шта ће, не бива да зовне *haben-a*, јер му је он већ једанпут помогао; он се онда сети, па зовне другог комшију *werden-a*. И *werden* добар човек, па дође свом комшији у помоћ, загну заједно да раде, и то је онда *ich werde graben*. *Werden* је дакле тако исто помоћни глагол. Јесте ли добро разумели, децо?

Ми сви гракнемо у један глас: разумели смо!

А кад дође испит, прозове мене и пита ме:

— Мењај ти, мали, мени глагол *schreiben*.

А ја заплем па на душек:

— *Schreiben, schreiben, schreiben... schreiben* је домаћин, па он копао виноград... па онда... онда... па онда зовне комшију *werden-a, werden... werden* неће да дође.

— Не ваља, не ваља, на место! — и разуме се добијем „један“ и паднем.

Тако сам, због извесних неспоразума, пао још из два три предмета и, разуме се, остао сам да понављам разред.

Сећам се, кад сам пошао то јутро на испит, мајка ми је обукла нове хаљине, са штриканом крагном од чипке, подсекла ми нокте, очешљала ме лепо са раздељком, дала ми чисту шнуфтиклу и пољубила ме у чело са речима:

— Осветлај ми, сине, образ!

А отац, кад сам му пољубио руку, рекао ми је:

— Синко, кад се вратиш са испита, па ми се јавиш да си положио, добићеш овај златан дукат. — И показа ми нов новцат дукат. — А ако га не положиш, слободно ми немој ни долазити кући, јер ћу те испребијати на мртво име.

Кад сам срећно пао на испиту, станем пред гимназиска врата овако размишљајући:

— Батине ми не фале, а дукат нећу добити, дакле две штете. Како би било да ја то сведем само на једну штету. Нека добијем батине, кад тако мора бити, али бар нек добијем и дукат!

И одмах ми сину срећна мисао кроз главу, те се отиснем кроз улицу све скакућући с ноге на ногу; долетим оцу и мајци весео, пољубим им руку и узвикнем:

— Положио сам, одлично сам положио!

Мајци и оцу скотрљаше се низ образ две сузе радоснице, а отац спусти руку у џеп и даде ми онај нов новцат дукат.

Ја сам, разуме се, појео затим батине, али сам бар појео и дукат. То је усталом ситница, коју само узгред напомињем, колико да констатујем да сам једанпут у животу и батинама заслужио хонорар.

У то доба пада и моја прва љубав, што усталом није никакво чудо, јер се то извесно и многим другим ђацима дешавало да се заљубе кад повторавају разред или, можда обратно, да повторавају разред кад се заљубе.

Ја нисам никад волео математику и, за чудо, та моја прва љубав била је ћерка професора математике. Мени је тад било дванаест, а њој девет година и учила је трећи разред основне школе. Та је љубав била силна и ми смо је једно другом озбиљно исказали. Једанпут, приликом играња жмурке, ми се заједно сакријемо у једно буре, у коме је зими моја мајка киселила купус. Ту, у том бурету, ја сам њој исказао љубав и, због те миле ми успомене, и данас ме још троне кадгод прођем крај каквог бурета.

Једанпут се нађемо после школе и пођемо заједно кући. Ја јој дам један симит, који сам јој сваког петка куповао, јер сам четвртком после подне зарађивао на крајцарицама маријаше. Том приликом сам је озбиљно упитао:

— Персо — тако јој је било име — шта ми-слиш, хоће ли ми те дати твој отац ако те запросим.

Она поцрвене, обори очи и у забуну преби легиштар на три парчета.

— Не верујем — одговори ми полугласно.

— А зашто? — Запитах је узбуђено и сузе ми пођоше низ очи.

— Зато што си код њега рђав ђак.

Ја сам јој се тада заклео да ћу и дању и ноћу учити рачуницу, само да поправим белешку. И учио сам, учио сам, као што заљубљен човек може учити рачуницу и, разуме се, нисам ништа научио. Пре сам имао резултат двојку, а сад, после овако озбиљног учења, добијам јединицу.

Идућег четвртка нисам ништа добио на крајцарицама, зато се у петак ујутру увучем у шифоњер и поодсецам са очевих хаљина двадесет дугмета и продам их Мики Казначејчету за десет пара, купим симит, па у петак на подне дочекам опет Персу, кад је изишла из школе, и признам јој да сад још горе стојим, да сам добио јединицу. Она с болом рече:

— Онда никад нећу бити твоја!

— Ти мораш бити моја, па ако не на овоме а оно на ономе свету.

— Како то може да буде? — упита она радозна.

— Отроваћемо се, ако пристајеш.

— А како ћемо се отровати?

— Попићемо отров! — наставих ја одлучно.

— Добро, пристајем, а кад?

— Сутра после подне!

— Е, сутра после подне имам школе — присти се она. —

— То јесте — паде и мени на памет. — Не могу ни ја сутра, јер би добио одсуство, а имам двадесет и четири, па би ме после истерали из школе. Онда, ако хоћеш, у четвртак после подне, онда немамо школе.

Она пристаје.

Идућег четвртка после подне, ја украдем од

куће кутију машина и пођем да се састанем с Персом, како би заједно отишли на онај свет.

Седнемо у њеној башти на траву и ја извадим кутију.

— Па шта ћемо сад? — пита Перса.

— Да једемо машине!

— Како да једемо?

— Ето овако — рекнем ја, па откинем главић и бацам а оно дрвце поједем.

— А што то бацаш?

— Па то је гадно.

И она се реши, те почнемо да једемо она дрвца. Она поједе три, па јој ударише сузе на очи.

— Ја не могу више, никад у животу нисам јела дрва, не могу више.

— Онда, ти мора да си већ отрована.

— Може бити, рече она, а ја наставих и поједох девет дрвца, па и ја изгубих апетит.

— Па шта ћемо сад? — пита она.

— Сад да идемо свако својој кући, да умremo. Срамота је, знаш, да умremo овде у башти; ми смо деца из добрих кућа, па је срамота да умremo у башти.

— Јесте! — рече она и пођосмо.

Цела се ствар међутим свршила овако: она је отишла кући и молила мајку да јој намести кревет да умре. Том приликом јој је признала да се отровала, то јест да је јела дрва са мнош. Мајка њена, без обзира на њен положај, рече:

— Е, кад си могла да једеш дрва у башти, јешћеш их и овде у соби!... И већ, шта је даље било, ви сви знате.

Због тих батина Перса ме је страшно омрзла и тако се свршила моја прва љубав.

Моја друга љубав била је још фаталнија. Заљубио сам се у кћер једнога ђаконa и писао јој писмо. То писмо, место да прими његова ћерка, примио је ђакон, и једанпут, о некаквом великом празнику, после службе божје, истукао ме је у порти.

Моје треће љубави не сећам се. Знам да сам волео некакву девојку и она мене, али која је то и како изгледа, не сећам се.

Моја четврта љубав била је једна удовица. Ја сам њу волео, али то нисам смео да јој кажем, јер је била двадесет и две године старија од мене. Међутим није ни имало смисла да јој говорим, јер сам после чуо да је она волела некаквог ватрогасца.

Моја пета љубав, то је управо моја пета брука. Не смем ни да вам кажем у коју сам се заљубио, само толико могу рећи, да ју је због тога моја мајка отпустила из службе.

У доба моје шесте љубави, пада и моје прво бријање. У ствари ја нисам имао ни трага од браде, али сам се био заљубио у ћерку једног берберина и ишао сам сваки дан на бријање, јер сам кроз огледало, пред којим сам седео, гледао њу, пошто је редовно вирила кроз једну завесу. Том сам приликом био без икакве потребе страшно гребан и лице ми је за дваестак дана постало као папендекл, али — љубав је трпела. Кад сам приметио да је берберин сазнао о мојој наклоности према његовој кћери, па почео за инат да ме брије ненасапуњеног и са најтупљим бријачима, као да сам родом из сред Сарајева — ја сам напустио бријање, па и љубав.

Моја седма љубав је била врло озбиљна и прошла је као и све озбиљне љубави, то јест она ме је силно волела, али се удала за другог, јер је тај други био боља прилика.

Моја осма, девета и десета љубав биле су у свему једнаке. Код осме ја сам њу изневерио, код девете она је мене изневерила, код десете ја сам опет њу изневерио.

Моја једанаеста љубав, то је била једна госпођа. И та би љубав дуго трајала, али је њен муж био противан тсме.

Моја дванаеста љубав била је врло смешна. Та ме је љубав коштала врло много мастила и суза. Писали смо једнако једно другом, писали смо и уздисали смо. Ја имам код куће читав мали музеј,

који представља ту моју дванаесту љубав. У том музеју су 76 њених писама, 14 исушених и пресованих цветова, 4 фотографије, њена коса, једна шнола са њених ципела, једно дугме са њене плаве блузе, један прст са њене беле рукавице, једна шуфтикла, три укоснице, једна чиода и тако даље. Ја сам тај музеј лепо средио, сваку сам ствар нумерисао и регистрирао. И док сам ја тај посао вршио, дотле се она лепо венчала с другим и ја у моме регистру још нисам дошао ни до броја пет а она срећно родила петоро деце. Као што видите, њен је регистар био бољи.

Моја тринаеста љубав — то је моја жена. Ја сам одавна знао да је број тринаест малерозан, али нисам знао да то и у љубави важи, и да човека код тринаесте љубави мора да постигне тај малер да се ожени. Да сам то знао, ја бих тринаесту љубав прескочио, па бих се одмах четрнаести пут заљубио. Овако би, шта би. И већ сви знате шта таква тринаеста љубав доноси: ситне приходе — крупне расходе; ситну жену и крупну децу и тако даље, и тако даље.

А осим тога човек у браку, то је стара истина, представља половину, а половина не заслужује биографију, те се ја од женидбе више и не бавим собом, нити мислим и вас даље да забављам собом.

Ив. Ђр.
48874